

№ 3
2018 йил

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

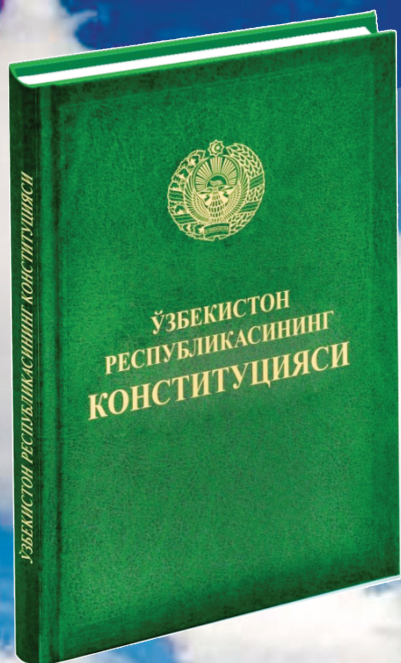
ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ISSN: 2181-9416

ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

БУ МУҚАДДАС ВАТАН

“Ўзбекистон Республикасида демократия умуминсоний принципларга асосланади, уларга кўра инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, қадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлари олий қадрият ҳисобланади.

Демократик ҳуқуқ ва эркинликлар Конституция ва қонунлар билан ҳимоя қилинади.”

**Ўзбекистон Республикаси
Конституциясининг 13-моддаси.**

“...барча соҳаларда чуқур ислохотлар амалга оширилмоқда. Улардан кўзланган мақсад – «Инсон манфаатлари ҳамма нарсадан устун» деган оддий ва аниқ-равшан тамойилни амалга ошириш устувор аҳамиятга эга бўлган демократик давлат ва адолатли жамият барпо этишдан иборат.”

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йил 19 сентябрь куни Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 72-сессиясида сўзлаган нутқидан.

ДА АЗИЗДИР ИНСОН!

Президент Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 25 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузасидан

►► “...давлат органларининг кундалик фаолиятида инсон ҳуқуқ ва эркинликлари устуворлигига оид конституциявий тамойил сўзсиз таъминланиши шарт.”

►► “Ижтимоий адолат – бу сиёсий қарашлари, жинси, миллати, тили ва диний эътиқодидан қатъи назар, қонун олдида барча фуқароларнинг тенглигини таъминлашдир. Бу – таълим, тиббиёт ва бошқа соҳалардаги имкониятлар тенглигидир. Бу – кафолатланган меҳнат фаолияти эркинлиги, мансаб лавозимлари бўйича кўтарилиб боришдаги имкониятлар тенглигидир. Энг муҳими, бу – кекса авлод вакиллари ва ижтимоий ҳимояга муҳтож фуқаролар тўғрисидаги ғамхўрликдир.”

►► “...фуқароларнинг фикр, сўз ва эътиқод эркинлигига доир конституциявий ҳуқуқларини таъминлаш – ривожланган демократик давлат ва кучли фуқаролик жамиятини барпо этишнинг муҳим шартидир.”

►► “Ўзбекистон Республикаси ўз ҳудудидда ҳам, мамлакат ташқарисида ҳам ўз фуқароларининг ҳуқуқий ҳимоясини кафолатлаши ҳақидаги конституциявий қонуннинг ижросини сўзсиз таъминлашимиз шарт.”

►► “Инсон ҳуқуқларини таъминлашга қаратилган ҳаракатларимиз Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Барқарор тараққиёт мақсадларига тўла ҳамоҳангдир.

Бу ҳолат тарихимизда биринчи марта Ўзбекистонга ташириф буюрган Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Инсон ҳуқуқлари бўйича Олий комиссари Зайд Раад ал-Хусайн ҳамда Дин ва эътиқод эркинлиги масалалари бўйича махсус маърузачиси Аҳмад Шоҳид томонидан ҳам эътироф этилди.”

“Бугун, дунё шиддат билан ўзгараётган, барқарор тараққиётга хавф солувчи янгидан янги таҳдидлар пайдо бўлаётган бир пайтда, маърифат, маънавий, ахлоқий тарбия, ёшлар орасида энг замонавий билимларни эгаллашни, ўз устида ишлашни тарғиб қилиш ҳар қачонгидан ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Ўзбекистон БМТнинг Инсон ҳуқуқлари борасидаги таълим халқаро дастурида фаол иштирок этиб келмоқда. Аҳоли орасида умуминсоний идеал ва қадриятлар, инсон ҳуқуқларини ҳурмат қилиш ва риоя этиш тамойилларини тарғиб қилиш жараёнига барча давлат ташкилотлари, фуқаролик жамияти институтлари, оммавий ахборот воситалари, таълим муассасалари жалб этилган.”

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Инсон ҳуқуқлари бўйича Олий комиссари Зайд Раад ал-Хусайн

ИНСОН ҲУҚУҚ ВА ЭРКИНЛИКЛАРИНИ АМАЛДА ТАЪМИНЛАШ ЎЗБЕКИСТОН ТАРАҚҚИЁТИНИНГ ЯНГИ БОСҚИЧИ БОШ ҒОЯСИ

Фаррух МУХАМЕДОВ,

*Ўзбекистон Республикаси Адлия
вазирлиги қошидаги Юристлар
малакасини ошириш маркази
директори*

Ўзбекистон Республикаси тараққиётининг навбатдаги янги босқичида ҳам ИНСОН ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш, унинг қонуний манфаатларини амалда таъминлаш масаласи ҳамма нарсадан устун деган инсонпарвар тамойил асосида ривожланишини дунё ҳамжамиятининг олдида эътироф этди.

Давлатимиз раҳбари 2017 йил 19 сентябрь куни БМТ Бош Ассамблеяси 72-сессиясида сўзлаган маърузасида қуйидаги фикрларни билдирган эди: **“Биз мамлакатимизда олиб борилаётган ислохотларнинг асосий мақсади инсон, унинг эҳтиёж ва манфаатларини таъминлашдан иборат бўлган энг муҳим устувор вазифаларни муваффақиятли амалга оширишнинг ҳал қилувчи шарти айнан шунда мужассам, деб биламиз.”**

Дарҳақиқат, кун сайин янгиланиб бораётган жамиятимизда амалга оширилаётган жиддий ислохотлардан кўзланган бош мақ-

сад фуқароларнинг тинч ва фаровон ҳаёти учун барча шарт-шароитларни яратиш баробарида инсон ҳуқуқ ва эркинликларини, қонуний манфаатларини таъминлашдан иборат.

2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясининг иккинчи йўналиши бўлган қонун устуворлигини таъминлаш ва суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилишга йўналтирилган суд ҳокимиятининг чинакам мустақиллигини ҳамда фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини мустаҳкамлаш, маъмурий, жиноят, фуқаролик ва ҳўжалик қонунчилигини, жиноятчиликка қарши курашиш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш тизими самарасини ошириш, суд жараёнида тортишув тамойилини тўлақонли жорий этиш, юридик ёрдам ва ҳуқуқий хизматлар сифатини тубдан яхшилаш масаласида кўплаб амалий ишлар тизимли равишда бажарилиб келинмоқда.

Жумладан, ўтган 2017 йилда 29 та қонун ва 900 дан ортиқ норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг қабул қилиниши “Инсон манфаатлари ҳамма нарсадан устун” деган инсонпарвар тамойилни ҳаётга татбиқ қилинишига ҳуқуқий асос бўлди.

Хабарингиз бор, Ҳаракатлар стратегиясини «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да амалга оширишга оид Давлат дастурининг 107- ва 108-бандлари Юридик кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини

ошириш тизимини тубдан яхшилаш масалаларига бағишланган. Шу ўринда алоҳида таъкидлаш жоизки, ушбу муҳим вазифани тўлақонли амалга ошириш Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги қошидаги Юристлар малакасини ошириш маркази жамоасига жуда катта масъулият юклайди.

Унинг ижросини таъминлаш мақсадида Юридик кадрларнинг малакасини оширишга доир давлат талаблари ҳамда малакасини ошириш тартиби тўғрисидаги Низом лойиҳаси ҳам ишлаб чиқилиб, унда қуйидагилар акс эттирилди:

Биринчидан, Адлия вазирлиги, Адвокатлар палатаси, вазирликлар ва идораларнинг юридик кадрларнинг малакасини ошириш соҳасидаги ваколат ва мажбуриятлари батафсил кўрсатиб ўтилган.

Иккинчидан, Давлат талаблари юридик кадрларнинг малакасини оширишнинг шакллари, мазмуни ва сифатига қўйиладиган умумий ва асосий талаблар, ўқув юкламаси ҳажми ҳамда сифатини баҳолаш тартиби белгиланган.

Учинчидан, юридик кадрларнинг малакасини ошириш тизимига ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш, шу жумладан бевосита онлайн режимида видеоконференцалоқадан фойдаланилган ҳолда Марказнинг ҳудудий филиалларида аудитория машғулотларини ўтказиш амалиёти жорий қилиш назарда тутилган.

Бугунги кун талабидан келиб чиққан ҳолда, Юристлар малакасини ошириш маркази томонидан амалга оширилаётган ишлардан кўзланган асосий мақсад – юқори малакали, рақобатбардош, мамлакатда ўтказилаётган демократик-ҳуқуқий ислохотларнинг талабларига жавоб бера оладиган ҳуқуқшунос кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш.

Шу нуқтаи-назардан замонавий халқаро стандартларга жавоб бера оладиган юридик кадрларни қайта тайёрлаш, уларнинг малакасини оширишдан ҳамда тингловчиларда

мустақил таълим олиш, таълим сифатини бошқарган ҳолда юридик фаолиятнинг тегишли соҳаларида тизимли таҳлил қилиш, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан ишлаш амалий кўникмалари, ҳуқуқни қўллаш ҳужжатлари лойиҳаларини тузиш, муаммоли вазиятларни тўғри ҳал этиш, энг муҳими мантикий фикрлаш, ўз фикрларини изчил ва аниқ баён қилиш қобилиятини янада ривожлантиришга алоҳида аҳамият қаратаямиз...

Бутун умуминсоният маданий тараққиётидаги энг муҳим воқеликлардан бири, шубҳасиз, ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ УМУМЖАҲОН ДЕКЛАРАЦИЯсининг қабул қилингандир.

Дунё аҳли деярли ҳар куни ўта глобал муаммоларга, хусусан, даҳшатли террорчилик ҳаракатларига, экстремизм ва фундаментализмнинг ёвуз ғояларига, ниҳоятда жиддий экологик ҳалокатга, инсон ҳуқуқ ва эркинликлари шафқатсизларча камситилишларга дуч келаётган ҳозирги таҳликали ва мураккаб геосиёсий бир шароитда ушбу ҳужжатнинг кадр-қиммати янада муҳим аҳамият касб этади.

Дунё ҳамжамияти аъзоларининг ажралмас ва бузилмас ҳуқуқларини 1948 йил 10 декабрь куни илк бор эълон қилган Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси қоидалари тараққийпарвар инсоният учун ниҳоятда қадрлиги билан ҳам алоҳида ажралиб туради.

Мамлакатимиз ўзининг давлат мустақиллигига эришгач, қўшилган дастлабки халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлардан бири ҳам Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти

Шавкат Мирзиёевнинг 2018 йил 5 майдаги “Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси қабул қилинганининг 70 йиллигига бағишланган тадбирлар дастури тўғрисида”ги Фармони халқимиз, қолаверса, халқаро ҳамжамият томонидан катта кўтаринкилик билан кутиб олинди.

Фармонда белгиланганидек, “давлат, жамият ва фуқароларнинг Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясининг таъминлари ва қадриятларига эътиборини кучайтириш, шунингдек, инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашга қаратилган ташкилий-ҳуқуқий ва бошқа чоралар тизимини янада такомиллаштириш, шунингдек, қонунчиликка ва давлат органларининг амалий фаолиятига инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари соҳасида халқаро стандартларни имплементация қилиш механизмлари ва тартиби самардорлигини ошириш мақсадида” Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси қабул қилинганининг 70 йиллигига бағишланган кенг қамровли Тадбирлар дастури ишлаб чиқилиб, ҳаётга татбиқ этилмоқда.

Ушбу Тадбирлар дастури олтита бўлим, 38 та банддан иборат бўлиб, мамлакатимизда Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясида белгиланган инсонпарвар принципларга оғишмай амал қилишни, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилишга қаратилган чора-тадбирларнинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини янада такомиллаштириш мақсадида халқаро стандартларни миллий қонунчилигимизга им-

плементация қилишни назарда тутди.

Жумладан, “Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенциясининг маълумот жараёнига доир факультатив протоколига (Нью Йорк, 19 декабрь, 2011) қўшилишнинг мақсадга мувофиқлиги масаласини ўрганиш”, “Қийноқ ҳамда муомала ва жазолашнинг қаттиқ, шафқатсиз, инсонийликка зид ёки қадр-қимматни камситувчи турларига қарши Конвенция факультатив протоколига қўшилишнинг мақсадга мувофиқлиги масаласи бўйича тавсиялар ишлаб чиқиш” каби қилиниши лозим бўлган бир қатор муҳим вазифалар белгиланган.

Шунингдек, Тадбирлар дастурига мувофиқ “Бепул юридик ёрдам тўғрисида”ги қонун лойиҳасини ишлаб чиқиш, виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар соҳасидаги қонунчиликни такомиллаштириш юзасидан таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш, Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси қабул қилинганлигининг 70 йиллиги муносабати билан қадимий Самарқанд шаҳрида хорижий мамлакатларнинг халқаро ташкилотлари ва нуфузли экспертлари иштирокида “Инсон ҳуқуқлари бўйича Осиё форуми”ни ҳар томонлама юксак савияда ўтказиш каби масалалар қўйилган.

Бугунги кунда ушбу Дастурда кўзда тутилган тадбирларни ўз вақтида сифатли тарзда амалга оширишга масъул бўлган тегишли вазирлик ва идоралар мутасаддилари ушбу вазифаларнинг ижросини тўлақонли таъминлаш юзасидан амалий чора-тадбирларни бажаришмоқда.

Бу ўринда қайд этиш керакки, Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги қошидаги Юристлар малакасини ошириш маркази профессор-ўқитувчилари Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси қабул қилинганининг 70 йиллигига бағишланган тадбирларни, мамлакатимизда мақсади ва шартлари инсон, унинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш бўлган демократик, ижтимоий-иқтисодий, ижтимоий-сиёсий ислохотларни чуқурлаштириш бўйича амалга оширилаётган кенг кўламли ишларни оммавий ахборот воситаларида кенг ёритилишида фаол қатнашиши лозим.

Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясининг МУҚАДДИМАСИда қуйидаги қоидалар алоҳида белгиланган:

“мазкур Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясини барча халқлар ва барча давлатлар бажаришга интилиши лозим бўлган вазифа сифатида эълон қилар экан, бундан муддао шуки, ҳар бир инсон ва жамиятнинг ҳар бир ташкилоти доимо ушбу Декларацияни назарда тутган ҳолда маърифат ва таълим йўли билан бу ҳуқуқ ва эркинликларнинг ҳурмат қилинишига кўмаклашиши, миллий ва халқаро тараққийпарвар тадбирлар орқали ҳам унинг бажарилиши таъминланишига, Ташкилотга аъзо бўлган давлатлар халқлари ўртасида ва ушбу давлатларнинг юрисдикциясидаги ҳудудларда яшаётган халқлар ўртасида ялписига ва самарали тан олинишига интилишлари зарур.”

Минг афсуски, бугунги кунда айрим мамлакатларда ушбу эзгу қоидаларга амал қилинмаётган ҳолатлар учраб турибди. Бундан асосан тинч аҳоли вакиллари, айниқса, вояга етмаган болалар кўп жабр чекапти.

Биргина Суданда рўй бераётган салбий воқеалар натижасида қанчадан-қанча норасидалар жабр чекмоқда.

Статистик маълумотларга кўра, Жанубий Судандаги 3,4 миллион боладан 2,6 миллиони 2011 йилда уруш бошланганидан кейин дунёга келган. Бугунги кунда Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг болалар ҳуқуқларини ҳимоя қилишга қаратилган ЮНИСЕФ халқаро ташкилоти уларга озиқ-овқат маҳсулотлари етишмовчилигидан ва таълим олиш имкони йўқлигидан ташвишда эканлигини бир неча бор билдириб ўтмоқда.

“Жанубий Суданда уруш давом этаётганига бир неча йил бўлди ва у аввалгидек миллионлаб болалар ҳаётига зомин бўлмоқда”, - дейди Жуби, Ганиел ва Бентиуда бўлиб қайтган ЮНИСЕФ ижрочи директори Генриетта Х. Фор.

Низолар йиллар давомида ҳудудга зарар етказиши натижасида у ердаги болалар

мактабларга боришмаган, тўйиб овқатланмаган ва касалликларга мойил бўлишган.

“Курашаётган томонлар тинчликни қайтариш учун кўпроқ ҳаракат қилишлари керак ва улар бунинг уddасидан чиқа олишади. Жанубий Судан болалари бундан яшисига лойиқ”, - дейди у.

Йил бошидан буён 800 бола қуролланган гуруҳлардан озод этилган бўлса-да, баҳоларга кўра, қолган 19 минг нафари жангчи ва ташувчи бўлиб хизмат қилиш ҳамда жисмоний зўравонликдан азият чекишда давом этмоқда.

Жанубий Суданда тўйиб овқатланмаслик даражаси жуда юқори, 1 миллиондан ортиқ бола тўйиб овқатланмайди, шу билан бирга, 300 минг нафари - ўлим ёқасида.

Таълим олиш имконидан маҳрум болалар сони 2 миллионга яқинни ташкил қилади.

2013 йилдан буён 100 дан зиёд ёрдам кўрсатувчи ходимлар ўлдирилган.

Ўзбекистон Республикаси Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясида қайд қилинган демократик ва инсонпарвар қоидаларни бажаришни давлат сиёсатининг энг устувор йўналиши деб белгилаган. Ва бу йўлда давлатимиз раҳбари Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 72-сессиясидаги нутқида таъкидлаганларидек, “Биз барча шерикларимиз билан тинчлик, тараққиёт ва фаровонлик йўлида ҳамкорликни кенгайтиришдан манфаатдормиз.”

ИСЛОҲОТЛАРДАН КЎЗЛАНГАН АСОСИЙ МАҚСАД – ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИНИ ТАЪМИНЛАШ

Инсон ҳуқуқ ва эркинликлари, қонуний манфаатларининг камситилишига йўл қўймаслик, унинг орзу-умидлари тўла даражада рўёбга чиқиши учун муносиб шароит яратиш сингари эзгу гоялар бугунги кунда Ўзбекистонда амалга оширилаётган давлат сиёсатининг энг устувор йўналишларидан бирига айланди.

Кейинги йилларда шиддатли тус олган суд-ҳуқуқ ислоҳотларининг туб замирида ҳам ушбу эзгу гояларни амалга ошириш сингари мақсад ётади. Моҳияти ва кўлами жиҳатидан улкан аҳамиятга эга бўлган мазкур ислоҳотлар натижасида 2017 йилда Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ташкил этилиб, бугун самарали фаолият юритмоқда.

Айтиш керакки, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини, қонуний манфаатларини таъминлашда ушбу орган фаолияти муҳим аҳамият касб этади.

Қуйида Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши раиси, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган юрист Убайдулла Қурбонович Мингбоев билан ушбу мавзуда қилинган суҳбат эътиборингизга тақдим этилади.

Убайдулла Курбонович, мустақиллик йилларида инсон ҳуқуқ ва эркинликларини, қонуний манфаатларини таъминлашга қаратилган суд-ҳуқуқ ислоҳотлари бўйича жуда катта ишлар амалга оширилди. Алоҳида таъкидлаш керак, Ўзбекистонда кейинги икки йилда суд-ҳуқуқ соҳасидаги ислоҳотлар янги босқичга кўтарилди. Дастлаб, мана шу янги босқичдаги чуқур ислоҳотларнинг ўзига хос жиҳатларини қисқача гапириб берсангиз?

– Кейинги йилларда Ўзбекистон Республикаси давлат сиёсатининг энг асосий ғояси, устувор йўналиши Конституция ва қонунларда белгиланган инсон ҳуқуқ ва эркинликларини, қонуний манфаатларини амалда таъминлаш масаласига қаратилганлиги билан ҳам бугунги кунда халқаро ҳамжамиятнинг диққат эътиборини тортиб келмоқда.

Алоҳида эътибор қаратиш керакки, Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришганидан сўнг қўшилган дастлабки халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлардан бири ҳам Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси ҳисобланади. Бу бежиз эмас, демак мустақилликнинг илк йилларидан бошлаб мамлакатимиз инсон

ҳуқуқларини ҳимоя қилишни давлат сиёсатининг устувор йўналиши деб белгилаганига амалий мисол бўлади.

2018 йил 5 май куни Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси қабул қилинганининг 70 йиллигига бағишланган тадбирлар дастури тўғрисида”ги фармони қабул қилинди. Мазкур фармонда давлат, жамият ва фуқароларнинг Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясининг тамойиллари ва қадриятларига эътиборини кучайтириш, шунингдек, инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашга қаратилган ташкилий-ҳуқуқий ва бошқа чоралар тизимини янада такомиллаштириш, шунингдек, қонунчиликка ва давлат органларининг амалий фаолиятига инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари соҳасида халқаро стандартларни имплементация қилиш механизмлари ва тартиби самарадорлигини ошириш мақсадида бир қатор муҳим вазифалар белгиланди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев ўзларининг кўплаб маърузаларида ва чиқишларида “Одамларни рози қилишимиз керак” ёки “Инсон манфаатлари ҳамма нарса-

дан устун” деган фикрларни таъкидлайдилар. Ушбу муҳим масалада қуйидаги фикрларини билдириб ўтади. “Мен бир фикрни такрорлашдан чарчамайман: халқимиз ҳамма нарсадан устун қўядиган адолатни ҳаётимизда том маънода қарор топтириш энг асосий вазифамизга айланиши шарт.”

Муҳтарам Президентимиз Шавкат Мирзиёев Ўзбекистон Республикаси Президентлигига ўтказиладиган сайлов олди дастурлариданоқ Ўзбекистонда суд тизими нуфузини юксалтириш борасида тўхталиб, судни том маънодаги

ка Олий суди ва Олий ҳўжалик судининг бирлаштирилиши натижасида ягона Олий суд фаолият юритиб келмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 13 июль куни қабул қилинган “Суд-ҳуқуқ тизимини янада такомиллаштириш ва суд ҳокимияти органларига ишончни ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармони янада аҳамиятлидир. Мазкур фармонда бир қатор чора-тадбирлар белгилаб берилган бўлиб, судьялар ва улар билан биргаликда суд идораларида хизмат қилаётган ходимларнинг ҳам ойлик маошлари оширилиши белгилаб қўйилди. Ҳаттоки, фармонга асосан судьяларнинг транспорт воситалари, суд ходимларининг эса намунали уй-жойларни сотиб олишлари учун имтиёзли кредитлар ажратиладиган бўлди. Бундай ҳолат шу кунга қадар ҳеч қачон юз бермаганлиги сабабли ушбу фармонни тарихий фармон десак муболага қилмаган бўламыз.

— Сиз юқорида айтиб ўтганингиздек, Ўзбекистонда илк бор Судьялар олий кенгаши ташкил этилиб, бугунги кунда фаолият юритаяпти. Олдин ушбу орган фаолиятини жамоатчилик асосида ишлайдиган Комиссия бажарар эди. Кенгаш фаолияти бошланганидан кейин, судьяларни танлаш ва тайинлашда қандай ўзгаришлар рўй берди. Олдинги Комиссия билан ҳозирги Кенгаш фаолиятининг айнан фарқи ҳақидаги фикрларингизни билмоқчи эдик. Шунингдек, судьялар корпусида сифат жиҳатидан ижобий ўзгариш кузатилдими?!

– Инсон ҳуқуқларини таъминлашда мустақил суд ҳокимиятининг ўрни ниҳоятда катта. Шу боис суд ҳокимиятининг чинакам мустақиллигини таъминлаш, судьялик касбининг нуфузини ошириш, юқори малакали ва самарали фаолият юритувчи суд корпусини шакллантириш мақсадида Конституцион орган бўлган Судьялар олий кенгаши ташкил этилди.

21 нафар аъзодан иборат Кенгаш фаолияти очиқлик, холислик, коллегиаллик принципларига асосланган.

“Адолат кўрғони”га айлантириш тўғрисидаги фикрларини илгари сурган эди. 2017 йилнинг 13 июнь куни эса судьялар билан учрашиб очиқ мулоқот ўтказдилар. Бундай учрашув тарихда бўлган эмас. Давлатимиз раҳбари судьялар билан юзма-юз учрашиб уларга яна бир бор ишонч билдириб, уларнинг олдига бир қатор амалга ошириш лозим бўлган вазифаларни қўйди. Ҳаттоки, судлар томонидан оқлов ҳукмларининг эълон қилинмаётганлигини танқид қилди. Ўз навбатида ана шу учрашувдан судьялар ҳам одилликни амалга ошириш учун куч олди десам адашмаган бўламан.

Мана бир йилдан ортиқроқ вақт ўтаптики илгари мавжуд бўлган Республи-

Кенгаш ўз фаолиятини фақат қонунга бўйсунган ҳолда давлат органлари ва бошқа ташкилотлар, шунингдек, мансабдор шахслардан мустақил равишда амалга ошириши, Кенгаш фаолиятига аралашшига йўл қўйилмаслиги ва бу қонунда назарда тутилган жавобгарликка сабаб бўлиши белгилаб қўйилди. Кенгаш аъзолари қарорлар қабул қилишда сиёсий қарашлардан ва бошқа ташқи таъсирлардан холи бўлган ўз нуқтаи-назарини ифодалайди.

Судьялар олий кенгашининг энг асосий вазифаларидан бири, судьялар корпусини юксак маънавий-ахлоқий фазилатга, етарли ҳаётий тажрибага, мустақил фикрлаш ҳамда ўзи қабул қилган қарор учун жавобгарликни ўзига олиш қобилиятига эга бўлган юқори малакали кадрлар билан таъминлаш бўлиб ҳисобланади.

Шу сабабли, судьялар корпусини юқори билим ва салоҳиятга, етарли тажриба ва кўникмага, юксак маънавий-ахлоқий фазилатга эга юридик кадрлар, жумладан, биринчи навбатда ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларида намунали фаолият юритаётган ходимлар ҳисобидан шакллантирилишига алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Шунингдек, судьяларни танлаш ва тайинлаш бўйича самарали ва демократик ташкилий-ҳуқуқий ишлар амалга ошириш кўзда тутилган. Судьяларни танлаш ва тайинлаш учун шаффоф, адолатли ва мустақил тартиб ўрнатилди.

Эндиликда судьяларни танлаш ва тайинлаш тизимининг очиқлиги ва шаффофлигини таъминлаш, шунингдек, судьяликка номзоднинг масъулиятини ошириш учун янги тартиб жорий қилинди. Унга кўра, бугунги кунда судьялик лавозимларига тайинланаётган номзодлар кенг жамоатчиликка уларнинг фикрини олиш мақсадида таништирилади. Судьяликка номзодлар тўғрисида фуқароларнинг ижобий фикрлари мавжуд бўлгандагина тайинланади. Ушбу амалиёт бугунги кунда тўлиқ йўлга қўйилди. Жамоатчилик фикри олингандан кейингина Кенгаш судьялик лавозимига тайинлаш тўғрисида қарор қабул қилади. Айтиш керакки, ушбу тартиб судьялар корпусининг сифат жиҳатдан яхшиланишига амалий таъсир кўрсатмоқда.

— Судьялар олий кенгашини ташкил этиш билан боғлиқ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 21 февралдаги ПФ-4966-сонли фармонида судьяларни интизомий

жавобгарликка тортиш, шунингдек, уларни жиноий ва маъмурий жавобгарликка тортишга хулоса бериш тўғрисидаги масалани кўриб чиқиш Кенгашнинг асосий вазифалари сифатида белгиланган эди. 2018 йилнинг биринчи чораги давомида ушбу йўналиш бўйича Кенгаш томонидан амалга оширилган ишлар ҳақида тўхталиб ўтсангиз.

– Очигини эътироф этиш лозим, ўтган даврда Судьялар олий кенгаши томонидан бир нечта судьяларга нисбатан интизомий иш қўзғатилган.

Бу борадаги таҳлиллар шуни кўрсатмоқдаки, 2018 йилнинг олти ойи давомида жами

41

та судьяга нисбатан интизомий иш қўзғатилган

22

нафар судьяга нисбатан “ҳайфсан”

4

нафар судьяга нисбатан “жарима” интизомий жазо чоралари қўлланилган

9

та интизомий иш тугатилган

6

та қўзғатилган интизомий иш муҳокамаси ҳисобот даврининг иккинчи ярим йиллигига қолдиқ бўлиб ўтган.

Қўзғатилган интизомий ишларнинг

19 таси

фуқаролик ишлари бўйича

6 таси

жиноят ишлари бўйича

3 таси

иқтисодий ҳамда

13 таси

маъмурий судларнинг судьяларига тўғри келади.

Шулардан

33 таси

биринчи марта беш йил муддатга тайинланган судьяларга

8 таси

судьялик стажини навбатдаги ўн йил муддатга тўғри келадиган судьяларга тегишлидир.

Таҳлилларга кўра, интизомий ишлар вилоятлар кесими бўйича

Тошкент вилояти

7 та

Тошкент шаҳри

6 та

Сурхондарё вилояти

5 та

Андижон, Жиззах ва Хоразм вилоятлари судларига

4 тадан

тўғри келади.

Юқоридагилардан кўринадикки, жорий йилнинг 6 ойи даврида Кенгаш томонидан судьяларга нисбатан интизомий чора кўриш билан боғлиқ қўрилган масалалардан 61,2 фоизи (41 та) бўйича судьяларга интизомий иш қўзғатилган бўлса, 38,8 фоизига эса (26 та) интизомий иш қўғатиш мақсадга мувофиқ эмас, деб топилган.

— **Убайдулла Қурбонович, фурсати келганда Судьялар олий кенгашининг Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги қошидаги Юристлар малакасини ошириш маркази билан ҳамкорлигига ҳам тўхталиб ўтсангиз.**

– Шу ўринда алоҳида таъкидлашни истардимки, судьялар корпуси сифатини ошириш, билимли, малакали, бугунги кун талабларига ҳар томонлама жавоб берадиган судьяларни танлаш ва лавозимга тайинлаш борасида Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги қошидаги Юристлар малакасини ошириш маркази билан доимий ҳамкорлик қилиб келамиз.

Хусусан, судьялик лавозимларига биринчи марта тайинланадиган номзодлар захирасида турган шахсларни ушбу Марказда ўқиши ташкил этилган. Амалий мисол тариқасида айтишим мумкинки, ўтган 2017 йил давомида Юристлар малакасини ошириш марказида захирага киритилган 157 нафар номзодлар махсус курсларда ўқитилган. Шулардан 83 таси жиноят ишлари бўйича суд номзодлари, 43 таси фуқаролик ишлари бўйича номзодлар, 31 таси эса, ички ишлар органлари номзодларига тўғри келади.

Номзодлар билимини баҳолаш “Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги қошидаги Юристлар малакасини ошириш марказида тингловчилар билимини назорат қилиш ва баҳолашнинг рейтинг тизими тўғрисида”ги Низом асосида амалга оширилиб, унда баҳолашнинг мақсади – тингловчиларда ўқитилаётган фанларни чуқур эгаллаш, топшириқларга ижодий ёндашиш, мустақил фикрлаш, ўз билимини мунтазам ошириб боришга интилиш, назария билан амалиётни узвий боғлаш ҳамда тегишли адабиётлардан кенг ва унумли фойдаланиш кўникмаларини ривожлантириш орқали кадрларни касбий тайёрлашга эришишдан иборат эканлигига қаратилди. Баҳолашнинг вазифалари этиб тингловчиларда мустақил ишлаш кўникмаларини кенг ривожлантириш, мунтазам равишда тингловчиларнинг ўқув дастурларини ўзлаштиришини назорат қилиш, тингловчиларнинг юридик соҳадаги назарий билимларини чуқурлаштириш ва амалиётни мукамал ўзлаштиришларини таъминлаш, шунингдек, тингловчилар билимини ҳаққоний, холис ва адолатли баҳолаш, шу билан биргаликда, профессор-ўқитувчиларнинг машғулотларга пухта тайёргарлик кўриш бўйича масъулиятини янада ошириш асосий мезон қилиб белгиланди.

— **Сиз бу соҳада жуда катта тажрибага эга инсонсиз. Бугунги кун судьясини қандай тасаввур қиласиз.**

– Шу соҳасида қарийб эллик беш йиллик иш тажрибасига эга бўлсамда, баъзан ҳақиқий судья ким? У қандай фазилатларга эга бўлиши керак деган савол ҳақида ўйлаб қоламан. Бу борада кўп мушоҳада юритаман. Тўғри, ҳамма касбнинг ҳам ўзига хос томонлари, ўзига хос масъулияти бор. Лекин, судья бу – инсон тақдирини ҳал қиладиган ниҳоятда масъулиятли касб. Унинг қабул қилган нотўғри қарори туфайли бир инсон, бир умр бадном бўлиши мумкин. Агар у жиноят содир қилган бўлса, судьянинг нотўғри қарори сабабли жазодан қутулиб кетиши мумкин. Хуллас, бу жуда

масъулиятли касб. Шунинг учун, судьялик осон эмас, аммо у ўзининг одиллиги, инсонпарварлиги, холис ва беғаразлиги билан ўта шарафли лавозимдир.

Мен узоқ йиллик тажрибамдан келиб чиқиб, том маънодаги судьяни қуйидагича тасаввур қиламан:

- Конституция ва қонунларни муқаддас билиб, ҳамма вақт ва ҳар қандай вазиятда уларга риоя қиладиган;

- Ватанга ва халққа бўлган садоқатини ҳар бир ҳаракатида намоён қиладиган;

- Давлатимиз раҳбарининг “Халқ ҳамма нарсага чидаши мумкин, аммо адолатсизликка чидай олмайди” деган пурмаъно фикрларини асло унутмайдиган;

- судьялик қасамийёдига ва одоб-ахлоқ қоидаларига ҳамиша содиқ бўлиб, уларни бузишдан қўрқадиган ва бузганлардан ҳазар қиладиган;

- ҳамма вақт ва ҳар ишда, айниқса, хизмат фаолияти билан боғлиқ муносабатларда сабр-тоқатли, метин иродали;

- ҳар қандай қонун бузилишига нисбатан мурасиз, қонун номидан яшиндай шиддатли, шамширдай кескир муносабатда бўладиган, энг асосийси ҳамиша ва ҳар қандай вазиятда адолат томонда тура оладиган ҳамда адолатли қарор қабул қилишга қодир бўлган;

- суд ишларида бирор бир тарзда ошна-овайнигарчилик, жўрабозлик, маҳаллийчилик, гуруҳбозлик, миллатчилик каби иллатлардан ҳоли бўлган инсонни кўз олдимга келтираман. Юқоридагилар одил судья тўғрисидаги фикрларимнинг ҳаммаси эмас. Фақат бир қисмигина холос, буни яна анча давом эттириш мумкин. Бугунги кун судьяси айнан Мухтарам Президентимиз таъкидлаганларидек “Онгида – адолат, тилида – ҳақиқат, дилида эса – поклик” устувор бўлган шахс сифатида шаклланиши керак. Бошқача бўлиши мумкин эмас.

— Суд-ҳуқуқ ислохотлари натижасида фуқароларга қандай қулайликлар яратилмоқда? Соҳада бартараф этилган ёки этилаётган камчиликлар ва шу йўлда олиб борилаётган амалий ишлар ҳақида гапириб берсангиз.

– Минг афсуски, соҳада ҳам баъзи бир камчиликлар учраб тургани бор гап. Бундай камчиликларни бартараф этиш учун Кенгаш ва Судьялар ассоциацияси ҳамкорлигида бир қатор амалий ишлар қилинмоқда.

Хусусан, яқиндан бошлаб биз биринчи беш йиллик муддатга тайинланган ёш судьяларимизнинг оила-аъзолари (ота-оналари, турмуш ўртоқлари) билан учрашув ўтказиш амалиётини бошладик. Биринчиси, Ўзбекистон Судьялар ассоциациясида Тошкент шаҳридаги ёш судьялар ва суд ходимларининг ота-оналари ва турмуш ўртоқлари билан жонли учрашув ўтказдик. Буни бежиз ташкил этганимиз йўқ. Ҳаётини ҳақиқатлардан келиб чиққан ҳолда, ушбу мулоқотни ташкил эта бошладик. Истаймизми ёки йўқми судьяга у ёки бу томондан оиласи таъсир кўрсатиш имкониятига эга.

Ушбу мулоқотда кўпроқ ёш судьялар ва суд ходимларининг хизмат ва мансаб ваколатлари юзасидан олиб бораётган фаолиятида уларнинг оила-аъзолари томонидан ноўрин талаблар қўйилмаслиги ўқтирилиб, ота-оналарга ўз фарзандларига тўғри тушунтириш беришлари ва уларни доимо назорат қилиб боришлари юзаси-

дан йўл-йўриқлар ва тавсиялар берилди.

Мол-дунё тўплаш энг ёмон иллатлардан бири эканлиги таъкидланиб, айниқса, бу борада амалдаги судьяларнинг турмуш ўртоқлари ўзларини тия билишлари ва умр йўлдоши ойлик маошида яшашни ўрганиш кераклиги алоҳида ўқтириб ўтилди. Бу эса тизим фаолиятида коррупциянинг олди олинишига ҳам хизмат қилади.

Агарда биз судьяларнинг тўлов қайд-номасида кўрсатилган миқдордаги ойлик маошларига қаноат қилишларига эришсак, тизимдаги энг катта ютуқни қўлга киритиб, адолатни қарор топтиришга замин яратган бўламыз.

Судьялар давлат номидан иш кўрувчи масъул вазифада хизмат қиладиган шахслардир. Уларнинг ножўя хатти-ҳаракатларга йўл қўйиши соҳа фаолияти ва ривожига тўсиқ бўлиши мумкин. Эзгу мақсадлар йўлида ташкил этилган бу каби учрашувлар ёш судьяларнинг адолат посбонлари бўлишларида амалий аҳамият касб этади.

Учрашувда иштирок этган судьяларнинг ота-оналари шундай мулоқот тўғри ташкил этилганлигини, бу ўз навбатида ота-оналарга ҳам алоҳида масъулият юклашини эътироф этишди. Ҳақиқатдан ҳам, ота-оналарнинг назорати судья фаолиятида ниҳоятда ижобий таъсир кўрсатади.

Энди бундай учрашув ва мулоқотларимизни барча вилоятларда тизимли равишда ўтказиб борамиз.

Нуриддин УБАЙДУЛЛАЕВ
суҳбатлашди.

“Коррупция – бу жамиятни турли йўллар билан исканжага оладиган даҳшатли иллатдир. У демократия ва ҳуқуқ устуворлиги асосларига путур етказди, инсон ҳуқуқлари бузилишига олиб келади, бозорлар фаолиятига тўсқинлик қилади, ҳаёт сифатини ёмонлаштиради ва одамлар хавфсизлигига таҳдид соладиган уюшган жиноятчилик, терроризм ва бошқа ҳодисалар илдиз отиб, гуллаши учун шароит яратиб беради.”

БМТнинг “Коррупцияга қарши кураш тўғрисида”ги конвенциясидан

КОРРУПЦИЯ – ТАРАҚҚИЁТ ТАҲДИДИ

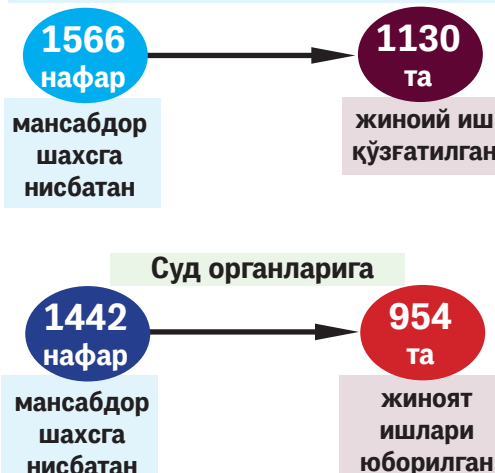
Минг афсуски, коррупция деб аталмиш бало давлатчилик шаклларининг ҳар қандай кўринишида инсониятнинг маънавий ва моддий тараққиётига болта уриб келаётган ўта зарарли ижтимоий иллат сифатида жуда катта тўсиқ бўлиб келмоқда. Ўрни келганда таъкидлаш керакки, бугунги кунда ҳам инсониятни ташвишга солаётган энг глобал муаммолардан бири – коррупция балосидир.

Коррупция — лотинча сўз бўлиб, “пора бериб сотиб олиш” маъносини англатади. Коррупция деганда мансабдор шахслар томонидан уларга берилган ҳуқуқ ва имкониятлардан шахсий бойлик орттириш мақсадида фойдаланишни ифодаловчи сиёсий ёки давлат бошқаруви соҳасидаги жиноий фаолият тушунилади.

Бугунги кунда мамлакатимизда коррупцияга қарши курашиш давлат сиёсатининг энг устувор йўналишларидан бири ҳисобланади. Давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёев жуда кўплаб маъруза ва чиқишларида лоқайдлик, бепарволик, порахўрлик, коррупция, сохтакорлик, мансаб ваколатини суистеъмол қилишга қарши кураш бутун жамиятнинг мақсадига айланиши кераклиги тўғрисида гапиради ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари мутасаддиларига асосий ва-

зифа сифатида қўяди. Жамият тараққиёти кушандаси бўлган ушбу иллатга қарши курашиш йўлида аёвсиз кураш олиб борилаётгани ўзининг самарасини ҳам бермоқда. Коррупцияга қарши курашиш Республика идоралараро комиссияси томонидан тайёрланган таҳлилий маълумотларга эътибор қаратадиган бўлсак:

Ўзбекистонда 2017 йилнинг биринчи ярим йили давомида коррупцияга алоқадорликда гумон қилинган

Жумладан, Жиноят кодексининг

Ушбу кўрсаткич ўтган йилга нисбатан қўзғатилган жиноий ишлар сони эса 22 фоизга камайган. Шунингдек, коррупция жиноятлари натижа-сида етказилган зарарнинг 77 фоизи ундириб олинган. Коррупцияга алоқадор бўлган жиноятларнинг таҳлили шуни кўрсатдики, бу турдаги барча жиноятлар сони камайган. Лекин, коррупцияга қарши курашиш борасида ҳали қилиниши керак бўлган ишлар талайгина.

Маълумки, ички ишлар органлари бевосита коррупцияга қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи давлат органлари тизимига киради. ИИБ Академияси ҳам Ички ишлар вазирлигининг таркибий тузилмаси ва шу билан бирга юридик олий ўқув юрти сифатида коррупцияга қарши курашиш масалаларига доир тушунтириш ишларини амалга ошириш, ҳуқуқий тарбия ва таълимни, илмий-амалий тадбирларни ташкил этиш, ўқув-услубий ва илмий адабиётларни ишлаб чиқиш, илмий-амалий тадбирлар ўтказиш каби чора-тадбирларни амалга оширишда фаол иштирок этиб келмоқда.

Журналимиз саҳифаларида Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва Криминология кафедралари томонидан “Ички ишлар органларининг коррупцияга қарши курашишдаги фаолиятининг илмий-назарий ва ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш” мавзусида ўтказилган давра суҳбати тафсилотлари билан батафсил таништирамиз.

Ахтам ТУРСУНОВ, Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси кафедраси бошлиғи, юридик фанлар доктори:

– Илмий-назарий томондан ёндашиб айтадиган бўлсак, коррупция вужудга келиши сабаблари ва шарт-шароитларига кўра ҳам ўта мураккаб ижтимоий ҳодиса ҳисобланади. Шу сабабли унга қарши кураш ҳам ниҳоятда мураккаб кечади. Иккита кафедра ҳамкорлигида ўтказилган давра суҳбатидан кўзланган асосий мақсад ҳам коррупцияни вужудга келтирувчи омиллар ҳамда ички ишлар органларининг коррупцияга қарши курашишдаги фаолиятининг илмий-назарий ва ҳуқуқий асосларини такомиллаштиришни атрофлича таҳлил қилишдир.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. Мирзиёев томонидан жамиятда коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантириш – давлат сиёсатининг асосий йўналишларидан бири, деб белгиланди.

Ўрни келганда коррупция давлат ва жамият ҳаётида қандай салбий оқибатларни келтириб чиқариши ҳақида тўхталиб ўтиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Биринчидан, инсоният ҳаётида ҳал қилувчи аҳамият касб этадиган – демократия ва демократик институтларнинг мустаҳкамланишига салбий таъсир қилади, яъни уларга жиддий путур етказилади.

Иккинчидан, жамият тараққиёти учун энг муҳим омил – тинчлик, осойишталик, адолат, қонун устуворлиги каби ижтимоий-ҳуқуқий қадриятларнинг бузилишига олиб келади ва кенг жамоат-

чиликда уларнинг мавжудлиги тўғрисидаги ишончни сўндиради.

Учинчидан, бозор иқтисодиёти қонуниятларининг бузилиши, соғлом рақобатнинг бозордан сиқиб чиқарилиши, яширин иқтисоднинг пайдо бўлиши ва ривожланишига замин яратади.

Тўртинчидан, жамиятда носоғлом ижтимоий-маънавий муҳитнинг шаклланишига сабаб бўлиб, демократик давлатнинг энг муҳим ҳуқуқий принципларининг бузилишига олиб келади. Ва, бундай салбий оқибатларнинг яна қанчасини санаб ўтиш мумкин. Энди булардан ўзингиз тегишли хулоса чиқариб олаверинг...

Давра суҳбатида кўп бора таъкидланганидек, коррупцияга қарши курашиш борасида амалга оширилаётган чора-тадбирларни жадаллик ва қатъият билан амалга ошириш талаб этилади. Шунингдек, қуйидаги жиҳатларга эътибор қаратиш лозим деб ҳисоблайман:

- Коррупцияга қарши курашишнинг ҳуқуқий асосларини янада такомиллаштириб бориш;

- коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларни содир этганлик учун жавобгарликнинг муқаррарлиги принципини амалда таъминлаш;

- норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларининг коррупцияга қарши экспертизасини ўтказиш амалиётини янада такомиллаштириш;

- коррупция билан боғлиқ жиноятларни содир этганлар учун аҳоли ичида сайёр суд мажлисларини кўпайти-

риш ва кўргазмали суд мажлисларини уюштириш;

- масъул лавозимларга тавсия этилаётган номзодларга талабларни кучайтириш;

- давлат хизматининг нуфузини, давлат хизматчиларининг маошини ва масъулиятини ошириш;

- аҳоли ўртасида жамиятда ҳуқуқий онгни, ҳуқуқий маданиятни юксалтиришга ва қонунийликни мустаҳкамлашга қаратилган ҳуқуқий тарғиботга доир чора-тадбирларнинг сифати ва миқдорини янада ошириш;

- давлат ва жамият ҳаётининг барча соҳаларида коррупциянинг олдини олишга қаратилган таъсирчан чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

- коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларнинг ўз вақтида олди олинишини, аниқланишини ва уларга чек қўйилишини таъминлашга, уларнинг оқибатларини, шунингдек, уларга имкон берувчи сабаблар ва шарт-шароитларни бартираф этишга доир комплекс тадбирлар ишлаб чиқиш;

- давлат органларининг мансабдор шахслари устидан кенг жамоатчилик назоратини ўрнатиш;

- судлар ва оммавий ахборот воситаларининг мустақиллигини таъминлаш;

- юрист кадрларни тайёрлаш тизимини тубдан қайта ислоҳ этиш;

- мансаблар сотилишининг олдини олиш, олий ўқув юртларига кириш имтиҳонларининг ҳаққоний бўлишига эришиш ва бошқалар.

Қумринисо АБДУРАСУЛОВА, Криминалогия кафедраси бошлиғи, юридик фанлар доктори, профессор:

– Мураккаб ва кўп қиррали ҳодиса сифатида коррупция тарихи қадимийлигига кўра инсоният цивилизациясига тенг, десак хато бўлмайди. Давлат хизмати тизимидаги коррупция ҳақидаги биринчи битиклар Қадимги Бобил (эрамизгача бўлган 24-аср) архивларида топилган. Ўша даврда Лагаша мансабдор ва судьяларнинг вазифаларини суистеъмол қилишнинг олдини олиш мақсадида давлат бошқарувини ислох қилади.

Машҳур қадимги юнон ҳикматига кўра “Do ut facies” (бажариши учун бераман) дейилган.

Коррупция – ижтимоий феномен, жамият ва ижтимоий муносабатлар натижаси, ижтимоий ва ҳўжалик фаолиятини бошқариш функциясининг ўзига хослигидан келиб чиқиб вужудга келади ва мавжуд бўлади, яъни айнан шундай ҳолатда мансабдор шахсда жамият ва давлат манфаатларини эмас, балки ўз шахсий ғараз ниятидан келиб чиқиб ресурсларни тасарруф этиш ва қарорлар қабул қилиш имконияти вужудга келади. Демак, коррупция мураккаб ижтимоий-сиёсий ҳодиса бўлиб, унинг кўриниши, шакли ўзгариши билан ҳажми қисқармайди.

Ҳозирги вақтда коррупция миллий хавфсизликка таҳдид солаётган асосий хавф бўлиб, иқтисодиёт ривожланишига асосий тўсиқ, давлат томонидан амалга оширилаётган ҳаракатларга қарамай ижтимоий барқарорликнинг сақланиши ва чуқурлашувига таъсир қилувчи омилдир. Коррупция иқтисодий қонунларнинг эркин ҳаракатланишини чеклайди, мамлакат нуфузини халқаро ҳамжамият олдида туширади. Ҳаққоний ва ижтимоий йўналтирилган бизнес бозордан сиқиб чиқарилади, чунки коррупция бундай бизнесни норентабел қилиб кўяди.

Коррупция ўта мослашувчан хусусиятга эга бўлиб, шаклини ўзгартириб такомиллашиб, ижтимоий ҳуқуқий тизимдаги бўшлиқлар, камчиликлардан усталик билан фойдаланади. Чоп этилган маълумотларга кўра, ҲМҚО (ҳуқуқни муҳофаза қилувчи орган) ҳақиқий коррупция ҳолатларининг 1-2 % аниқлайдилар, жавобгарликка тортилганлар сони ундан ҳам камроқдир.

Ушбу ижтимоий салбий ҳодиса миллий давлат чегараларидан чиқиб, глобал масштаб касб этмоқда. Ундан олинган даромадлар легаллаштирилганидан сўнг халқаро ва миллий

молиявий тизимга жойлаштирилиб, давлат ва халқаро ҳокимият ҳамда иқтисодиёт институтларини емирмоқда. Трансмилий коррупцияга қарши кураш XX асрнинг сўнгги чорагида фаоллашди, чунки шу даврда у аниқ институционал хусусият касб эта бошлади. Коррупция қонун устуворлиги, демократия, инсон ҳуқуқларига, жамиятдаги ахлоқий қадриятлар, ҳокимиятга ишонч, давлат бошқаруви принциплари, тенглик, ижтимоий адолатга таҳдид солади, конкуренция (рақобат)га тўсқинлик қилади. Амалиётни ўрганиш коррупция давлат бошқарувининг бутун тизимини издан чиқариб, давлат ҳокимияти авторитети (обрўси)нинг, давлат хизмати нуфузининг тушиб кетишига сабаб бўлаётганлигини кўрсатмоқда. У иқтисодиётнинг ривожланишига тўсқинлик қилиб, айниқса иқтисодиёт соҳасига уюшган жиноятчиликнинг ўсишига имкон беради.

Коррупция феноменини тушунишга оид турли методологик ёндашувлар бор. Қадимдан унинг бир нечта: ижтимоий, сиёсий, криминалогик, ҳуқуқий жиҳатлари кўриб чиқилган. Хусусан, Афлотун ва Арусту коррупцияни сиёсий категория; Н.Макиавелли давлат умумий касаллигининг кўрсаткичи; Ж.Монтескье эса уни дисфункциональ жараён эканлиги сабабли яхши сиёсий тартиб ёки тизим яроқсиз бўлиб қолади, деб баҳолашган.

Ҳозирги замон илмий, ўқув ва ижтимоий публицистик адабиётларда коррупцияга турлича таърифлар берилган. Коррупцияга қарши курашнинг универсал усулини аниқлаш учун асос ҳисобланувчи унинг ягона тушунчасини ишлаб чиқиш мураккаб эволюцион йўлдир. Коррупциянинг интеграль хусусиятга эга эканлиги туфайли ушбу ҳодисанинг ягона тушунчаси ишлаб чиқилмаган.

Зафар АМИРОВ, Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси кафедраси катта ўқитувчиси, юридик фанлар бўйича фалсафа доктори:

– Ўзбекистон Республикаси Олий суди матбуот хизматининг маълумотида кўра, 2017 йил мамлакатимизда порахўрлик билан 1,7 мингдан ортиқ жиноят иши бўйича 2,5 минг нафарга яқин шахс жиноий жавобгарликка тортилган. Рақамлардан кўриниб турибдики, коррупция билан боғлиқ жиноят содир этиш ҳолатлари анчагина учраб турибди.

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, коррупцияга қарши курашишда, аввало, ҳар бир инсон ўз фаолиятини қонунларга бўйсунуш нуктаи-назаридан жиддий ислоҳ қилиши керак. Мамлакатимизда коррупцияга қарши курашиш билан боғлиқ ислохотларнинг ўзига хос жиҳатларидан бири бу – энг аввало, инсон онгини ўзгартиришга қаратилганлигидир. Муҳтарам Президентимиз Ш. Мирзиёев ўзининг кўплаб маъруза ва чиқишларида одамларнинг дунёқарашини, ҳаётга нисбатан муносабатини ўзгартиришимиз лозимлиги ҳақида тўхталиб ўтади. Бу бежиз эмас, албатта. Қачонки инсонда соғлом фикр пайдо бўлса, у коррупциядан ҳоли бўлади.

Айни пайтда коррупцияга оид жиноятларнинг аксарият қисми латент бўлиб қолмоқда. Мазкур жиноятларни фош этиш динамикаси субъектив омил давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари ва уларнинг мансабдор шахслари сиёсий иродасига боғлиқдир. Мамлакатимизда коррупция жинояти учун жавобгарликка тортилганлар сони 2013 йилга нисбатан 2017 йилда 1,5% камайганлиги унга қарши кураш ҳақиқатда кучайганлиги кўрсаткичидир, бироқ коррупция жиноятчилигининг фақат 1-2 % фош бўлади, қолган қисми эса латентлигича қолмоқда. Коррупция жиноя-

тини содир этганлар шахсига келсак, мансабдор шахслар томонидан содир этилган коррупция жиноятларнинг таркиби қуйидагича: пора олиш (24,4%), мансаб сохтакорлиги (23,1%), ҳокимият ёки мансаб ваколатини суистемол қилиш (22,2%), ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш (21,7%), пора бериш (5,4%) ва бошқалар (3,5%).

Коррупционер шахсининг тавсифи уларни иккита мустақил ва бир-биридан фарқ қилувчи криминалогик портретидан ташкил топган:

а) давлат органларининг мансабдор шахси, давлат ёки маҳаллий органлар хизматчиларининг ғайриқонуний равишда енгилликлар, имтиёзлар бериши ёки олиши;

б) юқоридаги мақсадларни кўзлаб маблағ берувчилар ёки бошқа хизмат кўрсатувчилар киряди.

Бу турдаги жиноятлар таҳлил этилса, ижро ҳокимияти органларининг хизматчилари энг кўп коррупцияга чалинганлигининг гувоҳи бўласиз.

Депутатлар, судья ва прокурорларнинг алоҳида жиноят процессуал статусга эга эканлиги улар ичидаги коррупционер мансабдор шахсларнинг аниқланиши ва жиноий жавобгарликка тортилишига тўсқинлик қилмоқда.

Энг кўп коррупциявий ҳуқуқбузарликлар корхоналарнинг директорлари, банкларнинг раҳбарлари томонидан содир этилган.

Жиноят ишларининг таҳлили мазкур тоифадаги жиноятчиларнинг ўртача ёши 37 ёшни, олий маълумотлилар 52% ни, 27% ни аёллар эканлигини кўрсатади.

Фарход ПРИМОВ, Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси кафедраси катта ўқитувчиси юридик фанлар бўйича фалсафа доктори:

– Коррупциявий жиноятларнинг иқтисодий сабабларига қуйидагиларни киритиш мумкин:

биринчидан, иқтисодий беқарорлик. Бу, аввало инфляцияда намоён бўлади, яъни пул маблағларининг қадрсизланиши туфайли давлат ва маҳаллий давлат органлари хизматчиларининг ҳар қандай даромад манбаларини излашларига сабаб бўлади;

иккинчидан, жуда юқори даромадга эга бўлганлар табақасининг шаклланиши, уларнинг эркин маблағлари мансабдор шахсларни сотиб олиш учун ишлатилади;

учинчидан, самарали бозор рақобатининг йўқлиги асоссиз равишда жуда кўп даромад олиш имконини беради;

тўртинчидан, давлат мансабдор шахслари ва хизматчилари маошининг камлиги.

Коррупция жиноятчилигининг сиёсий сабаблари ва шароитлари:

а) аҳоли аксарият қисмининг ҳокимиятдан, мулкни бошқаришдан, қонун ижодкорлиги ва уни қўллаш амалиётидан четда эканлиги;

б) жиноий гуруҳлар вакилларининг давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларига кириб қолганлиги;

в) марказий ва маҳаллий органлар хизматчилари сонининг асоссиз равишда ҳаддан ташқари кўплиги.

Коррупциявий жиноятчиликнинг ташкилий хусусиятдаги сабаблари ва уларга имкон бераётган шарт-шароитлар:

1) Коррупцияга қарши курашга қаратилган ҳуқуқий нормаларнинг кўлами амалиётнинг нисбатан янгилиги;

2) Коррупциявий ҳуқуқбузарликнинг маъмурий ва жиноят статистикасининг тўла ва объектив эмаслиги;

3) Республика, вилоятлар миқёсида регистрлар, яъни давлат хизмати ёки маҳаллий давлат органларида ишлаши таъқиқланган шахслар рўйхатини юритувчи ташкилотларнинг йўқлиги;

4) Коррупциявий жиноятчиликка қарши курашиш борасидаги мутахассисларни тайёрлашда ўқув-методик таъминот даражасининг пастлиги;

5) Непотизм қариндош уруғ, қуда-андаларнинг хизмат бўйича бир-бирини қўллаб-қувватлаши умумий ва адолатни, тартибни бузиб қариндошлари ва яқинларига даромадли ва фойдали мансабларни тақдим этиш.

Давра суҳбати иштирокчиларининг хулосасига қараганда, коррупция мавзуси унинг моҳияти ва ривожланиши ҳамда сабаб ва шарт-шароитлари иқтисод, ҳуқуқшунослик, фалсафа, психология, педагогика каби фанларнинг тарихий ва доимий ҳамда мунозарали ва долзарб мавзуларидан бири ҳисобланади. Айниқса, коррупцияни вужудга келтирувчи омиллар бениҳоя баҳсли масала бўлиб, ушбу омилларни аниқлаш ва тадқиқ этишнинг устувор амалий жиҳати шундаки, коррупцияга қарши кураш, хусусан, унинг олдини олишда, биринчи галда, уни вужудга келтирувчи омиллар аниқланиши ҳамда уларни бартараф этувчи чора-тадбирлар амалга оширилиши лозим. Зеро, коррупцияни фақат уни вужудга келтирувчи муаммолар ва шарт-шароитларни бартараф этиш йўли билан камайтириш ёки даражасини пасайтириш мумкин.

Давра суҳбатида коррупцияга қарши курашда унинг сабаблари ва шарт-шароитларини бартараф этиш муҳим аҳамиятга эгалиги бир неча бор таъкидлаб ўтилди. Хулоса қилиб айтганда, ушбу тадбир коррупцияга қарши курашда ҳам амалий, ҳам илмий, ҳамда назарий жиҳатдан фойдали бўлди.

Давра суҳбатини
Арслон ЭШМУРОДОВ тайёрлади.

Трансформация экономической дипломатии Узбекистана и его правового обеспечения

И.Р. Мавланов,
профессор кафедры
«Международной
торговли и инвестиций»
УМЭД, доктор
экономических наук

1. Чем была обусловлена необходимость трансформации экономической дипломатии Узбекистана? С первых дней независимости Республики Узбекистан ее внешняя экономическая политика была направлена на дальнейшую интеграцию страны в мировую экономику, обеспечение ее экономической безопасности, полноценное участие в международных экономических организациях, диверсификацию присутствия на мировых рынках путем расширения географии внешнеэкономических связей. Узбекистан всегда большое внимание уделял развитию экспортного потенциала во внешней торговле и привлечению инвестиций.

Однако, на расширенном заседании Кабинета Министров 14 января 2017 г. Президент Республики Узбекистан Ш.М.Мирзиёев в своем выступлении дал весьма критическую оценку состояния дел во внешнеэкономической сфере и акцентировал внимание на необходимости коренной трансформации этой сферы, особенно в области привлечения иностранных инвестиций и развития внешней торговли Узбекистана¹.

Встает вопрос, почему Президент Узбекистана так критически рассмотрел внешнеэкономическую сферу.

Давайте обратимся еще раз к цифрам и обратим внимание на долю Узбекистана в мировом экспорте товаров. Так, по данным ВТО за 2015 г., доля Узбекистана в мировом экспорте товарами составила всего лишь 0,08%, а доля импорта - 0,08%. Доля же Узбекистана в мировом экспорте услугами составила 0,05%, а доля

импорта - 0,02%. По итогам за 2015 г. Узбекистан в мировой торговле товарами по экспорту занял 75 место, а по импорту – 87 место. В мировой торговле услугами Узбекистан по экспорту занял 89 место, а по импорту – 130 место.

Видение такого места своей страны в мировой торговле и вызвало, по всей видимости, серьезную обеспокоенность главы государства Ш.Мирзиёева за состояние дел в сфере внешней экономики, что он и выразил в своей речи.

Немалую обеспокоенность Ш.Мирзиёева вызывало и состояние дел в привлечении прямых иностранных инвестиций. Несмотря на приток иностранных инвестиций в экономику Узбекистана, в последний период с 2011 по 2016 год он снизился более чем на 40%, с 3,3 млрд долл до 1,9 млрд долл, что было озвучено в ходе Ташкентского международного круглого стола, посвященного вопросам совершенствования инвестиционного климата.²

Такое положение дел во внешней торговле и привлечения прямых иностранных инвестиций (ПИИ) не могло оставлять руководителя государства безучастным.

2. Какие выбраны пути трансформации экономической дипломатии? Для преодоления негативного состояния во внешнеэкономической сфере Президентом Узбекистан Ш.М.Мирзиёевым предпринимаются, на наш взгляд, следующие кардинальные шаги.

Во-первых. Последовал Указ Президента Республики Узбекистан от 7 февраля 2017 г. (№ УП-4947) «Страте-

гия действий по пяти приоритетным направлениям развития Республики Узбекистан в 2017-2021 годах»³, в котором уделено важное внимание дальнейшему развитию международного торгово-экономического сотрудничества, в том числе путем расширения связей с ведущими международными и зарубежными финансовыми институтами, либерализация экспортной деятельности, диверсификация структуры и географии экспорта, расширение и мобилизация экспортного потенциала отраслей экономики и территорий. В Стратегии развития и указаниях Президента Узбекистана были поставлены и более амбициозные задачи по привлечению иностранных инвестиций. Этот Указ заложил фундамент трансформации экономической дипломатии и его правового обеспечения.

Во-вторых. Президент Ш.Мирзиёев системно и периодически лично проводит селекторные совещания с участием руководителей всех ведомств и регионов по вопросам экспорта и привлечения инвестиций, где неоднократно подчеркивает необходимость коренной модернизации структуры экспорта с увеличением доли экспорта услуг и, особенно, доли интеллектуальной собственности, рассматривает вопросы привлечения инвестиций.

В-третьих. Президент Узбекистан систематически и неоднократно посещает регионы страны, где на местах лично организывает и рассматривает инвестиционные проекты и проекты по развитию экспортной продукции.

В-четвертых. Президент Ш.Мирзиёев провел специальное совещание, посвященное деятельности министерства иностранных дел и посольств нашей страны за рубежом в январе 2018г., где он особо подчеркнул, что «экспорт, экспорт и еще раз экспорт», «привлечение иностранных инвестиций, передовых технологий и знаний», а также «расширение туристического потока в Узбекистан» должны стать приоритетными

направлениями в деятельности дипломатических учреждений⁴. Посольства закреплены за регионами республики.

В-пятых. Результат работы главы государства по организации кардинальной трансформации экономической дипломатии и его правового обеспечения показывает, что за последние 1,5 года в Узбекистане принято несколько десятков Указов и постановлений Президента, законодательных актов и постановлений правительства о трансформации внешнеэкономической деятельности, экспорте, инвестициях.

Как видим, руководитель государства последовательно, шаг за шагом и конкретно ставит серьезнейшие задачи по трансформации внешнеэкономической сферы, и не только что делать, но и кому этим заниматься. Поэтому нам надо ответить и на вопрос, почему Президент Узбекистана так ставит задачи перед дипломатами и соответствующими министерствами и ведомствами? И здесь необходимы мощные инструменты. Какими они должны быть?

3. Какие нужны инструменты для трансформации внешнеэкономической сферы?

5 апреля 2018 г. Президент Узбекистана подписывает Указ «О мерах по коренному совершенствованию системы министерства иностранных дел

Республики Узбекистан и усилению его ответственности за реализацию приоритетных направлений внешнеполитической и внешнеэкономической деятельности», где подчеркнуто, что реформирование системы МИД Узбекистана должно осуществляться «с акцентом на продвижение «экономической дипломатии»⁵. Таким образом, Указ направлен на создание такого мощного инструмента реализации приоритетных направлений внешнеполитической и внешнеэкономической деятельности. Таким инструментом в Указе обозначена Экономическая дипломатия.

Надо здесь необходимо подчеркнуть, что впервые направлению «Экономическая дипломатия» придан такой важный официальный государственный и правовой статус. Оперирование терминологией «экономической дипломатией» на столь высоком государственном уровне и введение ее в государственный оборот говорит о том, что руководство Узбекистана прекрасно владеет вопросом, какими инструментами пользуются ведущие державы во внешнеэкономической сфере для продвижения своих интересов на мировой арене.

Очень важно отметить и то, что ни в странах СНГ, ни даже во многих странах Запада и Востока нет такого государственного правового документа, который придавал бы такое важно государственное значение ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДИПЛОМАТИИ.

Для этого в структуре МИД образуется Главное управление внешнеэкономического сотрудничества и входящие в его структуру: Управление привлечения иностранных инвестиций и средств финансово-технического содействия; Управление продвижения экспорта и внешнеторговых связей; Управление координации деятельности межправительственных комиссий и Управление международного сотрудничества в сфере развития туризма.

Особо надо отметить то, что благодаря Указу, наконец-то, терминология «Экономическая дипломатия» выйдет из под «табу» и найдет важное место в правовой, экономической и политической терминологии.

4. Почему экономическая дипломатия главный инструмент? Что такое экономическая дипломатия сегодня? Давайте кратко ответим на вопрос, почему именно Экономическая дипломатия выбрана в качестве основного инструмента реализации внешнеэкономических приоритетов Узбекистана.

Экономическую дипломатию следует сегодня рассматривать не только как предмет академических исследований, а деятельность, которую осуществляют государственные и негосударственные субъекты.

Согласно сложившимся стереотипам, дипломатическая деятельность осуществляется только дипломатами, т.е. сотрудниками министерства ино-

странных дел. В целом это так. Но, ничто из этих стереотипов не относится к экономической дипломатии. Объекты или сфера деятельности экономической дипломатии намного шире, чем деятельность Министерства иностранных дел. Основными объектами экономической дипломатии являются торговля, финансы, инвестиции, энергетика, рынки, транспорт, логистика, экономическая безопасность, проблемы окружающей среды и др., которые обеспечивают экономическую устойчивость развития страны.

Чем больше экономических проблем страны приобретают международный экономический статус, тем больше государственных и негосударственных учреждений вовлекаются в процесс экономической дипломатии. Поэтому все правительственные министерства и агентства, имеющие экономические обязательства и действующие на международном уровне также включены в экономическую дипломатию. Парламент, независимые агентства и множество негосударственных субъектов также вовлечены в экономическую дипломатию. В настоящее время бизнес и неправительственные организации, как часть гражданского общества, выходят на передний план экономической дипломатии, становясь самой активной ее частью. Международные и региональные организации также являются важными акторами, участвующие в приня-

тие решений по вопросам экономической дипломатии.

Таким образом, экономическая дипломатия – это (деятельность) продвижение национальных внешнеэкономических интересов на мировой арене государственными и негосударственными структурами используя средства и инструменты дипломатии.

5. На что направлено развитие современной экономической дипломатии Узбекистана?

Во-первых, как следует из установок и ориентиров Президента Узбекистана Ш.Мирзиёева и Стратегии развития Узбекистана, главной целью экономической дипломатии Республики Узбекистан является - укрепление экономического суверенитета государства, отстаивание национальных экономических интересов, обеспечение экономической безопасности страны и экономической стабильности в регионе, формирование благоприятных внешнеэкономических условий для устойчивого развития экономики Узбекистана, ее экономической и технологической модернизации, перевода на инновационный путь развития, повышения уровня и качества жизни населения.

Во-вторых, для реализации главной цели основными задачами экономической дипломатии Республики Узбекистан являются: развитие экспорта, привлечение иностранных инвестиций, передовых технологий и знаний, а также расширение туристического потока в Узбекистан. Реализация этих задач позволит продвижению развития и завоеванию авторитетных позиций в современной системе мировой экономики, в наибольшей мере отвечающих интересам Республики Узбекистан;

В-третьих, внешняя экономическая политика Республики Узбекистан сегодня направлена на обеспечение поступательного развития страны, обеспечения ее конкурентоспособности в современном глобальном мировом рынке. В целях ее реализации экономическая дипломатия Узбекистана осуществляет проведение единой государственной политики в области внешнеэкономической деятельности и обеспечение следующих приоритетов: либерализацию внешней торговли, стимулирование экспорта, привлечение иностранных инвестиций, расширение и укрепление внешнеторговых связей, разработку и осуществление практических мер по развитию и повышению конкурентоспособности экономики и ее интеграции в мировую экономическую систему, содействие в реализации программ развития экспортного потенциала республики, обеспечение прав и интересов отечественных субъектов внешнеэкономической деятельности и др.

В-четвертых, как следует из решений руководства страны, правительства и законодательных органов, Уз-

бекистан проводит самостоятельный и независимый внешнеэкономический курс, продиктованный ее национальными экономическими интересами и опирающийся на уважение международного экономического права. Внешняя экономическая политика и экономическая дипломатия Узбекистана является открытой и прагматичной. Она характеризуется последовательностью, преемственностью и отражает уникальную, сформировавшуюся за века роль нашей страны. Экономическая дипломатия Узбекистана проводит целенаправленную работу по участию страны в мирохозяйственных связях, развитие двусторонних и многосторонних экономических отношений, взаимовыгодного и равноправного сотрудничества с иностранными государствами и международными организациями на основе принципов уважения экономической независимости и суверенитета, отстаивания национальных экономических интересов, а также расширение недискриминационного международного торгово-экономического и инвестиционного сотрудничества.

6. Правовые инструменты кадрового и научно-академического обеспечения деятельности экономической дипломатии. Практическая реализация масштабных задач экономической дипломатии потребовало трансформации решения еще двух важных поросов: кадровое и научно-академическое обеспечение деятельности экономической дипломатии.

Что касается кадрового обеспечения, то важнейшим, на наш взгляд, является следующие три составляющие.

Во-первых, это выступление Президента

Ш.Мирзиёева в январе 2018 г. на совещании, посвященном деятельности министерства иностранных дел и посольств нашей страны за рубежом, где он не только высказал критические замечания в этой сфере, но и обозначил основные требования к дипломатическим кадрам в области экономической дипломатии.

Во-вторых, важным является Указ Президента Республики Узбекистан от 5 апреля 2018 года № УП-5400 «О мерах по коренному совершенствованию системы МИД Республики Узбекистан», который направлен на «кардинальный пересмотр кадровой политики в Министерстве иностранных дел и заграничных учреждениях Республики Узбекистан путем внедрения передовых и прозрачных организационно-правовых механизмов подбора, подготовки, переподготовки и повышения квалификации, ротации и формирования перспективного резерва дипломатических кадров».

И, в-третьих, это Постановление Президента Республики Узбекистан от 21 июня 2018г. «О мерах по кардинальному совершенствованию деятельности Университета мировой экономики и дипломатии».

Нет надобности пересказывать эти важнейшие ориентиры и документы здесь. Эти три документа должны сами служить отправным пунктом, настольным руководством и важнейшим ориентиром для подготовки кадров в области экономической дипломатии.

Реализация этих ориентиров Президента Узбекистана позволит создание в будущем в УМЭД, да и в других экономических университетах Узбекистана, специального

направления по подготовке магистров по специальностям «Экономическая дипломатия», а также создание новых специальностей в магистратуре, связанных с экономической дипломатией, таких как: «Коммерческая дипломатия и транснациональный бизнес», «Международная логистика», «Международное экономическое право», «Публичная дипломатия и/или международные переговоры». Отвечало бы интересам подготовки кадров и расширение преподавания дисциплины «Экономическая дипломатия» в бакалавриате на экономических факультетах в университетах Узбекистана.

Важное значение должно быть придано в будущем организации и созданию на постоянной основе специальных тренинг курсов повышения квалификации по направлениям: 1) Экономическая дипломатия - для дипломатов, торгово-экономических советников, служащих Министерства внешней торговли, Госкомитета по инвестициям и др.; 2) Экономическая дипломатия и транснациональный бизнес – для предпринимателей малого, среднего и крупного бизнеса, стремящихся выйти на мировой рынок торговли и привлечения инвестиций.

Что касается научно-академического обеспечения деятельности экономической дипломатии, то без него, естественно, не обойтись. Конечно, научные исследования в области экономической дипломатии ведутся в УМЭД более 15 лет. Они показали и подтвердили многие научные прогнозы и предположения о важности развития экономической дипломатии. За этот период в УМЭД издано десятки книг, включая несколько монографий, учебников и пособий по экономической дипломатии, ведется преподавание этой дисциплины на бакалавриате и в магистратуре, издана серия книг и научных статей за рубежом.

Еще в 2012 г. были научно доказаны и внесены предложения по реформированию МИД Узбекистана и создание

в ее структуре внешнеэкономического управления.⁶ А в 2013 г. эти предложения были включены в «Концепцию экономической дипломатии Республики Узбекистан (проект основных положений)», разработанный в рамках совместного проекта МИД-ПРООН «Развитие национального потенциала для продвижения и эффективного использования экономической дипломатии».⁷

Однако время сегодня кардинально поменялось. И сегодня в этом вопросе мы должны опираться на Указ Президента Узбекистана «О мерах по коренному совершенствованию системы МИД Республики Узбекистан», который особо обратил внимание на необходимость «усиления роли Университета в осуществлении системного анализа внешнеполитической и внешнеэкономической деятельности Республики Узбекистан путем проведения фундаментальных научно-прикладных исследований с прогнозными оценками перспектив сотрудничества с зарубежными партнерами и развития международных отношений».

Поэтому в настоящее время следовало бы в рамках реализации Указа Президента разработать современную концепцию экономической дипломатии Республики Узбекистан. Разработка такой концепции позволило бы заложить мощный фундамент формирования правового обеспечения экономической

дипломатии. Тем более если учесть то, что Узбекистан прорабатывает вопрос вступления в члены ВТО.

В целях проведения дальнейших фундаментальных и прикладных исследований в области экономической дипломатии было бы целесообразным создание в УМЭД специальной отдельной кафедры «Экономическая дипломатия» с расширением круга преподаваемых дисциплин по данному направлению и с охватом и экономических специальностей.

В качестве заключения. Таким образом, реализация Указов и установок Президента Узбекистана Ш.Мирзиёева в области трансформации экономической дипломатии и ее правовых механизмов будет способствовать тому, что экономическая дипломатия современного Узбекистана сможет реально стать действенным инструментом на пути устойчивого развития национальной экономики. Это также позволит создать в Узбекистане мощную и развитую «Школу экономической дипломатии», что явилось бы своего рода хорошим и новым брендом не только для УМЭД и республики, но для международного образовательного пространства в целом. А это, в свою очередь, положительно для имиджа Республики Узбекистан.

Субъектам экономической дипломатии Узбекистана необходимо всемерно использовать все инструменты экономической дипломатии, особенно правовые, для продвижения отечественных товаров на мировой рынок и его завоевание. А достигнуть это можно будет посредством использования современных методов двусторонней, многосторонней и региональной экономической дипломатии. Поэтому развитие экономической дипломатии станет для Узбекистана одной из важнейших стратегий по продвижению своих конкурентных позиций в мировой экономике.

Экономическая дипломатия Узбекистана должна возбудить и создать у мирового рынка глобальный аппетит на товары, услуги, идеи и рынок инвестиций Узбекистана.

Экономическая дипломатия Узбекистана образца XXI столетия — это в растущей степени открытая дипломатия, ориентирующаяся на опережающие действия и лидерство в постановке актуальных вопросов мирового экономического развития.

Основные источники и литература:

¹ Доклад Президента Республики Узбекистан Ш.Мирзиёева на расширенном заседании Кабинета Министров, посвященном итогам социально-экономического развития страны в 2016 году и важнейшим приоритетным направлениям экономической программы на 2017 год. <http://www.mfa.uz/ru/press/news/2017/01/9952/>

² Приток иностранных инвестиций в Узбекистан снизился более чем на 40%. <https://ru.sputniknews-uz.com/economy/20171108/6768232/Pritok-inostrannyh-investicii.html>

³ 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Харакатлар стратегияси. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли фармони 1-Илова. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017й.

⁴ Выступление Президента Узбекистана Шавката Мирзиёева на совещании, посвященном деятельности Министерства иностранных дел и посольств нашей страны за рубежом. 12 января 2018. <https://mfa.uz/ru/press/news/2018/01/13631/>

⁵ Указ Президента Республики Узбекистан «О мерах по коренному совершенствованию системы министерства иностранных дел Республики Узбекистан и усилению его ответственности за реализацию приоритетных направлений внешнеполитической и внешнеэкономической деятельности», Ташкент, 5 апреля 2018 г. <https://mfa.uz/ru/press/library/2018/04/14421/>

⁶ Мавланов И. Р. Формирование и развитие современной экономической дипломатии (на примере Индии): Дис. ... док. экон. наук. — Ташкент: Университет мировой экономики и дипломатии, 2012.

⁷ Мавланов И. Р. Экономическая дипломатия для развития национального потенциала. Методологическое пособие по подготовке и проведению тренингов. — Ташкент: УМЭД, ПРООН, 2015.

Рахимкул ТАШБАЕВ,
Начальник отдела
Исследовательского центра
изучения проблем правосудия
при Высшем судебном
совете Республики Узбекистан

Вопросы совершенствования института прекращения уголовного в деле в аспекте либерализации уголовного и уголовно-процессуального законодательства Республики Узбекистан

В соответствии со статьей 325 УПК уголовные дела о преступлениях, предусмотренных частью первой статьи 105, статьей 109, частью первой статьи 110, статьей 111, частью первой статьи 118, частью первой статьи 119, частью первой статьи 121, статьей 136, частями первой и второй статьи 139, частями первой и второй статьи 140, частью первой статьи 141-1, статьей 149 Уголовного кодекса, возбуждаются только по жалобе потерпевшего с просьбой о привлечении к ответственности виновного.

Согласно статистическим данным после возбуждения уголовного дела по статье 325 УПК со стороны потерпевших поступает множество заявлений об отзыве жалобы. Их них только некоторые заявления удовлетворяются и уголовные дела по ним прекращаются на основании пункта 6 части первой статьи 84 УПК. По остальным уголовным де-

лам предварительные следствие проводится в общем порядке, и материалы направляются в суд для рассмотрения.

Исходя из этого, можно сделать вывод о том, что лица, совершившие преступления осуждаются в общем порядке, несмотря на то, что они достигли перемирия с потерпевшими и имеются заявления об отзыве жалоб потерпевших.

Данное положение дел противоречит политики либерализации уголовно-процессуального законодательства, проводимой в нашей стране и приводит к необоснованному затрачиванию ресурсов и времени судебно-следственных органов.

Анализ опыта зарубежных стран, таких как Российская Федерация, Казахстан, Киргизия, Молдова, Азербайджан и Китай показывает, в этих странах существует порядок прекращения уголовного дела при отказе потерпевшего от частного обвинения.

В связи с этим, предлагается внести дополнения в пункт 6 части первой

статьи 84 и статью 325 УПК, предусматривающий порядок прекращения уголовного дела в случае, когда поступило заявление потерпевшего об отзыве такой жалобы после возбуждения уголовного дела по делам, предусмотренным в статье 325 УПК.

Реализации данного предложения позволить сэкономить время и ресурсы судебно-следственных органов и разумно ограничить вмешательство государства при достижении перемирия между обвиняемым, в отдельных случаях, подсудимым и потерпевшим.

Также, необходимо отметить, что с Статья 10 УК устанавливает, что каждое лицо, в деянии которого установлено наличие состава преступления, должно подлежать ответственности.

Согласно части второй статьи 16 УК основанием ответственности является совершение деяния, содержащего все признаки состава преступления.

Как известно, основные признаки состав преступления состоят из четырех элементов: объект, объективная сторона, субъект и субъективная сторона. При отсутствии хотя бы одного из этих элементов деяние не признается преступлением.

Не достижение лица, совершившего общественно опасное деяние возраста,

с которого возможна уголовная ответственность, означает отсутствие одного из важных элементов – субъекта преступления.

Необходимо отметить, что не достижение лица возраста, с которого возможна уголовная ответственность является основанием для прекращения уголовного дела без решения вопроса о виновности согласно пункту 7 части первой статьи 84 УПК.

Однако прекращения уголовного дела в таком порядке не предполагает реабилитацию лица.

Данная следственная практика свидетельствует о наличии необходимости определения порядка прекращения уголовного дела по реабилитирующему основанию в случае, если лицо к моменту совершения общественно опасного деяния, не достигло возраста, с которого возможна уголовная ответственность.

Изучение зарубежного опыта таких стран, как Российская Федерация и Казахстан показало, что в этих странах уголовное в отношении лица, не достигшего возраста, с которого возможна уголовная ответственность, прекращается по реабилитирующим основаниям.

В этой связи и в целях дальнейшей либерализации уголовно-процессуального законодательства пункт 7 части

первой статьи 84 предлагается исключить

Законодательство Республики Узбекистан предусматривает особый порядок привлечения определенных лиц к уголовной ответственности.

В частности, согласно статье 13 Закона Республики Узбекистан «О статусе депутата Законодательной палаты и члена Сената Олий Мажлиса Республики Узбекистан» депутат, сенатор не может быть привлечен к уголовной ответственности, задержан, заключен под стражу или подвергнут административному взысканию, налагаемому в судебном порядке, без согласия соответствующей палаты

Также в соответствии со статьей 70 Закона Республики Узбекистан «О судах» судья не может быть привлечен к уголовной ответственности, заключен под стражу без получения заключения Высшего судейского совета Республики Узбекистан и без согласия Пленума Верховного суда Республики Узбекистан.

Данный порядок также применяется в отношении Уполномоченного Олий Мажлиса Республики Узбекистан по правам человека (омбудсмана), Уполномоченного при Президенте Республики Узбекистан по защите прав и законных интересов субъектов предпринимательства, депутата Жокаргы Кенеса Республики Каракалпакстан, депутата областного, Ташкентского городского, районного и городского Кенгаша народных депутатов, членов Высшего судейского совета Республики Узбекистан, прокуроров и следователей прокуратуры

Однако, законодательством не предусмотрен порядок производства уголовного дела в случае отказа о даче согласия специального органа или должностного лица на привлечение лица к уголовной ответственности.

Следственная практика показывает, что при отказе о даче согласия специального органа или должностного лица

на привлечение лица к уголовной ответственности принимается решение о приостановлении предварительного следствия.

Следует отметить, что данная практика не соответствует требованиям законодательства, так как в статье 364 УПК отказ о даче согласия специального органа или должностного лица на привлечение лица к уголовной ответственности не предусмотрен в качестве основания для приостановления предварительного следствия.

Анализ уголовно-процессуального законодательства зарубежных стран, таких как Российская Федерация, Казахстан и Республика Беларусь показывает, что отказ о даче согласия специального органа или должностного лица на привлечение лица к уголовной ответственности является основанием для отказа в возбуждении уголовного дела или прекращения уголовного дела.

Исходя из этого, предлагается дополнить часть первую статьи 84 УПК основанием, согласно которому уголовное дело прекращается без решения вопроса о виновности в случае неполучения согласия специального органа или должностного лица на привлечение лица к уголовной ответственности, если обязательное получение такого согласия установлено законодательством.

ДАВЛАТ ИДОРАЛАРИ ФАОЛИЯТИ УСТИДАН САМАРАЛИ ЖАМОАТЧИЛИК НАЗОРАТИ МЕХАНИЗМЛАРИ: АМАЛИЁТ ВА УНИ ЯНАДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

Худоёр МАМАТОВ,
юридик фанлар
доктори

Янги жамият, ҳар томонлама юксак ривожланган замонавий ҳуқуқий демократик давлатни барпо этиш сингари муайян ва аниқ мақсадни кўзлаб, ушбу улуг йўлда олдинга интилаётган халқимиз бир ёқадан бош чиқариб меҳнат қилмоқда. Бу сўнгги йилларда мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотларга нисбатан халқимизнинг муносабатида ҳам намоён бўлмоқда.

Демак, фуқароларимизнинг ҳуқуқий маданияти юксалиши баробарида, ижтимоий-сиёсий фаоллиги ҳам ортиб бораёпти. Инсон ва жамият, давлат ва фуқаро ўртасидаги муносабатларда кескин бурилишлар кузатилаётгани ижтимоий ҳаётда ўзининг амалий ифодасини топаётгани ҳам бор гап. Бундай шароитда давлат идоралари устидан самарали жамоатчилик назоратини ўрнатиш муҳим аҳамият касб этади.

Давлатимиз раҳбари маърузаларидан бирида ушбу муҳим масалага алоҳида тўхтаб қуйидаги фикрларини билдирган эди. "...Халқ ҳокимиятининг энг муҳим пойдевори сифатида жамоатчилик назорати институтини кучайтириш бўйича мамлакатимиз Конституциясининг 32-моддасида, шунингдек, "Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиқлиги тўғрисида", "Ижтимоий шериклик тўғрисида"ги қонунлар ва бошқа ҳужжатларда муҳрлаб қўйилган талабларнинг ижросини таъминлашга алоҳида эътибор қаратамиз".¹

Дарҳақиқат, мамлакатимиз қонунчилигида жамоатчилик назоратини амалга оширишнинг ҳуқуқий асослари яратилган. Хусусан, 2014 йилда Конституциямизнинг 32-моддасига киритилган қўшимча ва ўргартиришга мувофиқ, давлат органлари фаолияти устидан жамоатчилик назорати институтига халқ ҳокимиятининг муҳим элементи сифатида конституциявий мақом берилди

ва бу муҳим норма қуйидагича баён этилди. “Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари жамият ва давлат ишларини бошқаришда бевосита ҳамда ўз вакиллари орқали иштирок этиш ҳуқуқига эгадирлар. Бундай иштирок этиш ўзини ўзи бошқариш, референдумлар ўтказиш ва давлат органларини демократик тарзда ташкил этиш, шунингдек, давлат органларининг фаолияти устидан жамоатчилик назоратини ривожлантириш ва такомиллаштириш йўли билан амалга оширилади.”²

Шу ўринда алоҳида аҳамият қаратиш жоизки, ривожланган демократик мамлакатларнинг тажрибасидан келиб чиққан ҳолда, Асосий Қомусимизда Ўзбекистондаги демократик ислохотларнинг мазмун-моҳиятини белгилаб берадиган “фуқароларнинг жамият ва давлат ишларини бошқаришдаги иштироки” масаласи “жамоатчилик назорати” институти орқали амалга оширилиши белгиланиб қўйилди.

Ўзбекистон тараққиётининг бугунги босқичида давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари олдида энг муҳим вазифа сифатида қўйилган амалда қонун устуворлигига эришиш жамоатчилик назоратининг асосий мақсади ҳисобланади.

Жамият ва давлат ҳаётида мазкур институтнинг борлиги давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолияти-

нинг демократлашувидан, шаффофлиги ошиб бораётганидан далолат беради. Энг муҳими давлат органлари ва уларнинг мансабдор шахслари қонун доирасида фаолият юритишига ижобий таъсирини кўрсатади. Демократик принциплар асосида ривожланаётган давлат ва жамият ҳаётида ижтимоий адолат тамойили таъминланишига жуда катта асос бўлади.

Ушбу мақолада мамлакатимизда давлат идоралари фаолияти устидан самарали жамоатчилик назоратини ўрнатиш механизмларини ишлаб чиқиш ва уни янада такомиллаштириш масалалари ҳақида атрофлича фикр юритамиз.

Айнан истиқлол йилларида Ўзбекистонда жамоатчилик назоратини амалга ошириш бўйича ижобий амалиёт вужудга келганлигини алоҳида таъкидлаш жоиз. Ва, энг асосийси ушбу амалиёт жамоатчилик назоратини амалга оширишнинг бир нечта механизмлари, хусусан, шакллари ва турлари вужудга келишига сабаб бўлди. Хўш, бугунги кунга келиб бу нималарда намоён бўлмоқда?

Биринчидан, жамоатчилик назорати механизмларининг пайдо бўлиши, нодавлат нотижорат ташкилотлари ҳамда фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари ривожланиши билан чамбарчас боғлиқ. Фикримизнинг асоси сифатида тўпланган амалиётдан келиб чиқиб, жамоатчилик назоратини амалга ошириш-

нинг барча турларида нодавлат нотижорат ташкилотлари ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари ҳал қилувчи аҳамият касб этаётганлигини кўришимиз мумкин.

Иккинчидан, ҳеч бир муболағасиз айтиш мумкинки, моҳияти ва кўлами жиҳатидан ниҳоятда катта демократик ўзгаришлар ва янгиланишлар жараёнида нодавлат нотижорат ташкилотлари ҳамда фуқаролик жамияти бошқа институтларининг роли ва аҳамияти кундан-кунга тобора ортиб бормоқда. Шу ўринда, 2018 йил 4 май куни қабул қилинган “Мамлакатни демократик янгилаш жараёнида фуқаролик жамияти институтларининг ролини тубдан ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”³ги Ўзбекистон Республикаси Президенти фармони қабул қилинганлигини алоҳида таъкидлаш жоиз.

Учинчидан, жорий йилнинг 12 апрель куни жамоатчилик назорати соҳасидаги муносабатларни тартибга соладиган “Жамоатчилик назорати тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг қонуни қабул қилинди. Ўрни келганда айтиш лозимки, ушбу қонун билан жамоатчилик назоратини Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари ва оммавий ахборот воситалари олиб боришлари мумкинлиги белгиланди.

Энди амалиёт нуқтаи-назаридан нодавлат нотижорат ташкилотлари ҳамда фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари орасида жамоатчилик назоратини амалга оширишда катта имкониятга эга бўлган субъектлардан бири, оммавий ахборот воситаларининг бу борадаги фаолиятига алоҳида тўхталиб ўтиш жоиз.

2018 йил 27 июнь куни Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Матбуот ва оммавий ахборот воситалари ходимлари куни муносабати билан соҳа ходимларига йўллаган байрам табригида қуйидаги фикрларни билдириб ўтган эди. “...ҳар қандай мураккаб шароитда ҳам адолат тамойилига, ўзининг ҳаётий ва ижодий принципларига содиқ қолиш, одамларни қийнаётган камчилик ва муаммоларни дадиллик билан кўтариб чиқиш, уларни бартараф этиш учун жамоатчилик фикрини шакллантиришга, аввало, сизлар каби маънавий жасорат эгаларигина қодир бўлади.”⁴

Дарҳақиқат, жамият ҳаётида учрайдиган барча муаммоли масалалар мана шу “тўртинчи ҳокимият” вакилларининг хизматлари эвазига кўтарилиб чиқилади.

Бугунги кунда кузатиб турибмизки, кенг жамоатчилик ёки давлат ҳаётига тааллуқли бирор бир масала ёки муаммо юзасидан жамият аъзоларининг турли-туман қарашлари, фикр-мулоҳазалар айтиладиган, муносабати билдириладиган, беозор баҳслашиладиган мунозара майдони ёки минбари айнан оммавий ахборот воситалари бўлиб қолди.

Бу борада Ўзбекистон миллий телерадиокомпанияси томонидан эфирга узатиладиган бир қатор кўрсатувларни, жумладан, “Муносабат”, “Сайёр камера”, “Нигоҳ”, “Очиқ мулоқот”, “Қонун доирасида”, “Кўзгудаги биз” каби танқидий ва таҳлилий кўрсатувларида, булардан ташқари кўплаб информацион телерадиодастурларда ҳаётда учраб турадиган муаммоли масалалар ёритилиб келинмоқда. Айниқса, кейинги пайтларда бундай танқидий-таҳлилий кўрсатув ва лавҳалар сони кўпайди. Масалан, “O‘zbekiston-24” телеканалининг дастурларида оддий маиший муаммолардан тортиб, давлат ва жамият ҳаёти билан бевосита боғлиқ бўлган катта-катта муаммоли мавзулар олиб чиқилмоқда. Бундай телерадиодастурларнинг доимий эфирга узатилиши жамоатчилик назоратига амалий мисол бўла олади.

Бундан ташқари, ЎзМТРК эшиттиришларида истиқлол йилларида ўзбек тилининг амалда қўлланилиши ниҳоятда кенгайганлиги, ўзбек тилининг изоҳли луғати нашр этилгани, бироқ бугун хонандалар энг ночор, ғариб сўзлардан қўшиқ ясаб олишаётгани, кинофильмларда шевага хос сўзлар ва иборалар ҳаддан ташқари кўпайиб кетгани, турли реклама баннерларидаги эътиборсизликлар, дид ва савияни юксалтиришда ОАВнинг ўрни катталиги ҳақида сўз боради.

Аслида оммавий ахборот воситалари фаолият юритишидан кўзланган

мақсад ҳам шу. Жамиятдаги муаммоларнинг борлигини, энг асосийси унга ечим топиш кераклигини айтишдан иборат. Шу тариқа одамларнинг тева-рак атрофларида кечаётган воқеа ва ҳодисаларга нисбатан жамоатчилик фикрини уйғотишдан иборат. Матбуотнинг барча жанрлари ҳали ҳануз айна мана шу мақсадга хизмат қилиб келади. Кенг жамоатчилик ўртасида хабар тарзида ёйиладиган барча ахборотлар сабаб ва оқибат баёнида кенг ва чуқур таҳлилий муносабатга муҳтож бўлади.

Тан олиб айтиш керак, кейинги йилларда оммавий ахборот воситаларида танқидий-таҳлилий материаллар сони кўпайди. Босма оммавий ахборот воситаси бўлган газета ва журналларда ҳам бу ўзининг аксини топиб бормоқда. Фикримиз далили учун “Адвокат” журналининг 2018 йил №3-сонидан нашр қилинган бир қатор мақолалар жамоатчилик назоратига амалий мисол бўла олади.

Юқорида келтирилган мисоллардан аниқ кўриниб турибдики, оммавий ахборот воситалари орқали давлат органлари фаолиятидаги айрим камчилик ва нуқсонлар, қонун бузилиши ҳолатлари рўй-рост айтилмоқда. Шу тариқа жамоатчилик назорати ўрнатилишига асос бўлмоқда. Демак, оммавий ахборот воситалари жамиятнинг кўзгуси, жамоатчилик фикрини ифода этиш воситаси сифатида энг долзарб муаммолар, баҳс ва мунозарага сабаб бўлгувчи масалаларга эътиборни қаратмоқда.

Энди ОАВ орқали жамоатчилик назоратини амалга оширишнинг механизмларини янада такомиллаштириш учун “Журналистик фаолиятни ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонунда белгиланган “Журналист текшируви” институтидан фойдаланган ҳолда, материалларни кўпроқ тайёрлаш керак. Ушбу Қонуннинг 9-моддасида бу норма қуйидагича белгиланган. “Журналист ўз текширувларининг натижа-

ларини оммавий ахборот воситалари орқали тарқатиш билан бирга, уларни давлат органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, жамоат бирлашмалари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва мансabdор шахсларга тақдим этиш орқали жамоатчилик назоратини амалга ошириши лозим.”⁵

Шубҳасиз, жамоатчилик назоратини амалга ошириш механизмларидан яна бири, Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари бўлиб ҳисобланади.

“Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонунининг 16-моддаси “Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан жамоатчилик назоратининг амалга оширилиши” деб номланади.

Ушбу моддада фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан жамоатчилик назоратини амалга ошириш шакллари ҳамда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг жамоатчилик назоратини амалга оширишдаги кафолатлари аниқ мустаҳкамлаб қўйилган.

Қонунда “Жамоатчилик назорати” институтига қуйидагича таъриф берилган: давлат органлари фаолиятининг қонунийлигини таъминлаш, давлат органлари ва уларнинг мансabdор шахслари томонидан фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини таъминловчи қонун ҳужжатларига риоя қилмаслик ҳолатларини аниқлашга қаратилган фаолиятдир.⁶

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари фаоллари ўз ҳудудида мавжуд муаммоларни бошқаларга нисбатан яхши тушунадилар ва уларни бартараф этишга нисбатан ўзларини масъул деб биладилар.

Шу билан биргаликда, мазкур Қонунда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан жамоатчилик назоратининг амалга оширилиши тартиби ҳам белгилаб қўйилган.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан жамоатчилик на-

зорати фуқаролар йиғини (унинг комиссиялари) иш режасига асосан ёки фуқаролар йиғини қарори асосида амалга оширилади. Бундай қарор қабул қилиш учун жисмоний ёхуд юридик шахсларнинг мурожаатлари асос бўлиши мумкин.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тегишли ҳудуд ёки тегишли ҳудудда яшовчи фуқаролар манфаатларига тааллуқли масалалар юзасидан давлат органларига ёки уларнинг мансабдор шахсларига уларнинг ваколатига кирувчи масалалар бўйича тушунтириш бериш ёки ўз нуқтаи-назарини баён қилишни талаб қилган ҳолда мурожаат қилишлари ёки сўровлар юборишлари мумкин.

Сўровда фуқаролар йиғинининг номи кўрсатилиши, сўровнинг моҳияти баён қилиниши лозим. Сўров фуқаролар йиғини раиси томонидан имзоланади ва тегишли фуқаролар йиғини муҳри билан тасдиқланади. Жамоатчилик назорати натижалари бўйича фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан муҳокамалар, жамоат эшитувлари, мунозаралар ва оммавий ахборот воситаларида чиқишлар ташкил этилиши мумкин. Муҳокамалар, жамоат эшитувлари ва мунозараларга фаолияти устидан жамоатчилик назорати амалга оширилган давлат органи мансабдор шахслари ва бошқа ишчилари ҳам таклиф қилинади.

Жамоатчилик назорати натижалари бўйича фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан тайёрланган қарорлари, таклифлари, хулосалари давлат органлари томонидан мажбурий тартибда ўттиз кун ичида кўриб чиқилади ҳамда кўриб чиқиш натижалари тўғрисида фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига ёзма равишда жавоб берилади. Лекин, қонун уларга берган шундай катта ваколатлардан қай даражада фойдаланилаяпти деган ҳақли савол тугилади. Очигини тан олиб айтиш керак, ҳамма маҳаллалар ҳам бунини етарлича ўз ўрнига қўйган деб айтиш қийин. Агар бу бўйича таҳлил ўтказилса, мавжуд камчиликлар рўй-рост кўриниб қолади.

Бундан ташқари, қонуннинг тегишли моддаларида фуқаролар йиғинлари Кенгашлари маҳаллалар ҳудудидаги корхона, ташкилот ва идоралар раҳбарларининг ҳисоботларини эшитиб бориш ваколатига эга эканлиги белгиланган.

Мазкур ваколат ҳам жамоатчилик назоратини амалга оширишга ҳуқуқий асос бўлиб хизмат қилади. Маҳаллаларда жамоатчилик эшитувларини ташкил этиш жамоатчилик назоратини амалга ошириш механизмларидан биридир. Лекин, очиғини айтганда барча фуқаролар йиғинлари ҳам қонунда белгиланган бу муҳим ваколатларидан тўлалигича фойдаланаётганлари йўқ. Тўғриси айтганда, айрим фуқаролар йиғинлари Кенгаши йил давомида бир марта ҳам бундай жамоатчилик эшитувларини ташкил этмайди. Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларининг кўплаб ваколатлари фуқаролик жамияти институтларига берилаётган бир пайтда улар ўзларининг барча ваколатларидан тўлалигича фойдаланиши лозим. Шунда давлат органлари ва уларнинг мансabdор шахслари ўз фаолиятига алоҳида масъулият ва жавобгарлик билан ёндашади. Бунинг

бир қатор объектив ва субъектив сабаблари бор. Нима бўлганда ҳам бугунги шиддатли ислохотлар жараёнида ҳар бир фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органлари ўзларига қонун билан берилган ваколатлардан унумли фойдаланиб, жамоатчилик назоратини амалга оширишлари лозим.

Сиёсий партиялар орқали ҳам жамоатчилик назоратини амалга ошириш муҳим аҳамият касб этади. Амалиёт нуқтаи-назаридан ёндошганимизда бу масала бўйича сиёсий партиялар фаолиятидаги айрим муаммо ва камчиликлар борлиги аини ҳақиқат.

Шунинг учун давлатимиз раҳбари Олий Мажлис палаталари, сиёсий партиялар ҳамда Ўзбекистон Экологик ҳаракати вакиллари билан ўтказган видеоселектор йиғилишидаги маърузаларида “бугунги кунда сиёсий партиялар ўз электоратига берган ваъдаларини, сайловолди дастурларини тўла ва самарали бажармоқда, деб айтолмаймиз. Улар ҳанузгача мамлакатимиз ижтимоий-сиёсий ҳаётида, фуқаролар онгида ўзининг мустаҳкам ўрнини эгаллай олмади”⁷ дея таъкидлаб ўтган эдилар.

Мамлакатимиздаги шиддатли демократик янгиланишлар жараёнида мавжуд 4 та сиёсий партия ҳам дастурий мақсад ва вазифаларидан келиб чиққан ҳолда, фаол иштирок этиб, жамоатчилик назоратини амалга ошириши керак эди.

Сиёсий партиялар орқали жамоатчилик назоратини амалга оширишнинг механизмларини такомиллаштириш ҳақида сўз борганда, уларнинг Қонунчилик палатасидаги фракциялари ёки маҳаллий Кенгашлардаги депутатлик гуруҳларининг давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари мансабдор шахсларининг фаолияти юзасидан ахборотларини эшитиш масаласини айтиб ўтиш ўринли. Бу борада Парламентда маълум бир амалиёт, ижобий натижа шаклланаётган бўлишига қарамасдан, маҳаллий Кенгашлардаги депутатлик гуруҳларида фаоллик етишмайди.

Сиёсий партиялар вакиллари фақатгина мамлакатда амалга оширилаётган ислохотларни қўллаб-қувватлаш билан чекланиб қолмасдан, бугунги баъзи бир ҳаётий муаммоларга маҳаллий ҳокимият ва бошқарув органлари раҳбарларининг эътиборини қаратиб, амалий ечим топилишига ҳиссаларини қўшиши талаб этилади.

Лекин, шуни ҳам таъкидлаш керакки, бир томондан сиёсий партиялар ўзларининг турли тadbирлари ва лойиҳалари орқали жамоатчилик назоратини амалга оширишда ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлган кенг жамоатчиликнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигининг орттиришига, ҳуқуқий маданиятининг юксалишига амалий таъсир кўрсатмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар:

¹ Шавкат Мирзиёев “Миллий тараққиёт йўли-мизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз”. Тошкент. “Ўзбекистон” НМИУ. 2017. 141-142-бетлар.

² Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2014 й., 16-сон.

³ “uza.uz” расмий сайти., 2018 йил 5 май.

⁴ “Халқ сўзи” газетаси., 2018 йил 28 май.

⁵ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1997 й., 4-5-сон, 110-модда.

⁶ «Халқ сўзи» газетаси., 2013 йил 23 апрель, 77 (5751)-сони.

⁷ Шавкат Мирзиёев “Миллий тараққиёт йўли-мизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз”. Тошкент. “Ўзбекистон” НМИУ. 2017. 542-бет.

Хулоса қилиб айтганда, жамоатчилик назорати Ўзбекистон Президенти томонидан мамлакатимиз тараққиётининг бугунги босқичида энг асосий вазифа деб қўйилган фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари ҳимоя қилинишини ҳамда қонун ҳужжатлари талабларига давлат органлари ва уларнинг мансабдор шахслари томонидан оғишмай риоя этилишини, улар олдида турган вазифаларнинг самарали амалга оширилишини таъминлашга қаратилган ниҳоятда муҳим институтдир. Шунуқтаи-назардан келиб чиқиб, доимий равишда мамлакатимизда давлат идоралари фаолияти устидан самарали жамоатчилик назоратини ўрнатиш механизмларини ишлаб чиқиш ва уни янада такомиллаштириб бориш долзарб аҳамият касб этади.

Шухрат ФАЙЗИЕВ,
Юристлар малакасини
ошириш маркази
кафедра мудири,
юримдик фанлар
доктори, профессор

ЖАМОАТЧИЛИК НАЗОРАТИ ТЎҒРИСИДАГИ ҚОНУН: АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ ВА АМАЛИЁТДА ҚЎЛЛАШ МАСАЛАЛАРИ

Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича 2017-2021 йилларда Ҳаракатлар стратегиясида давлат бошқарувини ислох қилиш ва ушбу жараёнда нодавлат нотижорат ташкилотлари, фуқаролик жамияти институтлари родини кучайтириш ҳамда бу борада фуқароларнинг фаоллигини оширишга қаратилган бир қатор янги қонун ҳужжатларини ишлаб чиқиш ва қабул қилиш белгиланган. Ҳаракатлар стратегияси асосида Ўзбекистон Республикасининг “Жамоатчилик назорати тўғрисида”ги қонуни ишлаб чиқилди ва 2018 йил 12 апрелда қабул қилинди.

Мазкур қонуннинг мақсади — давлат органлари ва муассасалари фаолияти устидан жамоатчилик назоратини ташкил этиш ҳамда амалга ошириш соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборат. Шунини алоҳида таъкидлаш лозимки, Жамоатчилик назорати тўғрисидаги қонуни қоида-талаблари ушбу соҳадаги барча муносабатларни тартибга солмайди. Мазкур қонуннинг 2-моддасида биринчидан, қонун ҳужжатларида қасаба уюшмалари томонидан жамоатчилик назоратини амалга оширишнинг ўзига хос хусусиятлари белгиланиши мумкинлиги, иккинчидан, референдумларга, сайловларга тайёргарлик кўриш ва уларни ўтказиш, шунингдек муҳофаа, жамоат хавфсизлиги ва ҳуқуқ-тартибот, тезкор-қидирув фаолияти, суриштирув, дастлабки тергов, суд ишларини юритиш, жазоларни ижро этиш соҳасида жамоатчилик назоратини амалга ошириш алоҳида қонун ҳужжатлари билан тартибга солиниши белгилаб қўйилган.

Ўзбекистон Республикасининг “Жамоатчилик назорати тўғрисида”ги қонуни мамлакатимиз ҳуқуқий тизими тарихида янги қабул қилинган

қонун бўлиб, давлат органлари ва муассасалари фаолияти устидан жамоатчилик назоратини ташкил этиш ҳамда амалга ошириш соҳасида жамоатчилик назорати субъектлари доирасини белгилайди. Қонунга асосан, Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, шунингдек қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда рўйхатга олинган нодавлат нотижорат ташкилотлари, оммавий ахборот воситалари жамоатчилик назорати субъектларидир. Жамоатчилик назорати жамоатчилик кенгашлари, комиссиялари ва бошқа жамоатчилик ташкилий тузилмалари томонидан ҳам қонун ҳужжатларига мувофиқ амалга оширилиши мумкин.

Шуни таъкидлаш лозимки, давлат органларининг қайси соҳадаги ваколатлари жамоатчилик назоратининг объекти бўлади ва қайси масалалар юзасидан ушбу назоратни олиб бориш мумкинлиги жуда муҳим масала бўлиб ҳисобланади. Қонунга асосан давлат органларининг ва улар мансабдор шахсларининг қуйидаги фаолият йўналишлари жамоатчилик назоратининг объекти бўлиб ҳисобланади:

-қабул қилинаётган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда, қарорларда, шунингдек ривожланиш давлат, тармоқ ва ҳудудий дастурларида жамоат-

чилик манфаатларини, жамоатчилик фикрини ҳисобга олиш;

-фуқароларнинг, юридик шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини, жамият манфаатларини ҳимоя қилиш соҳасидаги қонун ҳужжатлари талабларининг ижро этилишини таъминлаш;

-ўз зиммасига юклатилган, ижтимоий ва жамоатчилик манфаатларига дахлдор бўлган вазифалар ва функцияларни бажариш;

-давлат хизматларини кўрсатиш;

-ижтимоий шериклик доирасида амалга ошириладиган битимлар, шартномалар, лойиҳалар ва дастурларни бажариш.

Мазкур норманинг аҳамияти шундаки, биринчидан, жамоатчилик назоратининг объектлари доирасини аниқлаштирилади, иккинчидан, давлат органлари ва уларнинг мансабдор шахсларининг масъулиятини янада оширишга хизмат қилади.

Албатта, ҳар қандай назорат шу жумладан, жамоатчилик назоратининг самарадорлиги қайси шаклларда амалга оширилиши билан чамбарчас боғлиқдир. Ушбу мақсадда, мазкур қонуннинг 6-моддаси жамоатчилик назоратининг турли муҳим шакллари мустаҳкамлади. Хусусан, давлат органларига муурожаатлар ва сўровлар юбориш; давлат

органларининг очик ҳайъат мажлисларида иштирок этиш; жамоатчилик муҳокамасини ўтказиш; жамоатчилик эшитувини ташкил этиш; жамоатчилик мониторингини амалга ошириш; жамоатчилик экспертизасини ўтказиш; жамоатчилик фикрини ўрганиш; фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан давлат органлари мансабдор шахсларининг ҳисоботлари ва ахборотини эшитиш ва бошқалар. Бундан ташқари, қонунда жамоатчилик назорати қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа шаклларда ҳам амалга оширилиши мумкинлиги белгиланган.

Ушбу шаклларнинг аҳамияти шундаки, давлат органлари ва мансабдор шахслар фаолиятини назорат қилишда турли-туман муҳим демократик андозаларга мос бўлган назорат шаклларининг жамоатчилик назорати субъектлари томонидан ўтказилиши ҳамда ушбу шакллар орқали давлат органлари ва улар мансабдор шахслари фаолиятининг муҳим жиҳатларини назорат қилиш имкониятини янада оширишга хизмат қилади.

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, қонунда белгиланган барча шакллари чамбарчас боғлиқ бўлиб, бир-бирини тўлдиради ва ушбу шаклларни амалга ошириш имкониятларини кенгайтиради. Хусусан, мазкур Қонуннинг 14-моддаси Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан давлат органлари мансабдор шахсларининг ҳисоботлари ва ахборотини эшитиш каби муҳим назорат шаклини белгилайди.

Ўзбекистон Республикаси “Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида”ги (янги таҳрирда) қонунининг 11-моддасига асосан, маҳалланинг энг олий органи ҳисобланган Фуқаролар йиғини жамоатчилик назорати асосида қуйидаги ваколатларни амалга оширади:

ҳар чоракда Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар, Тошкент шаҳар, туманлар ва шаҳарлар ижро этувчи ҳокимият органлари раҳбарларининг фуқаролар йиғинлари фаолияти соҳасига кировчи масалалар юзасидан ҳисоботларини эшитади. Фуқаролар йиғинларининг ҳисоботлар тўғрисидаги баённомалари тегишинча Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликларига юборилади, улар бу баённомаларнинг ҳисобини юритади, фуқаролар йиғинларининг мурожаатлари кўриб чиқилиши устидан назоратни амалга оширади;

атроф муҳитни муҳофаза қилиш, ҳудуднинг санитария ҳолати, уни ободонлаштириш ҳамда кўкаламзорлаштириш масалалари юзасидан ўз ваколати доирасида тегишли ҳудудда жойлашган корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар раҳбарларининг ҳисоботларини эшитади ҳамда уларнинг натижалари бўйича қарорлар қабул қилади;

ички ишлар органлари таянч пунктлари ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича инспекторларининг ҳисоботларини белгиланган тартибда эшитади;

тегишинча оилавий поликлиникаларнинг, қишлоқ врачлик пунктлари раҳбарларининг ахборотларини эшитади;

тегишли ҳудудда қонунлар ва бошқа қонун ҳужжатларининг ижро этилиши, шу жумладан, тадбиркорлик фаолияти субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларига риоя этилиши, коммунал хизмат кўрсатиш ташкилотлари томонидан коммунал хизматлар кўрсатиш сифати, иморатлар қуриш ҳамда ҳовлилар ва уйлар атрофидаги ҳудудларни сақлаш қоидаларига риоя этилиши, ерлардан фойдаланиш ва уларни муҳофаза этиш устидан жамоатчилик назоратини амалга оширади. Маҳалла фуқаролар йиғинининг ушбу ваколатларининг аҳамияти шундаки, биринчидан, ўз ҳудудидаги барча давлат органлари ва мансабдор шахсларининг маҳалла ҳаётига оид масалалар юзасидан ҳисоботлари ва ахборотларини эшитишлари ва улар юзасидан муҳим қарорлар қабул қилиши мумкин.

Бу эса ўз навбатида, фуқаролик жамиятининг муҳим институтларидан бири ҳисобланган маҳалла фуқаролар йиғинлари давлат органлари ва муассасалари ҳамда уларнинг мансабдор шахслари фаолияти юзасидан жамоатчилик назоратини ўтказиш орқали маҳалладаги мавжуд муаммолар, фуқаролар ҳаётига оид долзарб масалаларни ўз вақтида ечиш имкониятини янада оширади.

Ҳар қандай қонун ҳужжатларида белгиланган қоида ва талабларни ўз навбатида амалиётга татбиқ этиш ва ижросини таъминлаш ҳолати яъни механизмлари билан боғлиқдир. Мазкур қонунда ҳам жамоатчилик назоратини олиб боровчи фуқаролар, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, шунингдек қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда рўйхатга олинган нодавлат нотижорат ташкилотлари, оммавий ахборот воситаларининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари аниқ белгиланганлиги мазкур назоратни амалга ошириш имкониятларини кенгайтиради.

Ушбу қонуннинг 15-моддасида жамоатчилик назорати субъектларининг қуйидаги ҳуқуқлари мустаҳкамланган:

жамоатчилик назоратини амалга ошираётганда тадбирлар ўтказиш ташаббуси билан чиқишга, уларни ташкил этишга, шунингдек уларда иштирок этишга;

жамоатчилик назоратини амалга ошириш учун зарур бўлган ахборотни қонун ҳужжатларига мувофиқ давлат органларидан сўраб олишга;

жамоатчилик назорати натижаларига кўра таклифлар ва тавсиялар тайёрлашга ҳамда уларни тегишли давлат органларига кўриб чиқиш учун юборишга;

фуқароларнинг, юридик шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари, жамият манфаатлари бузилганлиги фактлари аниқланган тақдирда, материалларни ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга юборишга;

давлат органларининг қонунга хилоф қарорлари, улар мансабдор шахсларининг хатти-ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан бўйсунув тартибидан юқори турувчи органга ёки мансабдор шахсга ёхуд қонунда белгиланган тартибда судга шикоят қилишга;

жамоатчилик назорати натижаларини эълон қилишга ҳақлидир.

Бундан ташқари, жамоатчилик назорати субъектлари нафақат муҳим ҳуқуқларга балки, мажбуриятларга ҳам эга бўлиб, уларнинг масъулиятини оширишга хизмат қилади. Хусусан, жамоатчилик назорати субъектларининг мажбуриятлари қуйидагича белгиланган:

жамоатчилик назорати тўғрисидаги қонун ҳужжатлари талабларига риоя этиши;

қонунда белгиланган, давлат органларининг фаолияти билан боғлиқ бўлган чекловларга риоя этиши;

давлат органларининг, улар мансабдор шахсларининг ўз ваколатлари доирасида амалга оширадиган фаолиятига аралашмаслиги;

давлат органларининг фаолият кўрсатиши, шунингдек улар мансабдор шахсларининг фаолияти учун тўсиқлар яратмаслиги;

фуқароларнинг шайни ва қадр-қиммати камситилишига, уларнинг шахсий ҳаётига аралашishiга йўл қўймаслиги;

жамоатчилик назоратини амалга ошириш чоғида олинган ахборотнинг тарқатилиши қонун билан чекланган бўлса, унинг махфийлигига риоя этиши ва бошқалар.

Жамоатчилик назорати субъектларининг зиммасида қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа мажбуриятлар ҳам бўлиши мумкин. Шунини таъкидлаш лозимки, қонунда нафақат жамоатчилик назорати субъектлари балки, давлат органларининг жамоатчилик назорати соҳасидаги ҳуқуқ ва мажбуриятлари алоҳида мустаҳкамланган бўлиб, қонунни ҳаётга татбиқ этиш самарадорлигини таъминлашга хизмат қилади. Қонуннинг 16-моддасида давлат органларининг ҳуқуқлари белгиланган. Яъни:

жамоатчилик назорати субъектларидан жамоатчилик назоратини амалга ошириш тўғрисида ва унинг натижалари ҳақида ахборот олишга;

жамоатчилик назорати натижаларига кўра тайёрланган якуний ҳужжатларда кўрсатилган таклифлар ва тавсияларга нисбатан асослантирилган эътирозларини жамоатчилик назорати субъектларига юборишга;

ўзи амалга ошираётган фаолият устидан жамоатчилик назорати масалаларига доир ахборотни ўз расмий веб-сайтларида, шунингдек оммавий ахборот воситаларида жойлаштиришга;

жамоатчилик назоратини ўтказиш ташаббуси билан чиқишга ҳақли.

Шунингдек, ушбу моддада уларнинг мажбуриятлари қуйидагича мустаҳкамланган: жамоатчилик назорати субъектларига жамоатчилик манфаатига дахлдор бўлган ўз фаолияти тўғрисидаги ахборотни қонун ҳужжатларида белгиланган ҳолларда ва тартибда тақдим этиши; ўзига жамоатчилик назорати субъектлари томонидан юборилган мурожаатлар ва сўров-

ларни қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ва муддатларда кўриб чиқиши, мурожаатларга ва сўралаётган ахборотга жавоблар тақдим этиши, бундан давлат сирларини ёки қонун билан қўриқланадиган бошқа сирни ташкил этувчи маълумотлар ёхуд топширилиши жамоат тартибига ва фуқароларнинг ҳаётига таҳдид солиши мумкин бўлган маълумотлар мустасно; жамоатчилик назорати субъектлари томонидан юборилган таклифлар ва тавсияларни, шунингдек якуний ҳужжатлар ва материалларни кўриб чиқиш ва бошқалар.

Жамоатчилик назоратининг натижаларига кўра баённома, хулоса, маълумотнома шаклида ёки қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа шаклда якуний ҳужжат тайёрланиши мумкин. Якуний ҳужжат ахборот ва тавсия хусусиятига эга бўлади. Якуний ҳужжатда баён этилган ахборот, тавсия ва таклифлар давлат органлари томонидан мажбурий тартибда кўриб чиқилади ҳамда улар юзасидан қонуний қарорлар қабул қилинади. Шунини таъкидлаш лозимки, ушбу қонун жуда муҳим аҳамиятга эга бўлиб, биринчидан, жамоатчилик назоратининг ҳуқуқий асосларини белгилайди, иккинчидан, фуқаролар ва жамоат ташкилотлари ва фуқаролик жамияти институтларининг давлат бошқарувидаги иштирокини таъминлашга хизмат қилади, учинчидан, фуқароларнинг мамлакатимизнинг барча жабҳаларда амалга оширилаётган ислохотларда фаол иштирок этиш имкониятларини оширади ва тўртинчидан, давлат органлари ва уларнинг мансабдор шахсларининг фуқаролар ва кенг жамоатчилик олдидаги масъулиятини оширишга хизмат қилади.

ҲУҚУҚИЙ ПЕДАГОГИКА: КАСБИЙ МАҲОРАТ ВА АҲЛОҚИЙ ФАЗИЛАТЛАР УЙҒУНЛИГИ

Омонулла
МУҲАММАДЖОНОВ,
юридик фанлар доктори

Ўзбекистонда кадрлар тайёрлашнинг ўзига хос моделини татбиқ қилиш жараёни мамлакатни модернизация қилиш эҳтиёжлари, тараққиётининг устувор йўналишларига хизмат қилишини назарда тутди. Бу эса тўлиқ равишда олий таълим тизимига тааллуқли бўлиб, унда жамиятнинг фан ва таълим сифатига талаблари ошаётганлиги, ўқитиш технологияларининг янгилашиб борилаётганлиги, таълим ва илмий муассаларининг ташкилий ва иқтисодий шароитлари тез суръатда ўзгараётганлиги билан тавсифланади. Шубҳасиз, бу ўринда олий ўқув юрти жамоаларининг ҳозирги замон педагогикасининг энг самарали ютуқларидан унумли фойдаланишлари ҳам муҳим омиллар жумласига киради.

Тарихий манбаларга кўра, олий таълим дастлаб Италияда ўрта асрларда пайдо бўлган бўлиб, унда биринчи университетлар XII-асрга келиб вужудга келган эди. Фақатгина XX-асрга келиб, махсус билимлар соҳаси сифатида олий таълим педагогикаси ҳақида сўз юритила бошланди. “Педагогика” сўзининг луғавий маъноси қадимги юнончадан олинган бўлиб тарбия санъати деган маънони англатиб, у инсон тарбияси ва таълими тўғрисидаги фан ҳисобланади.

Шуни қайд этиш мумкинки, Шарқ ва Ғарбда шаклланган таълим тизимидаги педагогикада ўзига хосликлар мавжуд бўлган. Айниқса, Шарқ алломаларининг асарларида таълим-тарбияга оид дидактик ёндашувлар, устоз ва шогирд муносабатлари, уларнинг маънавий-ахлоқий фазилатлари хусусида кўплаб маълумотлар келтирилган. Абу Наср Форобий «Фозил одамлар шаҳри», «Бахт-саодатга эришув тўғрисида» каби асарларида таълим-тарбиянинг муҳимлиги, унда нималарга эътибор бериш зарурлиги, таълим-тарбия усуллари ва услуги ҳақида фикр юритади. Таълим деган сўз инсонга ўқитиш, тушунтириш асосида назарий билим бериш; тарбия - назарий фазилатларни маълум ҳунарни эгаллаш учун зарур бўлган хулқ нормаларини ва амалий малакаларни ўргатишдир, дейди олим.

Буюк мутафаккир шоиримиз Алишер Навоий томонидан 1481-1482 йилларда ёзилган “Вақфия” асарида илм-

парварлик ва инсонпарварлик ғоялари асосида ҳатто унинг мударрислар ва талабалар моддий таъминотиға ғамхўрлик қилганлигини кўрамиз. Хусусан, мазкур асарда мударрисларға ҳар йили икки юз олтиндан маош белгиланганлиги, ҳар ойда икки қопдан буғдой ва арпа ўзининг нонига ва минадиган отининг емига эға бўлгани қайд этилган. Навоий талабаларнинг икки ҳалқа (гуруҳға бўлиб), бир гуруҳнинг сонини 11 дан оширмаганлиги ҳам теран билим олишға мўлжалланган тадбир бўлиб, агар ҳар бир гуруҳда 20 ва ундан ортиқ талаба бўлса, мударрис уларнинг ҳар бириға етарлича эътибор беролмай қолади деб ҳисоблаган. У талабаларни қобиляти ва яхши ўқишиға қараб уч тоифаға бўлгани ва уч даража маош (ҳозирги замон тилида — стипендия) белгилагани ҳам диққатға сазовордир. XIX аср охири ва XX аср бошларида яшаган маърифатпарвар ватандошларимиз Муқимий, Фурқат, М.Бехбудий ва бошқалар педагогика фанининг ривожланишиға катта ҳисса қўшдилар.

Илгари олий ўқув юрти ўқитувчисининг лекцияларни ўқиши, ўз фанини яхши билиши ва уни аниқ баён этишнинг ўзи кифоя деган фикр кенг тарқалган эди. Ваҳоланки, бошланғич мактаб ҳам, ўрта, ўрта махсус ва олий ўқув юрти ҳам асосан ягона мақсад ва

вазифаларни назарда тутиб, олий ўқув юрти уларни бошқа даражада ҳал этади. Улардаги ўхшашликнинг яна бир томони таълим жараёнида икки томон ўрта мактабда ўқитувчи ва ўқувчи бўлса, олий ўқув юртида эса ўқитувчи ва талаба иштирок этади.

Олий ўқув юрти ва ўрта мактабдаги педагогик фаолият инсон меҳнатининг энг мураккаб ва масъулиятли соҳаси ҳисобланади. Маълумки, педогогика олий ўқув юртида таҳсил олаётган талабани мактаб амалиётини қўллаган ҳолда, унинг бўлажак касбига тайёрласа, ҳуқуқшунос талаба эса педагогик фаолиятға махсус ўқитилмайди. У юридик олий юртининг ўқитувчиси бўлгандан сўнг, дастлаб ўз фаолиятида унга қадар ишлаган ўқитувчиларнинг ҳам ижобий ва маълум жиҳатдан камчиликларини ҳам қайд этади. Бу ўринда ҳуқуқшунос ўқитувчи фақатгина ўз фанини билиши етарли бўлмай, балки у ёки бу даражада педагогик маҳорат, педагогик жараён, унинг турли шакл ва услублари, касбий психология ва касбий этикани ҳам яхши тушуниши лозим бўлади.

Юридик олий ўқув юртидаги педагогик жараён ўқитувчининг талаба онги ва ҳулқ-атвориға, унинг келажакдаги меҳнат фаолияти учун зарур бўлган назарий ва амалий касбий билимларини олишға қаратилган режали, тизимли

ва узоқ муддатли таълим-тарбиявий таъсирини англади. Шундай қилиб, бундай муҳитдаги педагогик жараён ўқитувчи-талаба муносабатларига асосланган икки томонламали ўзаро муносабатларга қурилган бўлиб, унда юридик таълим юртидаги педагогик жараён икки муҳим, яъни ёш ва ахлоқий хусусиятларга эга бўлади. Лицей (коллеж)ни битириб келган ёш талаба, янги таълим жараёни масканининг муҳитига кириб бориши маълум вақтни талаб этади. Бу ўринда талабанинг муқаддам ўрта махсус ўқув юртида мазкур таълим муассасасидаги фанларни ўзлаштиришида асосан ўз ўқитувчисининг тўлиқ равишда билим ва тажрибасига таяниб келганлигини таъкидлаш ўринли бўлади. Олий ўқув юртининг ўқитувчиси эса ёш талабани ўрта махсус ўқув юртидан фарқли ўлароқ, уни олий ўқув юртидаги махсус фанларни ўзлаштиришида талабанинг ўз устида мустақил ишлаши, яъни ўзининг мустақил билим олиш кўникмасининг шаклланишида муҳим ўрин тутди. Юридик олий ўқув юрти талабани эндиликда шахс сифатида шакллантиради, касбий фаолиятига тааллуқли билимлар бўйича таҳсил бериб, унинг келгусидаги

кўп қиррали мураккаб меҳнат фаолиятига тайёрлаб боради.

Юридик олий ўқув юртида бошқа олий юртларидан фарқли (масалан, техник ўқув юртидан) ўзининг ахлоқий жиҳатлари билан ажралиб туради. Сабаби мазкур ўқув юртида ахлоқий масалалар алоҳида аҳамият касб этиб, уни битирган талабалар судья, прокурор, терговчи, адвокат сифатида келгусидаги фаолияти давомида кўплаб инсонларнинг тақдирини адолатли ва тўғри ҳал қилишлари туфайли улар юксак инсоний фазилатларга эга бўлишлари ҳам муҳим эканлигини таъкидлаш ўринли. Бу ўринда мазкур олий ўқув юртида маънавий-тарбиявий ишларни талабанинг ўқув юртига қадам қўйган дастлабки кунданок, унинг келажакда эгаллаши лозим касбнинг ижтимоий аҳамияти, ўрни ва мураккабликлари хусусидаги масалаларга эътибор қаратиш жоиздир.

Сир эмас кўпинча, талабаларда бўлгусидаги касби ҳақида дастлаб бирмунча саёз ва ҳавоий (юзаки) тасаввурлар мавжуд бўлганлиги сабабли, педагогик жамоанинг бу борадаги тизимли ва тўғри ташкил қилинган фаолияти жуда катта аҳамият касб этади. Айниқса, талабаларга таҳсил бериш жараёни-

да касбий эҳтиёжларни инобатга олган ҳолда йўналтириш, кенг дунёқарашини шакллантириш, уларнинг жаҳон ва миллий адабиёт намуналарини билиши (айниқса, ўзбек тили ва хорижий тиллар бўйича олиб бориладиган машғулотларда улардан фойдаланиш), маданият ва санъат асарлари билан танишиши имкониятидан ҳам унумли фойдаланиш зарур бўлади. Муқаддам ҳукуматимиз ташаббуси билан талабаларни театр, музейларга ташриф этишлари тизимли ташкил қилинганлиги шундай хайрли ишлар жумласидандир.

Аммо, юридик олий ўқув юртидаги ўқитувчининг талабага нисбатан педагогик фаолиятидаги марказий масала таълим жараёни ҳисобланиб, унда талабанинг махсус билимлар ва амалий кўникмаларни ўзлаштиришидир. Зеро, лицей (коллеж), ўрта мактабда таҳсил олаётган ёш, асосан, тарих, она тили ва адабиёти, математика каби умумтаълим фанлари билан боғлиқ билимларни олган бўлса, эндиликда талаба олий ўқув юрти ўқитувчисидан аксарият ҳолларда касбий билимларга оид махсус ахборотни олиши назарда тутилади. Шу ўринда, мазкур ўқув жараёнида ҳуқуқшунос талабага қўшимча равишда тарбиявий вазифа, яъни ахлоқий таълимни ўташи ҳам муҳим аҳамият касб этади. Шубҳасиз, олий ўқув юртидаги педагогик жараён таълим ва тарбия муштараклигида, уйғун ҳолда олиб борилади. Президен-

тимизнинг “Таълимни тарбиядан, тарбияни эса таълимдан ажратиб бўлмайди” деган шарқона қараш, шарқона ҳаёт фалсафасига оид фикрлари қанчалик ҳаётий ҳақиқат эканлигини кўрсатиб турибди.

Кўп вақтлар давомида олий ўқув юртида назарий ва амалий билимлар қай даражада, ўқув режасида уларнинг нисбати қандай бўлиши керак, бундай билимларни талабаларга қандай усул ва воситалар орқали етказиш лозим деган баҳслар мавжуд бўлиб келган. Масалан, XIX-асрга қадар, айниқса, тиббиёт олий ўқув юртларида икки ёндашувга асосланган ҳолда таълимнинг ташкил қилинганлиги маълум. Хусусан, Францияда талабалар биринчи курсдан охириги курсгача шифокор касбини асосан, госпитал (касалхона) шароитида санитар, ҳамшира, фельдшер ва шифокор ёрдамчисининг кўникмаларини босқичма-босқич ўзлаштириб борганлар. Ўқув жараёни амалий услубларга йўналтирилган бўлиб, назарий лекцияларда эса талабаларнинг фақатгина амалиётда кўрганларини умумлаштириб бориладиган эди, холос. Бунинг натижасида эса талабалар билимларида назарий бўшлиқларнинг юзага келишига олиб келарди. Германия тиббиёт олий ўқув юртларида эса бунинг аксини кўриш мумкин эди. Бу ерда кўпроқ талабаларга назарий билимлар беришда назарий билимларга кенг ўрин берилиши туфайли уларда амалий билимларнинг етишмаслиги сезиларди. XX-аср давомида бу борада яқдил ёндашувга келинмаган. Ҳозирги замон хорижий мамлакатларнинг юридик олий юртларида, масалан, АҚШда ўқув жараёнида талабада кўпроқ амалий кўникмаларни ўзлаштиришига, континентал Европа, мамлакатларидаги ҳамда Буюк Британия университетларнинг юридик факультетлари талабалари томонидан назарий билимларни ўзлаштиришларига алоҳида эътибор қаратилиши билан ажралиб туради.

Юридик олий ўқув юртида таълим жараёнида қўлланиладиган услублар

(метод) хусусида қисқача тўхталсак. Ўқитувчи талабанинг ҳуқуқий фанларни ўзлаштиришида қўллайдиган усул ва йўллар ҳам катта ўрин эгаллайди. Шубҳасиз, улар ўқитувчининг талабани у ёки бу юридик фанни мустақил ўзлаштиришига, масалан, халқаро оммавий ва жинойт ҳуқуқи бўйича масалаларнинг ечимини топишга ёхуд лекцияни ўқишдаги тайёр билимларни олишга давлат этувчи восита сифатида қўлланилади. Ўқитувчи машғулоти туридан келиб чиққан ҳолда (лекция, семинар, амалий машғулоти, case study (кейс-стади), ҳуқуқ нормаларини шарҳлаш ва бошқа) ўқитишнинг турли усулларида фойдаланиши мумкин. Машҳур чех педагоги Я.Коменский инсон ҳар қандай билимни яхши ўзлаштиришга қобилияти бор, фақатгина бунга тўғри усулни танлай билиш лозим деб ҳисоблаган.

Ҳозирги замон таълим тизимида, жумладан юридик таълимда турли усуллар қўлланилади, хусусан:

-таълимнинг энг муҳим анъанавий усулларида бири бу сўз-тушунтириш усули ҳисобланиб, талабанинг билимларни олишида ўқитувчининг жонли сўзи асосий манба сифатида улкан кучга эга бўлади. Албатта, талаба ҳам ўз ўрнида, семинар машғулотида ўз маъруза ва чиқишларида, имтиҳонларда жавоб беришида, ўз илмий раҳбари

билан курс ёки малакавий ишини ёзишда биринчи навбатда сўздан фойдаланади ва унинг касбий нутқини шаклланишида булар катта аҳамият касб этади;

-талабанинг фанларни ўзлаштиришида, уни тушунишда, эслаб қолишида, сўровларда фойдаланишида, айниқса кейинчалик, ҳаётда қўллай олишида ўқитишнинг кўргазмали усуллари ҳам муҳимдир. Ўқитувчининг машғулоти давомида тегишли кўргазмали жадвал, схема ва ҳатто доскада бўр билан кўрсатган ёзуви, криминалистика бўйича ўқув кабинетидagi экспонатлар талаба томонидан яхши қабул қилинади;

-талабанинг ўз ўқитувчиси раҳбарлигида семинар ва амалий машғулотларда, айниқса унинг ўз маърузалари, тегишли мавзу бўйича вазифа ва топшириқларни ечиши, баҳс ва мунозараларда фаол иштирок этиши ҳуқуқий воқелик ва ҳодисаларни ўзлаштиришида “аклий ҳужум”, яъни аклий фаолият руҳи билан бойитилган, ижодий фикрлаш, яъни эвристик усул ҳисобланади. Бундай усул икки ижобий шаклда амалга оширилиб, яъни, биринчидан, талабага уйга берилган топшириқ ва вазифани семинар машғулотларда ўзининг жавобларини тақдим этган ҳолда таҳлил қилиши, иккинчидан эса ўқитувчи томонидан илгари сурилган муаммоли масалаларни талабанинг мустақил

равишда семинар машғулотларда ўз маъруза ва рефератлари орқали муҳокама қилиши билан ажралиб туради;

- талабанинг ўз ўқитувчиси раҳбарлигида амалий машғулотларда маъруза ёки реферат, курс ва малакавий ишларини тайёрлашга йўналтирилган тадқиқот усулини ҳам назарда тутаяди. Бунда талаба ёзма ишни ёзишда унинг режасини тузиш, материаллар тўплаш, уни тизимлаштириш жараёни талабанинг дунёқарашини кенгайтиради, мантикий фикрлашга ундайди.

Таълим жараёнида техник воситалардан фойдаланиш усули (ўқув фильмлари, ахборот технологиялари, Интернет ва ҳ.) талабалар томонидан ўқув материални ўзлаштиришида катта қизиқиш уйғотади. Айниқса, криминалистика кафедрасида қўлланиладиган техник асбоб-ускуналар муҳим роль ўйнайди.

Амалий ўқитиш усули ўқув юрти дастури ва режаларидаги ҳуқуқий фан-

ларни ўрганишда талабаларнинг аудиториядаги машғулотлардан тортиб ҳуқуқ-тартибот идораларида ишлаб чиқариш амалиётини ўташ жараёнини қамраб олган тадбирларни ўз ичига олади. Бу ўринда олий ўқув юртининг мазкур идоралар билан ҳамкорлиги ўқув жараёни эҳтиёжлари, мақсад ва вазифаларини рўёбга чиқаришдаги ўзаро манфаатли ҳамжиҳатлигида бўлиши мақсадга мувофиқ.

Мамлакатимизнинг ижтимоий-сиёсий, иқтисодий ва ҳуқуқий ҳаётида амалга оширилаётган туб ислохотлар, юридик соҳанинг ривожланиши таълим тизими мазмунига салмоқли таъсир кўрсатмоқда. Юртимизда ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамиятини шакллантириш жараёни, хусусан, давлат қурилишини эркинлаштириш, суд-ҳуқуқ соҳасини либераллаштириш, амалдаги қонунчиликни янгиллаб бориш эҳтиёжлари таълим муассасалари олдида долзарб вазифаларни қўймоқда. Бу эса ўз навбатида ҳуқуқшунос кадрларни тайёрлаш ва уларнинг малакаси доимо талаб даражасида бўлишини таъминлаш фундаментал асосга ва мунтазам тизимли кўринишга эга бўлиши лозимлигини таъкидлаётган эҳтимоли. Шу боис, юридик таълим ушбу муаммоларнинг самарали ечимларини топиш йўлида изланиб, ўз ички салоҳияти ва имкониятларини кенгайтириб бормоқда.

Давлатимиз раҳбари таълим тизимидаги ислохотларни янги сифат босқичига кўтариш борасида янги вазифаларни белгилаб берди. Ушбу вазифалар юридик таълим соҳасига ҳам тааллуқли, албатта. Юридик соҳа учун малакали кадрлар тайёрлаш масаласи сўнгги йилларда алоҳида долзарблик касб этайпти. Зеро, демократик йўналишда янгиланаётган жамият шароитида инсон ҳуқуқларини қатъий таъминлаш, шахс, оила, жамият ва давлатнинг ҳуқуқ ҳамда манфаатлари муҳофазасини кучайтириш, аҳолининг ҳуқуқий маданияти ва ҳуқуқий онгини юксалтириш, фуқароларни қонунга итоат ва ҳурмат руҳида тарбиялаш устувор мақсад ҳисобланади.

Баҳодир ИСРОИЛОВ,
Иқтисод фанлари
доктори, профессор

Коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар учун юридик шахслар жавобгарлигини белгилашнинг долзарб масалалари

АННОТАЦИЯ

Автором исследованы причины возникновения коррупции и его последствия и связь коррупции с теневой экономикой.

По результатам исследования даны предложения по установлению и конкретизации ответственности юридических лиц за совершение коррупционных правонарушений, отмывание преступных доходов и финансирование терроризма.

Ключевые слова: Коррупция, теневая экономика, ответственность, юридические лица, правонарушение.

ANNOTATION

Author investigates prime causes of corruption and its outcomes, correlation between corruption and shadow economy.

Due to outcomes of this paper, proposals elaborated on establishing and particularization of responsibilities of legal entities for committing corruption offences, money laundering and financing terrorism.

Key words: Corruption, shadow economy, responsibility, legal entities, law offence.

Дунё иқтисодиётининг ўзаро интеграциялашуви мамлакатлар иқтисодиётини янги технологиялар асосида жадал суръатлар билан ривожланишига хизмат қилмоқда. Ҳозирда жаҳон иқтисодиётида ялпи ички маҳсулот ҳажми бўйича АҚШ (24,3 %) ҳамон пешқадамлик қилмоқда. Лекин, халқаро PWC компанияси прогнози бўйича 2050 йилга келиб янги технологиялар ривожланиши ҳисобига дунё иқтисодиёти 2 мартага ўсиши, Хитой ва Ҳиндистон 1, 2 ўринларни эгаллаши ҳамда Мексика иқтисодиёти ҳозирда дунё иқтисодиётида етакчи ўрин эгаллаб келаётган Германия ва Буюк Британия каби давлатлардан ўзиб кетиши тахмин қилинмоқда¹.

Иқтисодий интеграциялашув жараёнлари қайд этилган ижобий жиҳатлари билан бирга жамият ва давлат учун хавфли оқибатларга ҳам сабаб бўлади. Айни пайтда, дунё иқтисодиётидаги ижобий ўзгаришлар, кишилар яшаш сифатининг ошиши билан бирга, жиноий даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштириш ҳамда коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларни содир этиш кўрсаткичларининг

ҳам ўсиши кузатилмоқда. Ушбу тоифадаги ҳукубузарликлар халқаро характерга эга бўлиб, ривожланган ҳамда ривожланаётган давлатлар учун ҳам долзарб бўлган ижтимоий хавфли иллат ҳисобланади.

Шу сабабли БМТ, ОБСЕ, ЕИ ва ФАТФ каби халқаро ташкилотлар томонидан ушбу тоифадаги ҳукубузарликлар билан курашишга қарши халқаро ҳужжатлар қабул қилинган.

Коррупция - давлат хизматчиларининг функционал ёки профессионал вазифаларини тазйиқ ёки ихтиёрий равишда бузиш йўли билан содир этиладиган жиноий ҳаракатларнинг асосий шаклларида бири ҳисобланади. Коррупциянинг ижтимоий характерга эга бўлган энг муҳим салбий таъсири ҳам аҳолининг ҳокимиятга нисбатан ишончини йўқолиши ва натижада давлат ҳокимияти ваколатларининг заифлашувида намоён бўлади.

Мамлакат иқтисодий ўсиши ва ривожланишига тўсқинлик қилиш билан бирга, коррупция натижасида жаҳон ҳамда миллий иқтисодиётлар барқарорлигига ишончсизлик ортиб боради. Коррупциянинг иқтисодий ўсишга салбий таъсири биринчи навбатда яширин иқтисодиётда намоён бўлади.

Маълумки, мамлакатнинг ялпи ички маҳсулотидаги соя иқтисодининг улуши давлат қонунчилигининг ривожланиш даражаси, солиқ юки ва давлат назорати каби бир қатор омилларга боғлиқ. Бутун дунё бўйлаб, ялпи ички маҳсулотда расмий иқтисодий секторнинг улуши ўртача 5 фоиздан 10 фоизгача баҳоланади³.

Халқаро дипломли ва сертификатли бухгалтерлар ассоциацияси (АССА) тадқиқотлари натижасига кўра Россияда яширин иқтисодиёт 33,6 триллион рубл ёки мамлакат ЯИМнинг 39 фоизини ташкил қилади. Бу дунё бўйича тўртинчи ўринни ифодаловчи кўрсаткич бўлиб, биринчи учта мамлакат Озарбайжонга (ЯИМнинг 67%), Нигерия (48%) ва Украина (46%) ҳисобланади. Яширин иқтисодиётни ялпи ички маҳсулотдаги миқдори даражаси АҚШ (ЯИМнинг 7,8%), Япония (10%) ва

Хитой (10,2%) давлатларида минимал миқдорни ташкил этган⁴.

Шубҳасиз, ривожланишнинг демократик йўлини танлаган барча мамлакатлар коррупцияни олдини олиш ва унга қарши курашиш учун умумий халқаро стандартлар ва миллий қонунчилик ҳақида келишиб олишга ҳаракат қилмоқда.

Коррупция даражасини қисқартиришга қизиқиш кўрсатаётган халқаро ташкилотлар айрим олинган давлатлар ва дунё бўйича коррупцияни минималлаштириш юзасидан ҳуқуқий, ташкилий ва техник механизмлар билан коррупцияга қарши курашнинг махсус воситаларини таклиф қиладилар.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти, Европа Кенгаши, Иқтисодий Ҳамкорлик ва Ривожланиш Ташкилоти ҳамда Жаҳон банки каби халқаро ташкилотлар коррупцияга қарши курашиш йўлларини ишлаб чиқиш ҳамда аъзо мамлакатлар томонидан кенг қўллаш бўйича тadbирларида фаол иштирок этмоқдалар.

Шунингдек, коррупцияга қарши курашиш юзасидан кенг қўллами

тадқиқотлар Халқаро Галлуп институти, Базель қўмитаси, ИНДЕМ фонди ва «Транспаренси Интернешнл» халқаро нодавлат ташкилотлари томонидан ҳам олиб борилмоқда.

Иқтисодий интеграллашув жараёнида коррупция ҳолатларининг корпоратив секторда ҳам ўсиши кузатилмоқда. Коррупция билан боғлиқ ҳуқуқбузарлик ҳолатлари таҳлили уларни бизнес манфаатлари мақсадида содир этиш ўсганлигини кўрсатмоқда. Бизнес мақсадларида содир этилаётган коррупциянинг кўпайишига мамлакатнинг табиий ресурсларга бойлиги, давлат иқтисодиётининг табиий ресурсларнинг экспортига боғлиқлиги, давлат органлари фаолиятининг шаффофлиги, давлат хизматчисини ижтимоий таъминлаш, ҳимоялаш ва ҳуқуқбузарлик учун қонунчиликда белгиланган жазо даражасига боғлиқ ҳисобланади.

Бундан ташқари, ушбу турдаги ҳуқуқбузарликларнинг кўпайиши ёки камайиши фуқароларнинг коррупцияга бўлган муносабатлари, яъни мурасасизлиги ёхуд бефарқлигига ҳам боғлиқдир.

Мамлакатимизда коррупцияга қарши кураш бўйича ўтган икки йил мобайнида бир қатор муҳим ҳужжатлар қабул қилинди. Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг «Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида»ги қонуни [5] ва Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунининг қоидаларини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-2752-сонли қарори [6] қабул қилинди. Мазкур қарор билан 2017-2018 йилларга мўлжалланган коррупцияга қарши курашиш бўйича Давлат дастури ва «Коррупцияга қарши курашиш бўйича республика идораларо комиссияси тўғрисида»ги Низоми тасдиқланди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли Фармони билан тасдиқланган «2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳара-

катлар стратегияси»да «коррупцияга қарши курашишнинг ташкилий-ҳуқуқий механизмларини такомиллаштириш ва коррупцияга қарши курашиш тадбирларининг самарадорлигини ошириш» муҳим вазифа сифатида белгилаб берилган [7]. Ушбу меъёрий ҳужжатлар мамлакатимизда коррупцияга қарши кураш соҳасидаги вазифалар учун дастур бўлиб хизмат қилмоқда.

Фикримизча, мамлакатимизда амалга оширилаётган ишлар кўламига қарамасдан ушбу соҳада ўз ечимини кутаётган долзарб масалалар кўп. «Транспаренси Интернешнл» халқаро нодавлат ташкилотлари томонидан эълон қилинган маълумотларга кўра 2017 йил якунлари бўйича 180 мамлакат ўртасида Қозоғистон 122, Россия ва Қирғизистон 135 ва Ўзбекистон 157 ўринни эгаллаган. [2].

Халқаро компания томонидан эълон қилинган ушбу рейтинг маълумотлари мамлакатимизда коррупциянинг олдини олиш, унинг келиб чиқиш сабаблари, уни бартараф этиш йўллари аниқлаш билан боғлиқ тадқиқотлар ўтказиш ҳамда мавжуд муаммолар ечимига оид зарур таклифлар ишлаб чиқиш муҳимлигини кўрсатмоқда.

Коррупция жиноятларининг иқтисодий таъсири бўйича Россия олимларининг тадқиқот натижалари иқтисодий таъсир коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар оқибатида тўғридан-тўғри йилига 20 дан 40 миллиард долларгача зарар етказишини кўрсатмоқда. Бундан ташқари, коррупция капиталнинг четга чиқиб кетишига ҳам сабаб бўлади. Капиталнинг четга чиқиб кетиши эвазига Россия иқтисодийётининг билвосита йўқотишлар ҳажми йилига тахминан 20-25 миллиард долларни ташкил этмоқда. Коррупция ҳуқуқбузарликлари оқибати-

да иқтисодий йўқотишнинг ўртача умумий даражаси Россия ЯИМнинг қарийб 2,5 фоизини ташкил қилмоқда.

Коррупцияга оид ҳукубузарликлар бўйича ўтказилган тадқиқотлар натижаси юзасидан Гарвард университети олимлари томонидан коррупция маҳсулот ва хизматларнинг нарҳини 5-15 фоизга оширади ва давлат харидлари бўйича ҳар йили бюджетга барча мақсадли бюджет харажатлари миқдорининг тахминан 30 фоизи даражасида зарар етказилади, деган хулосага келинган [7].

Коррупция ҳолатларининг таҳлили ушбу турдаги жиноятларнинг аксарият қисми юридик шахслар билан боғлиқ ва улар манфаатларини кўзлаб содир этилганлигини кўрсатмоқда (масалан, давлат танловларида ғолиб бўлиш, давлат харидлари учун маҳсулот етказиш ва шу кабилар).

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг “Коррупцияга қарши Конвенцияси”нинг 26-моддаси конвенцияда иштирок этувчи давлат зиммасига юридик шахсларни коррупцияга алоқадор жиноятларда иштирок этишлари учун қонуний равишда жавобгарликка тортиш масаласи юзасидан зарур чоралар кўришни белгилаш вазифасини юклайди. Бундай жиноятлар учун жавобгарлик ушбу Конвенция қоидаларига мувофиқ иштирокчи-давлат қонунларида белгиланган жиноий, фуқаровий ёки маъмурий жазо бўлиши мумкин. [10]

Коррупцияга оид жиноятлар учун юридик шахсларни жавобгарликка тортишга доир қонун меъёрларини амалга киритиш жараёнлари ўтган асрнинг 80 йилларида бир қатор мамлакатларда янги жиноят кодекслари қабул қилиниши муносабати билан бошланган. Масалан, юридик шахсларни жиноий жавобгарликка тортиш 1976 йилдан Голландияда, 1991 йилдан Норвегияда, 1992 йилдан Францияда, 1995 йилдан бошлаб Америка Қўшма Штатлари, Финляндияда, 1997 йилдан Канада, Хитойда, 1999 йилдан - Руминия, Словенияда, 1998 йилдан бошлаб - Дания, Исроил, Ирландия, Исландияда, 2001 йилдан Бельгия, Венгрияда 2002 йилдан Польшада, 2003 йилдан Швейцарияда тартиби жорий этилган.

Ҳозирги кунда коррупцияга оид жиноятлар учун юридик шахсларнинг жиноий жавобгарлиги билан боғлиқ амалиёт дунёнинг 70 дан ортиқ давлатлари қонунчилигида мавжуд [7].

Бироқ, БМТнинг коррупцияга қарши конвенциясида жиноий жавоб-

гарлик юрисдикция белгиланишига қарамасдан, миллий даражада, ушбу қоидаларни ҳақиқий амалга ошириш МДХ мамлакатлари қонун ҳужжатларида назарда тутилмаган.

Ўзбекистон Республикаси «Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида»ги қонунининг 27-моддасида «Юридик шахслар коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларни содир этганлик учун қонунда белгиланган тартибда жавобгар бўлади» деб таъкидлайди. Бироқ, фуқаролик, маъмурий ва жиноий қонунчилиқда коррупцияга оид жиноятлар, жиноий даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштириш учун юридик шахслар жавобгарлиги белгиланмаган.

Тадқиқотлар жараёнида Қирғизистон (96-модда), Ўзбекистон (53-модда) ва Россия Федерацияси (61-модда) Фуқаролик кодексларининг юридик шахсларнинг тугатилиши билан боғлиқ нормалари таҳлил қилинди. Ушбу моддаларда коррупция ва жиноий даромадларни легаллаштириш ҳамда терроризмни молиялаштириш билан боғлиқ жиноятлар содир этганлик учун юридик шахсларни тугатиш масалалари белгиланмаган.

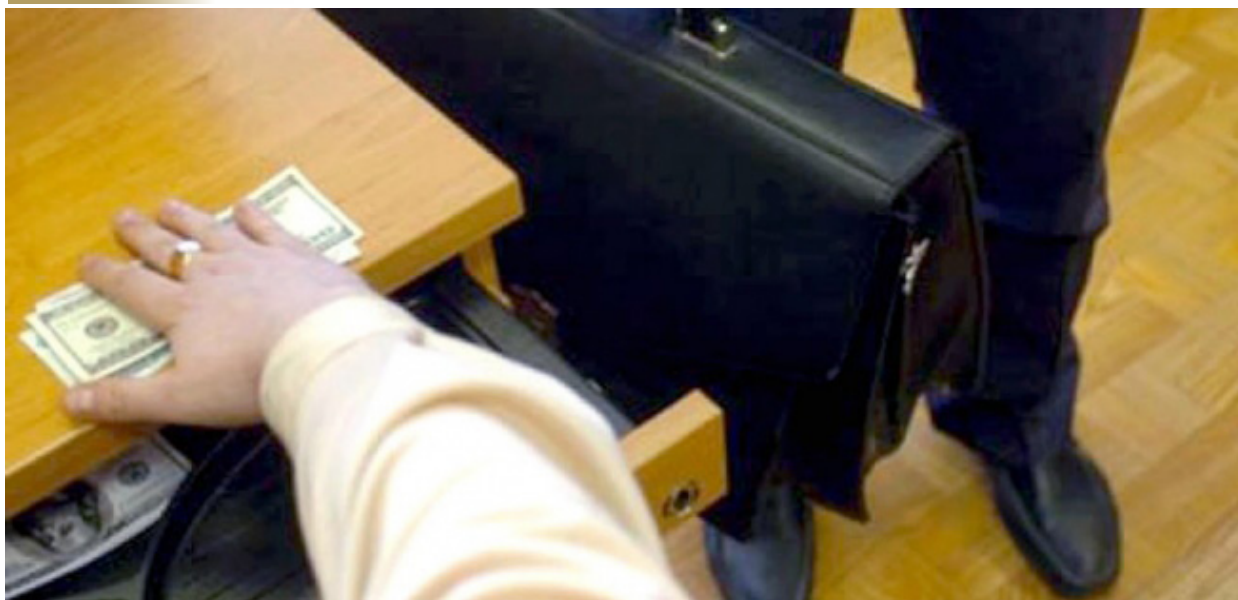
Худди шундай ҳолатларни маъмурий ва жиноий кодексларда ҳам кузатиш мумкин.

Россия Федерацияси қонунчилиги-га кўра (25.12.2008 йилдаги 273-ФЗ -

сонли қонун 14-моддаси) юридик шахс номидан ёки унинг манфаати учун коррупция ёки коррупцияга оид жиноятлар содир этиш учун шарт-шароитлар яратадиган ташкилот, коррупция ёки жиноятларга тайёргарлик кўриш ва уни бажариш учун Россия Федерацияси қонунларига мувофиқ юридик шахсга нисбатан жавоб чоралари қўлланилиши мумкинлиги белгиланган. Ушбу модда меъёрида юридик шахсни жавобгарликликка тортиш жисмоний шахсни жавобгарликдан озод қилмаслик ва мазкур қоидалар қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳолларда хорижий юридик шахсларга нисбатан қўлланилиши белгиланган. Лекин, Россия Федерацияси қонунчилиги меъёрлари юридик шахсларга нисбатан коррупция жиноятлари учун фақат маъмурий ва фуқаролик жавобгарлик белгиланишини назарда тутди.

Қайд этилганлар коррупцияга қарши кураш самарадорлигини ошириш мақсадида юридик шахсларнинг коррупция жиноятлари учун жавобгарлигини белгилашга оид миллий ҳуқуқий меъёрларини Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг “Коррупцияга қарши конвенцияси” ва ҳуқуқни қўллашнинг халқаро стандартларга мослаштириш зарурлигини кўрсатмоқда.

Юқорида таъкидланганларга асо-

сан юридик шахсларнинг коррупция жиноятлари учун жавобгарлигини белгилаш мақсадида қуйидагилар таклиф қилинади:

- фуқаролик қонунчилигига коррупцион ҳатти-ҳаракатлар учун юридик шахсларга турли санкциялар қўллаш (фаолиятни чеклаш, молиявий санкциялар, коррупция ҳолати билан боғлиқ даромадларни бюджетга ундириш, рухсатнома ва лицензиялардан маҳрум қилиш ва ҳоказолар) ва уларни тугатиш бўйича жавобгарлик меъёрларини киритиш;

- жиноий даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштириш соҳасидаги жиноятлар учун, шу жумладан, шубҳали молиявий ва бошқа битимлар тўғрисида юридик шахсларнинг ахборотларини яшириш учун юридик шахсларнинг маъмурий ва жиноий жавобгарлигини белгилаш;

- ФАТФ ва унинг таркибий тузилмалари ўртасида тезкор маълумотлар алмашиш механизмини йўлга қўйиш.

Фикримизча, коррупция, жиноий даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштириш соҳасидаги жиноятлар учун юридик шахсларнинг жавобгарлиги қуйидаги турларда бўлиши зарур:

- молиявий санкциялар;
- коррупция ҳолати билан бевожоба ёки билвосита боғлиқ даромадларни бюджетга ундириш;
- маъмурий жарима;
- айрим фаолият турларини амалга ошириш учун лицензиялардан маҳрум қилиш;
- юридик шахсни тугатиш.

Юридик шахсларга нисбатан юқорида кўрсатилган жавобгарлик чораларини жорий этиш коррупцион жиноятларнинг олдини олиш, коррупция хатарларини камайтиришга ва яширин иқтисодиёт улушини камайтириш ҳамда мулкдорлар ва бошқарув ходимлари жавобгарлигини ошириш учун хизмат қилади, деб ҳисоблаймиз.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. <https://golos.io/>.
2. <https://www.transparency.org>.
3. К.В.Привалов. Теневая экономика. Теорико - правовой аспект. Учебная пособия. Санкт-Петербург, Издательство СП Политехнического университета, 2012 г.
4. <https://m.business-gazeta.ru/news/>.
5. Ўзбекистон Республикасининг «Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида»ги қонуни. «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами», 2017 йил 9 январь, 1-сон, 2-модда.
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунининг қоидаларини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-2752-сонли Қарори. «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами», 2017 йил 6 февраль, 5-сон, 62-модда.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги фармони. «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами», 2017 йил 13 февраль, 6-сон, 70-модда.
8. http://www.u.org/ru/documents/decl_conv/conventions/orgcrime.shtml
9. Российская газета, 2010 г. 15 октября.
10. Резолюция № 58/4, БМТ 58-сессияси, 51 пленар йиғилишида қабул қилинган. 31 октябрь 2003 йил, Нью-Йорк.
11. Б.И.Исмаилов. Правовые аспекты ответственности юридических лиц за совершение коррупционных правонарушений, Сборник НПК, 27 апреля 2018 г, ст. 13.

Файбулла АЛИМОВ,
Юристлар малакаси-
ни ошириш маркази
кафедра mudири, ю.ф.н.,
доцент

Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги мамлакатларида коррупцион қилмишлар учун юридик шахслар жавобгарлигининг айрим хусусиятлари

Жиноий антикоррупцион чоралар билан боғлиқ кўплаб масалалар халқаро ва миллий қонунчиликда етарли даражада ўрганилган, таҳлил қилинган. Аммо, маълум бир муаммоли йўналишлар мавжудки, бу йўналишлар юзасидан сиёсий қарорлар қабул қилувчи, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, судлар академик доирадаги ва бошқа мансабдор шахслар учун бир мунча қийинчиликлар келтириб чиқаради. Булар қаторига бир неча коррупцияга қарши кураш юзасидан қабул қилинган турли халқаро ҳужжатларга қўшилган (масалан, Коррупцияга қарши кураш бўйича БМТ, Европа Иттифоқи, Иқтисодий Ҳамкорлик ва Ривожланиш Ташкилоти (кейинги ўринларда ИҲ ва РТ)нинг конвенциялари) бир қанча, шу жумладан, МДҲ давлатларини ҳам келтириб ўтсак мақсадга мувофиқ бўлади.

Мазкур давлатларда коррупциянинг криминаллашувига қарши қаратилган кўплаб ислохотлар амалга оширилган бўлишига қарамасдан, у ерда ҳукм сураётган консерватив одатлар, ҳуқуқий воқелик кўпгина ҳолатларда амалдаги қонунчилик нормалари бузилишига ва қонуннинг самарадорлигини оширишга жиддий тўсиқ бўлиб қолмоқда. Ушбу мамлакатларда қабул қилинаётган коррупцияга қарши курашга қаратилган қонун ҳужжатлари турли сабабларга кўра ижроси амалда қўлланилиши таъминланмаяпти, бунга сабаб, айрим ҳолларда сиёсий ироданинг етишмаслиги, раҳбарий кўрсатмаларнинг ва маълумотнинг етишмаслиги, шунингдек, уларнинг ижросини таъминлаш билан боғлиқ маблағ назарда тутилмаганлиги каби ҳолатлар бўлиб қолмоқда. Ундан ташқари, содир этилган коррупцион қилмишлар схемаларининг тобора мураккаблашуви ва улар билан боғлиқ жиноятларнинг турли соҳаларда содир этилиши ҳам маълум қийинчиликларга сабаб бўлмоқда. Ушбу ҳолатлар тергов, прокурор ва суд органлари томонидан қонунларни қўллашда жиддий қийинчиликларнинг келиб чиқишига олиб келмоқда.

Бугунги кунда барча дунё мамлакатлари иқтисодиёти ҳам миллий, ҳам халқаро даражада юридик шахслар орқали фаолият юритади. Юридик шахслар сифатида аксарият ҳолларда хусусий тадбиркорлар эмас, давлат харидлари соҳасида ўзаро рақобатда бўлган, фаолияти учун зарур бўлган рухсатномалар олиш учун назорат қилувчи давлат органлари билан кураш олиб боровчи турли тижорат компанияларидир. Транспорт, қурилиш, телекоммуникациялар, фойдали қазилмалар, кимё маҳсулотлари ишлаб чиқариш ва бошқа турли соҳалар йирик корпорация ва компаниялар томонидан назорат қилинади ва улар ўз фаолиятларини глобал миқёсда олиб борадилар. Шу боис, реал вазиятда юқори даражадаги коррупция юридик шахсларнинг манфаатларига хизмат қилади. Бундай ҳолатда, жиний таъқибни фақат жисмоний шахслар учун белгиланиши назаримизда нотўғри бўлади, чунки жазонинг фақат жисмоний шахслар учун белгиланиши, гарчи улар олий даражадаги мансабдор шахс бўлса ҳам корпорация ва компанияларнинг жиний хоҳишлари ва коррупцияни камайтириш учун етарли тийиб турувчи омил ҳисобланмайди.

Ундан ташқари, бундай катта корпорация компанияларда бошқариш тизимининг мураккаблиги, қарорларнинг коллегиял тартибда қабул қилиниши юридик шахсларни таъқиб қилиш, жиноятларни фош қилиш имкониятларини қийинлаштириб қўяди. Жиноят иштирокчилари ва бажарувчилари жиний қарорлар коллегиял тартибда қабул қилинганлигини эътироф қилиб, шу йўл билан жавобгарликдан қутилиб қолишади.

Ушбу мақолада социалистик ўтмиши ва миллий қонунчилик тизими Ўзбекистон Республикасига яқин бўлган қонунчилик тизимга эга бўлган СССР деб аталган ягона давлат таркибига кирган собиқ иттифокдош республикалар қонунчилигида коррупцион қилмишлар учун юридик шахсларни жавобгарликка

тортишнинг ўзига хос жиҳатлари таҳлил қилинади, зеро мазкур мамлакатларда юридик шахсларнинг жавобгарлиги масаласини қонунчиликка киритилиши кейинги бир неча йилларда амалга оширилган.

Юридик шахсларнинг коррупцион қилмишлар содир этганлиги учун жавобгарлик масаласида жиддий тадқиқотларни Иқтисодий Ҳамкорлик ва Ривожланиш Ташкилоти ўтказган бўлиб унинг натижаларидан мазкур илмий мақолада фойдаланилди. Ушбу халқаро ташкилотнинг маълумотларига кўра, юридик шахсларнинг коррупцион қилмишлари учун жавобгарликни назарда тутувчи Шарқий Европа ва МДХ давлатлари ҳам кириб, бу мамлакатларнинг сони 17 тани ташкил этади. Уларнинг аксарияти, яъни 12 тасининг қонунчилигида юридик шахсларнинг коррупцион қилмишлари учун жиний жавобгарлик белгиланган.

Болгария ва Россия қонунчилигида эса маъмурий жазолаш тизими, Озарбайжон, Латвия ва Украинада эса юридик шахсларнинг квазижиноий жавобгарлиги белгиланган¹.

Болгарияда юридик шахсларнинг жавобгарлиги масаласи Болгария Республикасининг “Маъмурий ҳуқуқ-бузарликлар ва жазолар тўғрисида”ги Қонуни билан тартибга солиниб, унда тегишли қоидалар тартиби келтириб ўтилган².

Россия Федерациясининг “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги² қонуни ва Россия Маъмурий ҳуқуқ-бузарликлар тўғрисидаги кодексининг 19, 28-моддаси юридик шахсларнинг коррупцион қилмишлари учун маъмурий жавобгарликни белгилайди. Ушбу тартибга кўра юридик шахсларнинг коррупцион қилмишлари учун прокурор иш қўзғатади, суриштирув ишларини амалга оширгандан кейин судга беради ва маъмурий суд ушбу ишларни мазмунан кўриб чиқиб, тегишли қарор чиқаради³.

Латвия Республикасида юридик шахсларнинг коррупцион қилмишлари учун жиноий жавобгарлик белгиланган бўлиб, бу ҳолат Латвия Жиноят кодекси Умумий қисмининг махсус бобида назарда тутилган⁴. Ушбу ЖКда юридик шахслар қилмишларига нисбатан қўлланиладиган чоралар жазо сифатида эмас, балки “мажбурий чоралар” деб номланиб, ЖКда рўйхати келтирилган қилмишларни юридик шахс номидан содир этган ёки маълум оқибатларга сабаб бўлган қилмишлар етарли даражада назорат қилинмаганлиги оқибатида юз берган бўлса жавобгарликни назарда тутди⁵.

Латвия Жиноят-процессуал кодексиде эса прокурор томонидан юридик шахсга нисбатан жиноят иши қўзғатишнинг процессуал тартиби келтириб ўтилган, чунки юридик шахсга нисбатан жиноят иши қўзғатиш асослари ва унинг тартиби тўғрисидаги қоидалар жиноят-процессуал қонун нормалари билан тартибга солиниб, у ерда юридик шахснинг ноқонуний ҳаракатлари квазижиноий ҳаракат сифатида квалификация қилиниши кўрсатилган.

Худди шундай юридик шахслар жавобгарлиги тартиби Озарбайжон Республикаси қонунчилигида ҳам мавжуд бўлиб, унда “жиноий-ҳуқуқий

мазмундаги чоралар” юридик шахсга нисбатан қўлланилиши мумкин, қачонки юридик шахс томонидан ёки унинг манфаатлари йўлида қилмиш содир этилган бўлса⁶. Озарбайжон Жиноят-процессуал кодексида эса юридик шахслар жавобгарлигининг процессуал тартиби ҳам худди Латвияникига ўхшайди.

МДХ давлатлари минтақасида юридик шахсларнинг коррупцион жиноятлар учун жавобгарлиги энг охири бўлиб, ҳозирча Украинада қабул қилинган, у 2014 йилнинг апрель ойида Украина Олий Радаси томонидан тасдиқланган Украина Жиноят кодексига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисидаги Қонун⁷ орқали киритилди. Худди ўша Қонун билан юридик шахсларнинг коррупцион қилмишлари учун жавобгарликка тортишнинг процессуал тартиби Украина Жиноят-процессуал кодексига ҳам киритилди.

Ўзбекистон Республикаси ҳам халқаро ҳуқуқнинг тенг ҳуқуқли субъекти сифатида ўз қонунчилигига юридик шахсларнинг коррупцион қилмиши учун жавобгарликни белгиловчи ҳуқуқий нормаларни киритиш арафасида турибди. Шу муносабат билан юқорида қисқача келтириб ўтилган МДХ мамлакатларининг бу соҳадаги қонунчилиги албатта чуқур ўрганилиши ва уларнинг ижобий жиҳатлари янги қонун лойиҳасида ўз ифодасини топса ажаб эмас.

Фойдаланилган адабиётлар:

1 Ст.83а, параграф 1, Закона Болгарии об административных правонарушениях и наказаниях.

2 Россия Федерациясининг 2008 йил 25 декабрдаги ФҚ-273-сонли “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги қонуни.

3 Россия Федерацияси Маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги кодекси ва ИХ ва РТнинг хорижий давлатлар мансабдор шахсларининг халқаро тижорат ишларида порахўрликка қарши курашиш ишчи гуруҳининг 2-босқичи материаллари, 79-80 –Б.

4 Глава VIII1, статья 7011, Уголовного закона Латвии.

5 ИХ ва РТнинг хорижий давлатлар мансабдор шахсларининг халқаро тижорат ишларида порахўрликка қарши курашиш ишчи гуруҳининг 1-босқичи материаллари, 37§, 11 –Б.

6 Озарбайжон Республикаси ЖК. -Б.30,

7 Украинанинг “Коррупциянинг олдини олиш тўғрисида”ги қонуни. 2014 й.

Саид ИШАНХОДЖАЕВ,
ЖИДУ докторанти

Ўзбекистоннинг меҳнат миграциясини тартибга солишга оид икки ҳамда кўп томонлама ҳамкорлиги

Ўзбекистоннинг меҳнат миграцияси соҳасига оид ҳамкорлиги ҳақида сўз юритадиган бўлсак, фикримизча уни уч гуруҳга бўлиш мақсадга мувофиқдир.

Биринчи гуруҳ, универсал, субъминтақавий ва минтақавий ташкилотлар билан халқаро ҳамкорлиги.

Иккинчи гуруҳ, ихтисослашган ташкилотлар билан халқаро ҳамкорлиги.

Учинчи гуруҳ, икки томонлама давлатлараро ҳамкорлиги.

Универсал ҳамкорлик ҳақида гапирганда, БМТ Уставининг 1–модда, 3–бандига мурожаат қилиш орқали кўришимиз мумкин, унда “...иқтисодий, ижтимоий, маданий ва гуманитар характердаги халқаро муаммоларни ҳал этишда ҳамда инсон ҳуқуқларига ва барчанинг ирқи, жинси, тили ва динидан қатъи назар асосий эркинликларига ҳурматни рағбатлантириш ва ривожлантиришда халқаро ҳамкорликни амалга ошириш», мақсади кўзда тутилиши кўрсатиб ўтилган. Албатта, инсон ҳуқуқларини ҳурмат қилиш принципи 1975 йилги Хельсинки Яқунлов-

чи актида ўзининг яна бир халқаро ҳуқуқий асосини топди. Шу билан бирга қайд этиш керакки, БМТ Устави ва ЕХХК (ҳозирда ЕХХТ)нинг ушбу Яқунловчи акти бугунги кунда инсон ҳуқуқлари соҳасида, жумладан меҳнаткаш-мигрантлар ҳуқуқларини ҳимоя қилишга қаратилган кўп миқдордаги халқаро ҳужжатлар базасининг яратилишига асос бўлди. Халқаро ташкилотлар ва улар доирасида халқаро ҳужжатлар ишлаб чиқилиши ҳамда қабул қилиниши муайян соҳада вужудга келган муаммоларни ҳал қилиш учун давлатларнинг ўзаро ҳамкорлигини амалга ошириш шаклларида ҳисобланади. Фикримизча, халқаро миграция соҳасидаги халқаро ҳамкорлик де-ганда, халқаро ташкилотлар ва давлатлар томонидан меҳнат миграция жараёнини ўзаро манфаатли кўп томонлама тартибли бошқаришдаги иштирок этиши ҳисобланади.

Ўзбекистоннинг универсал халқаро ташкилотлар билан ҳамкорлиги соҳасида фикр юритганда, бу ҳамкорлик жуда ҳам қизғин кетмоқда, деб айтиш қийин. Мамлакатимиз-

нинг Бирлашган Миллатлар Ташкилоти билан ҳамкорлиги кўп соҳаларда ижобий ривожланаётгани ҳолда, меҳнаткаш-мигрантлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасидаги механизмлар билан ҳамкорлиги суст бормоқда. Шу билан бирга, бу соҳада кўриб чиқилган асосий ҳужжатларга, жумладан, 1990 йилдаги Барча Меҳнаткаш-мигрантлар ва улар оила аъзоларининг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисидаги конвенцияга Ўзбекистон ҳали қўшилгани йўқ.

Фикримизча, ишчи кучи бўйича донор давлат сифатида Ўзбекистоннинг ушбу ҳужжатга қўшилиши муҳим. Ўзбекистоннинг Халқаро меҳнат ташкилоти билан ҳамкорлиги нисбатан яхши ривожланмоқда. Бугунги кунда Ўзбекистон ХМТнинг инсон ҳуқуқларига риоя этилишини таъминлашда ижобий натижаларга эришишга қаратилган асосий конвенцияларига қўшилган. Жумладан, мамлакатимиз Кўчманчи меҳнаткашлар тўғрисидаги 97-конвенцияга, Кўчиш соҳасида суиистеъмолликлар ҳамда кўчманчи-меҳнаткашларга имкониятлар ва муомала тенглигини таъминлаш тўғрисидаги 143-конвенцияга қўшилган. Аммо, алоҳида қайд этиш лозимки, ушбу ташкилот билан ҳамкорлик кўпроқ мамлакатнинг ичида фуқароларнинг меҳнат ҳуқуқларини таъминлаб бериш масалаларига қаратилган. Меҳнат миграцияси, меҳнаткаш-мигрантлар ҳуқуқларини ҳимоя қилишга қаратилган лойиҳалар ва амалий ишларнинг кўлами ва самарадорлиги эса етарли эмас.

Бугунги кунда Ўзбекистон Республикасининг Халқаро миграция ташкилоти билан ўзаро ҳамкорлиги тобора муҳим аҳамият касб этмоқда. Аммо, Ўзбекистон ҳали ушбу ташкилотга аъзо бўлгани йўқ. Шунга қарамай, Ташкилот одамлар савдосидан жабр кўрганларни ўз ватанига қайтариш ва реабилитациясига

ёрдам бериш, одамлар савдоси муаммолари бўйича жамоатчиликнинг хабардорлик даражасини ошириш, одамлар савдосининг олдини олиш ва жазолашга оид дастурларни амалга оширишда Ўзбекистон Республикаси ҳукуматига кўмаклашиш, шунингдек, миграцияга дахлдор бошқа масалалар, жумладан, меҳнат миграцияси масалалари борасида мамлакатимиз билан ҳамкорлик алоқаларини олиб бормоқда. Ушбу ташкилот мамлакатда ўз лойиҳаларини кўпроқ нодавлат ташкилотларни жалб этиш орқали амалга оширмоқда. Халқаро миграция ташкилоти билан Ўзбекистоннинг халқаро ҳамкорлик алоқалари янада кучайиб боришига Ўзбекистон Республикаси Президентининг жорий йил 7 февраль куни фармони билан 2017—2021 йилларда Ўзбекистонни ривожлантиришнинг бешта

Бугунги кунда Ўзбекистон ХМТнинг инсон ҳуқуқларига риоя этилишини таъминлашда ижобий натижаларга эришишга қаратилган асосий конвенцияларига қўшилган. Жумладан, мамлакатимиз Кўчманчи меҳнаткашлар тўғрисидаги 97-конвенцияга, Кўчиш соҳасида суиистеъмолликлар ҳамда кўчманчи-меҳнаткашларга имкониятлар ва муомала тенглигини таъминлаш тўғрисидаги 143-конвенцияга қўшилган.

устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини тасдиқлаши муҳим асослардан бири бўлди. Стратегиянинг тўртинчи йўналиши “ижтимоий соҳани ривожлантиш”га бағишланган. 2017 йилнинг тўртинчи чорагида “Меҳнат миграцияси тўғрисида”ги қонунни ишлаб чиқиш манфаатдор вазирликларга (Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги, Иқтисодиёт вазирлиги, Адлия вазирлиги, Савдо-саноат палатаси, ИИБ, Молия вазирлиги, Касаба уюшмалари федерацияси кенгаши, ЎзННТМА) юклатилган эди. Унда, меҳнат миграцияси соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари, фуқароларни чет элларда ишга жойлаштиришнинг механизм ва шакллари, меҳнат мигрантлари билан ишлаш соҳасидаги дипломатик ваколатхоналарининг асосий фаолият йўналишлари, чет элда Ўзбекистон фуқароларининг шахсий хавфсизлигини таъминлаш ва уларнинг ижтимоий ҳимояси бўйича чора-тадбирларни назарда тутди. Фикримизча, “Меҳнат миграция тўғрисида”ги қонуннинг қабул қилиниши, БМТнинг 1990 йил 18 декабрда қабул қилинган “Барча Меҳнаткаш-мигрантлар ва улар оила аъзоларининг ҳуқуқларини

ҳимоя қилиш” тўғрисидаги конвенцияга қўшилишимиз жараёнини осонлаштиради. Ушбу конвенцияни асосан меҳнаткаш-мигрантларни қабул қилувчи давлатлар эмас, балки етказиб берувчи биз каби давлатлар имзолаган.

2018 йил 2 апрель куни Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлигида Халқаро миграция ташкилоти (ХМТ) бош директори Уильям Свинг бошчилигидаги делегацияси билан учрашув бўлиб ўтди. ХМТ бош директори У. Свинг Президент Шавкат Мирзиёев раҳбарлигида амалга оширилаётган ислохотларга хусусан, 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси ижросига юксак баҳо берди. Учрашувда мигрантларга ёрдам кўрсатиш, миграция оқимини тартибга солишнинг ҳуқуқий механизмларини ишлаб чиқиш масалалари бўйича Ўзбекистон билан ХМТ ўртасидаги муносабатлар муҳокама қилинди. 2016 йилдан буён Ўзбекистонда одам савдоси ва экстремизмга қарши курашиш соҳаларида қўшма лойиҳалар амалга оширилаётгани қайд этилди. Ўзбекистон Республикаси Халқаро миграция ташкилотига аъзо бўлиши ҳамда Ўзбекистон Республикасида ушбу ташкилотнинг ваколатхонасини очиш мақсадга мувофиқ. Халқаро миграция ташкилотининг имкониятларидан одамлар савдосига оид чораларни молиялаштиришгина эмас, балки унинг Ўзбекистондаги ваколатхонасини ташқи меҳнат миграциясига оид масалаларга жалб этиш, ташкилот экспертларини миграция соҳасидаги қонун ижодкорлиги жараёнига жалб қилиш, ноқонуний миграция жабрдийдаларини ватанига қайтариш масалаларида ташкилот воситачилигидан фойдаланиш айтиш муддао бўлар эди.

2018 йил 2 апрель куни Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлигида Халқаро миграция ташкилоти (ХМТ) бош директори Уильям Свинг бошчилигидаги делегацияси билан учрашув бўлиб ўтди.

лаш ва уларнинг ижтимоий ҳимояси бўйича чора-тадбирларни назарда тутди. Фикримизча, “Меҳнат миграция тўғрисида”ги қонуннинг қабул қилиниши, БМТнинг 1990 йил 18 декабрда қабул қилинган “Барча Меҳнаткаш-мигрантлар ва улар оила аъзоларининг ҳуқуқларини

Ўзбекистон Республикаси билан Европа Иттифоқи ва унинг аъзо-давлатлари ўртасидаги Шерикчилик ва Ҳамкорлик тўғрисидаги битим 1996 йил 21 июнда имзоланиб, ЕИ давлатлари томонидан 1999 йилнинг июлида ратификация қилинди. Ушбу битимнинг меҳнат-миграция соҳаларига оид нормалари таҳлил этилганда, уларнинг такомиллаштирилиши талаб этилади. Чунки, унинг нормаларида:

- Меҳнат-миграциясига тааллуқли, меҳнаткаш-мигрантлар ҳуқуқларини қамраб олувчи ҳуқуқий мақом ҳақида тўхталиб ўтилмаган.

- Битимда, алоҳида аҳоли миграциясининг ҳуқуқий асослари ёритиб берилмаган.

- Миграция соҳасини тартибга солишга қаратилган, виза режимини соддалаштирилган тизимини ўрнатиш акс этмаган.

Фикримизча, ижтимоий, иқтисодий, маданий соҳаларни қамраб олган ушбу ҳужжат, Ўзбекистон Республикаси ҳамда Европа Ҳамжамиятига аъзо давлатлари ўртасидаги ҳамкорлик ва шерикчиликнинг янада янги босқичга кўтарилишига сабаб бўлади.

Ўзбекистон МДХ доирасида миграция соҳасида, хусусан, аҳолининг меҳнат миграцияси масалалари бўйича ҳужжатлар ишлаб чиқиш ва қабул қилишда фаол иштирок этмоқда.

Ўзбекистон МДХнинг тўла ҳуқуқли аъзоси сифатида МДХ давлат бошлиқлари томонидан 1992 йилда қабул қилинган “МДХ фуқаролари унинг аъзолари ҳудудида визасиз ҳаракатланиши тўғрисида”ги Битимнинг аъзоси ҳисобланади. Унга кўра, Ҳамдўстлик мамлакатлари фуқаролари унинг ҳудуди бўйлаб эркин ҳаракатланиши мумкин. Ушбу битим собиқ совет республикалари ҳудудида меҳнат миграцияси имконият-

ларини таъминлаб беради. Ҳозирги вақтда жамият криминаллашувининг ошиб бориши ва қатор давлатларда сиёсий аҳволнинг беқарорлиги ушбу битимнинг кучи йўқолиб боришига сабаб бўлмоқда. Визали режимни Туркменистон (1998 йили), Тожикистон (2000 йили), қисман Россия, хусусан 2000 йилнинг декабрида Грузия киритди.

Ўзбекистон миграция ва у билан боғлиқ масалалар бўйича, кўп томонлама шартномаларда ҳам иштирок этмоқда. 1994 йилнинг июль ойида Қозоғистон ва Қирғизистон билан биргаликда Ўзбекистон “Миграция соҳасидаги ҳамкорлик тўғрисида”-ги Меморандумни имзолади. Ушбу муҳим ҳужжат Марказий Осиёда кўшни мамлакатлар аҳолисининг, айниқса, Қозоғистон билан миграцияси жараёнлари катталиги билан ҳам аҳамиятлидир.

Меморандумда аъзо-давлатларнинг улардаги меҳнат потенциалидан оқилона фойдаланиш соҳасидаги интеграцияни ҳар томонлама ривожлантиришга ҳаракат қилинган. Унда бу масалаларни миграция соҳасида биргаликдаги ҳаракатларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш воситасида ҳал этиш кўзда тутилган ва бу мамлакатлар ҳукуматларига миграция масалаларида ҳамкорлик дастурларини ишлаб чиқиш топширилган.

Ушбу ҳужжатнинг ижро этилиши учун 1997 йил март ойида “Миграция соҳасида ҳамкорлик дастури” қабул қилинган. Ушбу дастур доирасида учала давлат меҳнат миграциясига кўмак берибгина қолмай, балки ушбу мақсадлар ва мажбуриятларни амалга ошириш бўйича,

Ўзбекистон МДХ доирасида миграция соҳасида, хусусан, аҳолининг меҳнат миграцияси масалалари бўйича ҳужжатлар ишлаб чиқиш ва қабул қилишда фаол иштирок этмоқда.

Хусусан, 2015 йил 4 октябрдаги Россия Федерал миграция хизматининг маълумотига кўра, 2,029,939 та ўзбекистонлик фуқаролар Россияда рўйхатга олинган, шу жумладан 375,437 нафар аёллар ва 1,654,508 эркекларни ташкил этган. 2017 йил 19 мартдаги Россия Федерацияси давлат федерал статистика хизматининг маълумотига асосан, 60977 та ўзбекистонлик фуқаролар Россия Федерация ҳудудига расмий кириб келишган.

масалан, меҳнат миграцияси бўйича қонунларни унификация қилиш, нафақаларни ўтказиш масалаларини ҳал қилиш каби муайян чора-тадбирларни ишлаб чиқдилар. Ушбу қарордан келиб чиқадиган муҳим ташкилий ишлардан бири миграциявий жараёнларни бошқариш бўйича Минтақавий марказни (Бишкек шаҳрида) тузиш бўлди. Ушбу марказ аҳоли миграцияси масалалари билан шуғулланувчи ходимларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш, уларнинг малакасини ошириш, учта давлатнинг бу соҳадаги ишлари бўйича тажриба алмашиш борасидаги ҳаракатларига ёрдам бериши керак бўлган муҳим механизмдир. Аммо, бу механизм самарали ишламапти.

Яна бошқа бир ҳужжат - Ўзбекистон, Қозғистон ва Қирғизистон томонидан 1997 йилнинг июлида қабул қилиниб, имзоланган, ушбу давлатлар ўртасида меҳнат миграциясини тартибга солиш бўйича қатор муайян чора-тадбирларни ўз ичига олувчи “Аҳолининг кўчиш жараёнларини бошқариш тўғрисида”ги Битимдир. Шунингдек, 1998 йил 6 мартда “Ноқонуний миграцияга қарши курашда МДХ аъзо давлатлари ўртасидаги ҳамкорлик тўғрисида”-ги Битим, 2004 йил 16 сентябрда ноқонуний миграцияга қарши туриш тўғрисидаги МДХ аъзо давлатлари ҳамкорлиги концепцияси имзоланди.

Аммо, юқорида кўриб чиқилган МДХ, Марказий Осиё доирасида қабул қилинган ҳужжатлардан ушбу минтақалардаги миграция масалаларини, мазкур макондаги меҳнаткаш-мигрантлар ҳуқуқлари билан боғлиқ масалаларни ечишда самарали фойдаланилмоқда, деб айтиб бўлмайди. Мазкур ҳужжатларнинг ишлаш механизмлари самарали эмас.

Мамлакатимизнинг меҳнаткаш-мигрантлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасидаги халқаро ҳамкорлиги универсал ва минтақавий ҳамкорлик билан бирга, муайян давлатлар билан икки томонлама ҳамкорлик алоқалари орқали ҳам ривожланиб бормоқда. Масалан, анъанавий ўтмишда бир маконда бўлган Россия Федерацияси билан миграция соҳасига оид икки томонлама ҳамкорлигига тўхталиб ўтамиз. Хусусан, 2015 йил 4 октябрдаги Россия Федерал миграция хизматининг маълумотига кўра, 2,029,939 та ўзбекистонлик фуқаролар Россияда рўйхатга олинган, шу жумладан 375,437 нафар аёллар ва 1,654,508 эркекларни ташкил этган. 2017 йил 19 мартдаги Россия Федерацияси давлат федерал статистика хизматининг маълумотига асосан, 60977 та ўзбекистонлик фуқаролар Россия Федерация ҳудудига расмий кириб келишган. Россия марказий банкининг маълумотларида 2017 йили 3,9 млрд долларни ўз ватанларига банк тизимлари орқали ўтказишган. Ушбу кўрсаткич 2016 йилга нисбатан 42% юқори ҳисобланади. Юқоридаги маълумотларга асосан, Россия Федерациясида меҳнат миграцияси юқорилигини кўришимиз мумкин. Ушбу жараённи тартибга солиш Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги ҳузурида Меҳнат миграция агентлигига юклатилган. Агентликнинг фаолиятини қониқарли деб бўлмайди. Масалан, 1995-

2017 йиллар оралиғида шартнома асосида бор йўғи 52 нафар Ўзбекистон фуқароси Россияга ишлаш учун юборилганлигига қандай изоҳ бериш мумкин. Сабаби, Агентлик ўз фаолиятини тўлиқ монополлаштириб олганлигида. Тўғри, олдинги ҳолатга нисбатан силжишлар кузатилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2017 йил 4-5 апрель кунлари Россия Федерациясига ташрифи давомида Ўзбекистон ва Россия Президентлари ҳамда тегишли вазирликлар ўртасида ташкиллаштирилган тартибда кенг кўламли ва самарали меҳнат миграциясини амалга ошириш бўйича ҳамкорликни йўлга қўйиш юзасидан Келишувлар имзоланди. Ушбу келишувларга асосан, Меҳнат мухожирларини ҳуқуқий рағбатлантириш Ассоциацияси билан Агентлик ўртасида тузилган шартнома доирасида Ассоциация томонидан тақдим этилган талабномалар бўйича 29-30 июнь кунлари 344 нафар тикувчилар ўртасида танлаб олиш жараёни ўтказилиб, 156 нафар тикувчи танлаб олинди. Уларни июль ойида Россияга жўнатиш режалаштирилди. Ёки фуқароларимиз яқин қариндошларининг таклифига кўра, тўғридан-тўғри иш берувчи билан меҳнат шартнома ёки ёлланма ишчи сифатида фаолият олиб боришмоқда. Келтирилган маълумотларни таҳлил этадиган бўлсак, норасмий меҳнат миграция ҳолатининг юқори эканлигига ишонч ҳосил қиламиз. Жанубий Корея Республикаси билан ҳам ташкилий ҳам ҳуқуқий жиҳатдан самарали ҳамкорлик йўлга қўйилганлигини кўришимиз мумкин. 1995-2017 йиллар оралиғида 46806 нафар фуқаромиз Агентлик томонидан жўнатилган. 2017 йил 1350 нафар фуқароларимиз Жанубий Кореяга меҳнат шартномаси асосида юборилган. Умуман олганда, 1995 йилда ташкил этилган Агентлик фаолиятини самарали деб

бўлмайди. Биринчидан, ҳозирги кунгача хориждаги шериклар сонининг камлиги, иккинчидан, агентлик томонидан фақат ишчи кучи миграциясига эмас, балки юқори малакали мутахассислар миграциясига ҳам эътибор етарлича қаратилмаган. Учинчидан, меҳнаткаш-мигрантларни реиммиграция қилганларидан сўнг, улар меҳнатидан самарали фойдаланиш тизими йўлга қўйилмаган. Тўртинчидан, ривожланган мамлакатлар меҳнат бозорларини ўрганиш ва таҳлил қилиш асосида, трансмиллий компаниялар билан меҳнат миграциясига оид ҳамкорлик алоқалари йўлга қўйилмаган.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Низоми.
2. БМТ, ХМТ, ЮНЕСКО, Европа Кенгаши каби универсал ва минтақавий ташкилотларнинг инсон ҳуқуқлари соҳасида халқаро ҳуқуқий ҳужжатлар базаси тўғрисида қуйида ҳамда кейинги параграфларда батафсил тўхталиб ўтамиз.
3. Батафсил маълумотлар учун қаранг: Хамидова А. Ўзбекистон Республикасининг БМТ билан ҳамкорлигининг халқаро-ҳуқуқий жиҳатлари: Юрид. фанл. номз. дис. ... автореф. – Тошкент: ЖИДУ, 2008. – 23 б.
4. Всеобщая декларация прав человека и национальная система защиты прав человека в Узбекистане / Отв. ред. А.Х.Саидов. – Ташкент: Национальный центр Республики Узбекистан по правам человека, 2009. – С.276-279.
5. Инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро шартнома-лар: тўплам. – Т.: Адолат, 2004. – Б.ХIII.
6. <http://muslim.uz/index.php/vatandosh/item/7205-khal-aro-migratsiya-tashkiloti-delegatsiyasining-uchrashuvlari>
7. Максакова Л. Миграция населения: проблемы регулирования. – Ташкент: «Эльдинур», 2001. – С.88.
8. Там же. – С.88.
9. Арипова К., Ким И. Организационно-правовая база трудовой и нетрудовой миграции в Республике Узбекистан //Проблемы углубления судебно-правовой и административной реформ в Республике Узбекистан. Материалы республиканской научно-практической конференции. – Т.: УМЭД, 2006. – С.184.
10. http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/population/demography/#
11. <http://repost.uz/uzbekistan-transfer>

БУЮК ҲУҚУҚШУНОС УБАЙДУЛЛА ХЎЖАЕВ ҲАҚИДА УНУТИЛГАН ВА УНУТИЛМАГАН ҲАҚИҚАТЛАР

Машҳур ўзбек адиби Шукруллонинг «Туррик руҳлар» романи буюк ўзбек ҳуқуқшуноси Убайдулла Хўжаевга бағишланганини кўпчилик кишилар яхши билишади. Романда Убайдулла Хўжаевнинг бошидан ўтказган машаққатли ҳаёт йўллари ва ўша даврдаги алғов-далғов замоннинг адолатсиз, оғриқли нуқталари баён этилган.

Халқимизнинг чинакам ўғли Убайдулла Хўжаевни ўзбек миллатининг жонкуяр ҳуқуқшуноси, таъбир жоиз бўлса, миллатнинг эртанги кунини ёритган шамчиروғларидан бири эди, десак айни ҳақиқатни айтган бўламиз. У миллати дардини ўйлаб, халқни дунё билимларидан хабардор қилиш, бошқача айтганда одамларнинг кўзи очилиши учун «Садои Туркистон» деган газетани очиб, унга ўзи муҳаррирлик қилиб, халққа зиё нурини сочган. Шунингдек, у Туркистон Мухторияти тузилгач ҳарбий ва ички ишлар вазири вазифасини ҳам бажарган.

Тарихий манбаларда қайд этилганидек, 1917 йилнинг ноябрида Қўқон шаҳрида ўлкадаги илк демократик давлат – Туркистон мухторияти тузилган. Ва атиги 72 кун фаолият кўрсатган Туркистон мухторияти бугунгача эрк, озодлик тимсоли сифатида Марказий Осиё халқлари қалбида узоқ сақланиб қолган. Мухторият таркибига ҳарбий вазир, Бутунроссия мусулмонлари кенгаши марказий қўмитаси аъзоси, ҳуқуқшунос Убайдулла Хўжаев ҳам киритилган.

Унинг ҳуқуқшунослик фаолияти, рус-тузем мактабида ўқишни тугатгач ўша пайтдаги Тошкент шаҳар 1-участкасининг Мировой судьяси Оранскийга арзимаган иш ҳақи эвазига ишга жойлашиши билан бошланган. 1907 йилда Тошкент темир йўл юридик бўлимига иш юритувчи лавозимга жойлашади. Кейинчалик Тошкент округ судига эркин мирза сифатида ишлайди ва ишбилармон маҳаллий кишилардан бири сифатида судда таниш орттиришга улгуради.

Унга маҳаллий адвокат эътибор бериб, Россияга иш юритувчи сифатида олиб кетган ва хусусий ишончли (частный поверенный), яъни адвокат дипломини олишга ёрдам берган.

У Россиядан қайтиб келгач Тошкент округ судида ҳуқуқшунос Иван Чарковский билан бирга фаолият юритади. Туркистон туман муҳофаза бўлими маълумотларига қараганда, бир неча ишларни муваффақиятли тугатгани сабабли аҳоли орасида обрўси ошиб кетади.

Ўша даврда замон шундай бир таҳликали эдики, қанчадан қанча зиёлилар пантуркист, панисломист деган уйдирмалар билан ноҳақдан қамоқ жазосига ҳукм этилган. Замондан шикоят қилган, қамалганларга ачиниш билдирган кишилар уларга ҳамфикр саналиб, бошлари балога қолганлиги ҳам аччиқ ҳақиқат.

Асарда Убайдулла Хўжаев ҳақида шундай фикр айтилган: «Буюклик тоғларга хос! Аммо буюк инсон бўлмоқ учун ҳам тоғдек бардош керак!». Ҳа, чиндан ҳам бу фикрда заррача муболаға йўқлигига ҳар бир зиёли киши ишонади.

Энг ачинарлиси, ўзбек миллатининг гултожи бўлган жадид У. Хўжаевдан зурриёт қолмади. У бу ёруғ дунёга келиб, на рўшнолик, орзу-ҳавас, на фарзанд кўрди. Умрини миллатга бахш этишдан бошқа нарсани билмади. Ақли дониш, одамларга меҳри баланд, миллатпарвар, элсевар, зукко одам эди.

Асарда Убайдулла Хўжаев ҳақида шундай оташин сўзлар келтирилган: «Ҳар бир она ўз

фарзандининг қобил-солиҳ бўлиши, узоқ умр кўриши, фарзанд доғини кўрмаслигини Худойи таолодан тилайди. Аммо, бахтга қарши, бу онанинг фарзандлари орасида қобил-солиҳи ҳам, эл ичида энг эътибор топгани ҳам, умр бўйи куйдиргани ҳам Убайдуллахон бўлди».

Аҳамиятлиси, романда ҳамма даврлар учун муҳим ҳисобланган илм, маърифат ҳақида фикрлар айтилган. Хусусан, «Фуқарога илм ҳам керак, маърифат ҳам! Бунинг учун жаридалар ҳам рўзномалар ҳам чиқармоқ керак! Керак! Аммо, булар қачон чиқарилади-ю, қачон халқ уларни ўқиб, илми-маърифатли бўлади?! Қачон кўзи очилади?!».

Асарни муталаа қилган ўқирман (ўқувчи) инсон эзгуликка чорловчи, ўлмас ғоя ва фикрларни ўқийди. Чунончи, «Бир етимнинг бошини силасанг, бир ғарибнинг мушкулини осон қилсанг, бир беморнинг кўнглига малҳам бўлсанг, бунинг савобига не етсин!.. Аммо, халқнинг дардига дармон бўлмоқ ниятида жон фидо қилсанг, унинг бахт-саодати учун ўз ҳаловатингдан кечсанг, ҳаётингни шунинг йўлига тиксанг, бунинг савобига тенг савоб бўлармикан дунёда?! Халқ учун жонини қурбон қилишдан афзалроқ, инсон учун улугроқ савоб иш йўқ! Халқнинг бахту озодлиги йўлида қурбон бўлганларга ўлим йўқ!».

Чиндан ҳам, бу фикрлар юрагида инсонийлик қони жўш уриб турган ҳар қандай кишини ватанпарварликка, савоб ишларни амалга оширишга, эзгуликларга ундайди.

Таъкидлаш жоизки, романда Убайдулла Хўжаевнинг ватанпарварлиги ҳақида қуйидаги сатрларга кўзимиз тушади: «Ватанпарварлик – ўзини унутмоқ! Мана шундай ҳис билан Истиқлол учун курашга кирганлардан бири Убайдулла эди».

Шу ўринда айтиш керакки, асарда адвокат касбига шундай ажойиб таъриф берилган: «Адвокат – қонунни жуда яхши билган, адолатли, кишиларга холис хизмат қилувчи, ноҳақ жабрдан

қутқариш учун курашувчи олижаноб шахс».

Эътиборлиси, романда ҳақиқат ва ҳақгўйлик ҳақида жонли ва жуда таъсирли сўзлар келтирилган. «Одамлар бор, фақат ҳақиқат ҳақида, ҳақгўйлик ҳақида жон куйдириб гапиреди. Аммо ўша одамлар ноҳақликни қилаётган кимлар эканини ўзлари билмайдими? Йўқ, билади! Бу ноҳақликларнинг келиб чиқишига ўзлари ҳам сабабчи эканликларини тан олгилари келмайди. Унга қарши курашга келганда-чи, кўзларига жонлари ширин кўриниб қолади. «Тинчлик бўлсин», - дейдилар-у, сукут сақлайди».

Шу каби, адолат ҳақида ҳам қуйидаги қимматли фикрларни ўқиймиз: «Ёвузликка ёвуз бўлмоқ – адолат! Ёвузликка шафқат йўқ».

Китобда ўзбек жадидларидан яна бири Абдурауф Фитратнинг буюк Амир Темур руҳига айтган оташин фарёди баён этилган: «Бағрим ёниқ, юзим қора, кўнглим синиқ, бўйним букук. Сенинг зиёратингга келдим, султоним! Эгилган бошим, қисилган виждоним, куйган қоним, ўртанган жоним учун сағанангдан даво излаб келдим, хоқоним! Юз йиллардан бери жафо кўриб, ғам чекиб келган туркнинг қонли кўз ёшларини этакларингга тўкарга келдим. Қоронгилар ичра ёғдусиз қолган ўзбек кўзлари учун тупроғингдан сурма олгали келдим».

Айтиш жоизки, романда мустақиллик ва истиқлол ҳақида ҳам шонли сўзларни ўқиймиз: «Мустақиллик. Бунга етмоқ ниятида не-не курашлар бўлмади! Не-не асл фарзандларимиз жонларини фидо қилиб, қурбон бўлиб кетмадилар. Истиқлолнинг бу қадар жон фидо қилгулик не сеҳри, не мўъжизаси борки, асрлардан буён инсоният Истиқлол учун, бир қулоч ери бор халқлар ҳам жон олиб, жон бериб курашган. Ахир бизнинг Турон юртимиз гўзалликда ҳам, бойликда ҳам Худонинг марҳамати ёғилган бир замин эмасмиди? Йиллар бўйи таланмадимиз? Ўзимиз қайтадан эга бўлганимизга шукрлар! Муборак бўлсин! Истиқлол йўлларимизни ёритадиган машъал нури, ҳар биримизнинг дилларимизга чуқур кириб боргандагина абадий бўлади!».

Мухтасар айтганда, миллатимизнинг ўтган асрдаги буюк ҳуқуқшуноси Убайдулла Хўжаевнинг фаолияти ҳуқуқшунослик соҳасида фаолият кўрсатаётган ходимларга ибрат намунаси бўлиб, адолат йўлида қатъият ва фидокорона ишлашга, ҳақиқат учун курашиб яшашга даъват этади.

**Пастдарғом туман иқтисодий
суди раиси Луқмон АСАТОВ**

Баҳром Жўраев,
Қарши Давлат
Университети
психология кафедраси
психология фанлари
бўйича фалсафа
доктори

Ёшларимиз ҳақли равишда Ватанимизнинг келажаги учун жавобгарликни зиммасига олишга қодир бўлган, бугунги ва эртанги кунимизнинг ҳал этувчи кучига айланиб бораётгани барчамизга гурур ва ифтихор бағишлайди.

Шавкат МИРЗИЁЕВ.

Ёшларнинг сиёсий – ҳуқуқий саводхонлигини юксалтириш масалалари

Жаҳонда инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, ҳуқуқий саводхонликни ошириш ва унинг устуворлигини таъминлаш долзарб аҳамият касб этмоқда. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти томонидан болаларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини муҳофаза қилишда таълим муассасалари билан ижтимоий институтлар ҳамкорлигини таъминлаш жаҳонда тинчлик ва осойишталикни сақлашнинг устувор йўналиши сифатида белгиланган. Ўзбекистон мустақилликка эришган дастлабки йилларида ноқ, халқимизнинг ҳуқуқий маданиятини юксалтириш давлат сиёсати даражасига кўтарилди. Айниқса, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг “Жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш миллий дастури”[1] қабул қилинганлиги бунинг амалий исботидир.

Ҳуқуқий саводхонликка эришиш шахснинг ҳуқуқий жиҳатдан билимли, юсак ҳуқуқий маданиятли ва маънавиятли бўлишига, ҳуқуқнинг моҳияти, аҳамияти ва талабларини чуқурроқ англашига, қонунларга нисбатан ҳурматни тарбиялайди, уларга бўйсуниб маданиятини шакллантиради. Ҳар бир инсон ҳуқуқий билим ва маданиятга эга бўлиши, уларга қатъий амал қилиши, Қонун устуворлигини дилдан, қалбдан ҳис қилиши, халқ ва миллат етуклигининг муҳим кўрсаткичи эканлигини белгилайди. Ҳуқуқий билим ва маданиятга эга бўлган халқ ҳамда миллат ўзини-ўзи англаб етади, кучи ва имкониятларига ишонч туйғуси таркиб топади. “Мустақиллик — бу, аввало, ҳуқуқдир. Яъни, ҳар қайси халқ ва жамият ўз кучи ва қудратига суяниб ота-боболарининг асрий орзу-умидларини рўёбга чиқариш, ўзи истаган тарзда ҳаёт

қуриш, ҳеч кимга қарам ва тобе бўлмай яшаш ҳуқуқидир» [2]. Мустақилликнинг ўтган даври мобайнида аҳолининг ҳуқуқий саводхонлиги борасида амалга оширилаётган туб ислохотлар ушбу мулоҳаза асосида қурилганлиги ҳақида ҳулоса қилиш имкониятини беради.

Жаҳондаги ижтимоий-иқтисодий ўзгаришлар шароитида мамлакатимизнинг халқаро майдонда ўз ўрнини топганлиги, сиёсий, иқтисодий ва маданий йўналишларда алоқаларнинг ривожланиб бораётганлиги фуқароларнинг халқаро ва миллий-ҳуқуқий меъёрларни чуқурроқ билишига зарурат туғдирди. Вояга етмаган ўспиринлар ўртасида содир этилаётган ҳуқуқбузарликларнинг аксарияти, шу жумладан, турли ёт ғоялар таъсирига тушиб қолиши, маъмурий ҳуқуқбузарликлар ва майда жиноятчиликнинг содир бўлиши, айнан ўқувчилар томонидан ҳуқуқий тушунчаларнинг тўғри ва тўлиқ ўзлаштирмаётганлиги, ҳуқуқий тушунчаларнинг психологик моҳиятини англаб етмаётганлиги, ахлоқий ва ҳуқуқий онгни қарор

топтиришнинг педагогик-психологик механизмларининг вояга етиш, ривожланиш давлари билан уйғунлигининг тўлиқ таъминланмаётганлиги сингари зарур омиллар билан асослаш мумкин.

Айниқса, ёшларнинг онгу тафаккурини маърифат асосида шакллантириш ва тарбиялаш, ҳуқуқий маданиятни, ҳуқуқий таълимни такомиллаштириш бугунги куннинг энг долзарб вазифаларидан биридир. «Бугунги дунё ёшлари – сон жиҳатидан бутун инсоният тарихидаги энг йирик авлоддир,...улар 2 миллиард кишини ташкил этишини ҳисобга оладиган бўлсак, сайёрамизнинг эртанги кун, фаровонлиги шу ёшларимизнинг қандай инсон бўлиб камолга етиши билан боғлиқ». [3]

Инсон ҳуқуқи ва аҳолининг ҳуқуқий маданияти тушунчалари узвий боғлиқ

ва ҳамоҳангдир. Шу боис инсон ҳуқуқлари жуда кенг тушунча бўлиб ўз ичига тизимли равишда ҳуқуқий маданиятни ҳам қамраб олади. Кучли ҳуқуқий давлатдан – кучли фуқаролик жамиятига ўтишда биринчидан инсон ҳуқуқи маданияти, иккинчидан аҳолининг ҳуқуқий маданиятини узвийлигини таъминлаш баробарида уни юксалтиришга эришиш мустақил демократик тараққиёт гаровидир. Шу нуқтаи-назардан ҳозирги кунда ҳуқуқий саводхонликни шакллантириш долзарб вазифалардан бири ҳисобланади. Инсон ҳуқуқий маданияти шахсининг халқаро глобал муаммоларини ҳал қилиш билан боғлиқ сиёсий – ҳуқуқий фаоллигини оширишга бевоқиф алоқадорлигини назарда тутсак, инсон ҳуқуқий маданияти ва улар ҳавфсизлигини таъминлаш ҳуқуқий давлатни барпо этишнинг асосий вазифаларидан бири ҳисобланади. Айниқса инсон ҳуқуқи маданияти ва мустақиллик қадриятларининг узвийлиги ва барқарорлиги демократик тараққиётга эришишнинг ҳал қилувчи шартидир.

Маълумки, қонун устуворлиги унинг моҳиятини англаш ва унга итоаткорона муносабатда бўлиш ўта муҳим жараёндир. Бунинг учун эса ҳар бир шахсининг ҳуқуқий саводхонлиги етарли даражада бўлмоғи лозим. Демак, масала ўз-ўзидан яна ўқувчиларда ҳуқуқий маданиятни шакллантиришга бориб тақалади. Бунинг учун эса асосий эътиборни тарбия маскани бўлмиш, ўқув таълим билим юртлари, қолаверса ундаги муҳитни соғломлаштириб турувчи ўқутувчилар жамоасига қаратмоқ зарурдир.

Авваламбор у ерда ўсиб улғайган, таълим олаётган ёшларнинг ҳуқуқий онини шакллантиришни бир тизимга йўналтириш орқали кенг омма орасида ёшлар мавқеини ошириш мумкин бўлади.

Мустақиллик йиллари мобайнида жамиятда шундай ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий муҳит ҳамда кадриятлар юзага келдики, улар одамларнинг, айниқса, ёшларнинг ўзини ўзи англашни, ҳуқуқий онгининг ўсиши, ўзини баҳолаш ва назорат қилиш даражасига шунингдек, бу сифатларини ривожлантиришга йўналтирилган таълимга янги талаблар қўймоқда.

Инсон ҳуқуқларига оғишмай амал қилиш демократия каби умумбашарий кадриятлар Ўзбекистон Республикаси давлатчилиги манфаатларига халқнинг ўзига хос хусусиятларига эгаллигининг унинг урф-одатларга тўла мос келади. Инсон ҳуқуқлари жамиятимизнинг Конституцияси ва қонунлари билангина эмас, балки халқнинг онглилик даражаси, унинг маънавияти, дунёқараши ижтимоий тажрибаси меҳр шафқати сезгирлиги билан мустаҳкамланади.

Дарҳақиқат инсон камолотида кўпгина шахс сифатлари қаторида ҳуқуқий билимлар ҳам муҳим ўрин эгаллайди. Жумладан, шахс ҳуқуқий билимларни ўзлаштириши орқали ўзини қонун доирасида бошқариш имкониятига эга бўлади шу билан бирга унда ҳуқуқий са-

водхонлик хатти-ҳаракатларини қонун доирасида назорат қилиш қобилияти таркиб топади.

Хулоса ўрнида таъкидлаш жоизки, биз интилаётган фуқаролик жамияти юксак маънавий заминга, фуқароларнинг сиёсий – ҳуқуқий фаоллигига, чинакам ҳуқуқий маданиятга таянади. Фуқаролик жамиятида ижтимоий алоқалар, шу жумладан, ҳуқуқий муносабатлар ниҳоятда адолатли бўлмоғи, ҳалоллик, поклик, инсоф, иймон ва виждон асосида қурилмоғи лозим.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш миллий дастури. //Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. 1997. –№9. – 227-модда
2. Каримов И.А. Инсон, унинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳамда манфаатлари — энг олий кадрият. –Т.: Ўзбекистон, 2005. – 48 б.
3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2017 йил 20 сентябрь БМТ Бош Ассамблеясининг 72 сессиясида сўзлаган нутқи. Халқ сўзи 2017 й 23 сентябрь №192 6886

Бобоқул ТОШЕВ

Юристлар малакасини
ошириш маркази
кафедра мудири,
юридик фанлар доктори

Мансабдор шахсларнинг коррупция бўйича жавобгарлигини белгилашда миллий қонунчиликни такомиллаштириш

Коррупция – бу жамиятни турли йўллар билан исканжага оладиган даҳшатли иллатдир. У демократия ва ҳуқуқ устуворлиги асосларига путур етказди, инсон ҳуқуқлари бузилишига олиб келади, бозорлар фаолиятига тўсқинлик қилади, ҳаёт сифатини ёмонлаштиради ва одамлар хавфсизлигига таҳдид соладиган уюшган жиноятчилик, терроризм ва бошқа ҳодисалар илдиз отиб, гуллаши учун шароит яратиб беради.

Қонунчиликка кўра коррупция деганда шахснинг ўз мансаб ёки хизмат мавқеидан шахсий манфаатларини ёхуд ўзга шахсларнинг манфаатларини кўзлаб моддий ёки номоддий наф олиш мақсадида қонунга хилоф равишда фойдаланиши, худди шунингдек бундай нафни қонунга хилоф равишда тақдим этиши тушунилади. Коррупция паст иқтисодий кўрсаткичларнинг асосий сабабларидан бири бўлиб, камбағаллик даражасини камайтириш ва ривожланишни таъминлаш учун энг катта тўсиқ ҳисобланади.

Қадимги юнон файласуфи Аристотель “Ҳар қандай давлат тузумида энг муҳими — бу қонунлар ва тартиб-қоидалар воситасида ишни шундай ташкил этишки, мансабдор шахслар қинғир йўл билан бойлик орттира олмасин”, — деб ўринли таъкидлаган эди. Пора олиш ва бериш Қадимги Римда амал қилган 12 жадвал қонунларида тилга олинган. У қандай жамият бўлмасин, одамлар коррупцияга қарши курашиб келди.

Инсоният янги асрда давлат ва жамиятни ичкаридан емирадиган иллат-коррупцияга қарши курашга бел боғлади, унинг илдизларини таҳлил қилиш орқали унга қарши курашнинг халқаро-ҳуқуқий механизмларини яратишга ҳаракат қилди. Натижада коррупцияга қарши кураш борасидаги энг асосий халқаро-ҳуқуқий ҳужжат

сифатида Бирлашган Миллатлар Ташкилоти (БМТ)нинг Коррупцияга қарши конвенциясига асос солинди. БМТ Бош Ассамблеясининг 2003 йил 31 октябрдаги 58/4-сонли қарори билан мазкур конвенция қабул қилинди. Конвенция муқаддима ҳамда 8 та боб, 71 та моддадан иборат. Ўзбекистон Республикаси мазкур конвенцияга 2008 йил 28 августда қўшилган.

БМТнинг коррупцияга қарши конвенциясининг қабул қилиниши халқаро ҳамжамият коррупциянинг олдини олиш ва илдизини қуритишга дадиллик билан киришаётганлигини яққол акс эттиради. Мазкур конвенция, коррупцияга чалинган шахслар жамият ишончини оқламасалар, бундан кейин уларнинг кирдикорларига ҳеч ким чидаб турмаслиги ҳақида қатъий огоҳлантиради. Конвенция ривожланишга қўмаклашишда ҳамда барчанинг фаровонлиги учун бизнинг дунёни такомиллаштиришга қаратилган ишларда ҳалоллик, ҳуқуқ устуворлигини ҳурмат қилиш, ҳисобот юритиш ва ошкоралик, ошкоралик каби фазилатлар муҳим аҳамиятга эга эканлигини тасдиқлайди.

Конвенцияда ҳар бир иштирокчи Давлат, ўз ҳуқуқий тизимининг асосий тамойилларига мувофиқ, коррупцияга қарши ҳаракат қилиш борасида, жамият иштирокига ёрдам берадиган ҳамда ҳуқуқ-тартибот, оммавий ишлар ва оммавий мол-мулкни керакли даражада бошқариш, ҳалоллик ва содиқлик, ошкоралик ва масъулиятлилик тамойилларини акс эттирадиган самарали ва мувофиқлаштирилган сиёсатни ишлаб чиқади ва амалга ошириши ёки олиб бориши қатъий белгилаб қўйилди.

Конвенция қоидаларини амалда таъминлаш мақсадида 2017 йил 3 январда Ўзбекистон Республикасининг “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги 34 моддадан иборат қонуни қабул қилинди. Қонунда коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари сифатида аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтириш, жамиятда коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантириш, давлат ва жамият ҳаётининг барча соҳаларида коррупциянинг олдини олишга доир чора-тадбирларни амалга ошириш, кор-

рупцияга оид ҳуқуқбузарликларни ўз вақтида аниқлаш, уларга чек қўйиш, уларнинг оқибатларини, уларга имкон берувчи сабаблар ва шарт-шароитларни бартараф этиш, коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларни содир этганлик учун жавобгарликнинг муқаррарлиги принципини таъминлаш белгиланди.

Ўзбекистон Республикаси мазкур конвенцияга бир нечта билдиришлар, баёнотлар ва шартлар билан қўшилган. Жумладан, Қонуннинг 1-бандига кўра, Ўзбекистон Республикаси Конвенция 6-моддасининг 3-банди бўйича Ўзбекистон Республикасининг Бош прокуратураси, Ички ишлар вазирлиги, Давлат хавфсизлик хизмати ва Адлия вазирлиги коррупциянинг олдини олиш бўйича аниқ чора-тадбирлар ишлаб чиқиш ва уларни амалга оширишда бошқа Иштирокчи-давлатларга ёрдам кўрсатиши мумкин бўлган органлар сифатида белгиланган.

Бу қоида Конвенциянинг 6-моддаси 3-бандидаги ҳар бир иштирокчи Давлат БМТнинг Бош котибига коррупциянинг олдини олиш бўйича аниқ чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишда бошқа иштирокчи Давлатларга ёрдам бериши мумкин бўлган орган ёки органларнинг номи ва манзилини хабар қилади, деган талабларига тўла жавоб беради.

Қонуннинг 2-бандига кўра, Конвенция 42-моддасининг 1 ва 3-бандлари бўйича 15-19, 21, 22-моддаларда, 23-модданинг 1-бандида, 24, 25, 27-моддаларда назарда тутилган қилмишлар миллий қонунчиликка мувофиқ жиноий жазоланадиган қилмиш эканлиги ва уларга нисбатан Ўзбекистон Республикасининг юрисдикцияси татбиқ этилишлиги баён этилган.

Конвенцияда ҳам, қонунда ҳам мансабдор шахсларнинг коррупция билан боғлиқ қилмишларига алоҳида эътибор қаратилган. Масалан, Конвенциянинг “Маҳаллий оммавий мансабдор шахсларни пора эвазига оғдириш”, “Хорижий оммавий мансабдор шахсларни ва оммавий халқаро ташкилотларнинг мансабдор шахсларини пора эвазига

оғдириш”, “Оммавий мансабдор шахс томонидан мол-мулк талон-торож қилиниши, ноқонуний ўзлаштирилиши ёки кўзда тутилмаган мақсадларда ишлатилиши”, “Фаразли мақсадларда мавқеидан фойдаланиш”, “Хизмат мавқеининг суиистеъмол қилиниши”, “Хусусий секторда пора эвазига оғдириш”, “Хусусий секторда мулкнинг талон-торож қилиниши”, “Жиноий йўл билан топилган даромадларни легаллаштириш”, “Одил судловнинг амалга оширилишига тўсқинлик қилиш” каби моддаларида бевосита мансабдор шахслар ва ҳокимият вакиллари қилмишларига ҳуқуқий тушунчалар ва баҳо берилган. Шунга кўра, Ўзбекистон жиноят қонунчилигида ҳам бундай хатти-ҳаракатлар жиноий қилмиш сифатида баҳоланади ва бу турдаги қилмишлар учун жиноий жавобгарлик белгиланган.

Афсуски, бугунги кунда Ўзбекистон Конвенциянинг “Ноқонуний тарзда бойлик орттирилиши”ни жиноят деб баҳолаган 20-моддаси ва “Юридик шахсларнинг жавобгарлиги”ни назарда тутувчи 26-моддасига қўшилмаган. Қонуннинг 3-бандига кўра, Ўзбекистон Республикаси Конвенция 44-моддаси 6-банди-

нинг “а” кичик бандига мувофиқ, ушбу Конвенциядан коррупция жиноятлари содир этган шахсларни тутиб топшириш масалаларида ушбу Конвенциянинг бошқа Иштирокчи-давлатлари билан ўзаро ҳамкорлик қилиш учун ҳуқуқий асос сифатида фойдаланишлигини билдирган.

Қонуннинг 4-бандига кўра, Ўзбекистон Республикаси Конвенциянинг 46-моддаси 13-банди бўйича “Ўзбекистон Республикасининг Бош прокуратураси ўзаро ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш тўғрисидаги илтимосларни олиш ва бажариш ёки бундай илтимосларни бажариш учун Ўзбекистон Республикасининг бошқа ваколатли органларига юборишга жавобгар бўлган марказий орган эканлигини, 14-банди бўйича эса “Ўзаро ҳуқуқий ёрдам тўғрисидаги илтимосларни юборишда ўзбек, рус ва инглиз тиллари мақбул тиллар сифатида белгиланиши таъкидланган.

Конвенциянинг 66-моддаси 2-банди қоидаларига эътибор берадиган бўлсак, Ўзбекистоннинг бу позицияси тегишли асосга эга эканлигига амин бўламиз. Яъни, бу бандда икки ёки ундан ортиқ иштирокчи давлатларнинг Конвенцияни шарҳлаш ёки қўллаш билан боғлиқ ҳар қандай келишмовчилиги мунозаралар олиб бориш йўли билан ёки арбитраж йўли билан ҳал этилиши, келишмовчиликлар бу йўсинда ўз ечимини топмаган тақдирда давлатлардан бирининг Халқаро Судга мурожаат этиши орқали бир қарорга келиши мумкинлиги белгиланган.

Ўзбекистон ўзини ушбу қоида билан боғлиқ эмас деб ҳисоблашининг ҳам ҳуқуқий асоси мавжуд. Конвенциянинг айнан шу моддаси 3-бандида ҳар қандай иштирокчи давлат унинг 2-бандини ўзига тааллуқли ёки тааллуқли эмаслиги ҳақида билдиришни баён этиш ҳуқуқига эга эканлиги мустаҳкамланган. Мансаб вазифасини суиистеъмол қилиш шакллари жуда ранг-баранг бўлгани боис, турли мезонларга кўра коррупциянинг ҳар хил турлари фарқланади.

Ҳокимият (ижроия, вакиллик ва суд) органларидаги коррупция ҳозирги вақтда жаҳоннинг деярли барча мамлакатлари, шу жумладан, Ўзбекистондаги муҳим муаммолардан бири ҳисобланади. Бу турдаги коррупция

жиноятларининг ўзига хос хусусияти шундан иборатки, уларни ўзлари қонунга риоя этишлари ва уни муҳофаза қилишлари лозим бўлган кишилар содир этади. Аксарият мамлакатларда бу жиноятлар кенг тарқалганлиги, давлат аппарати ходимлари коррупция домига илинганлиги мазкур мамлакатларнинг қонунчиларини порахўрлик, мансаб мавқеини суиистеъмол қилиш ва бошқа хавфли мансабдорлик жиноятларига қарши қатъий чоралар кўришга ва аксинча, амалдорларнинг унча хавфли бўлмаган ва кўпроқ даражада тарқалган жиноятларига жиддий эътибор бермасликка (масалан, унча қиммат турмайдиган совға олиш жиноят ҳисобланмайди) мажбур қилаётир.

Фаолият кўрсатиш даражаларига кўра коррупция қуйи даражадаги, юқори даражадаги ва вертикал даражадаги шаклларга фарқланади.

Қуйи даражадаги коррупция ҳокимият ва бошқарув органларининг ўрта ва қуйи даражаларида айниқса кенг тарқалган бўлиб, амалдорлар ва фуқароларнинг мунтазам ўзаро алоқаси билан боғлиқ (рўйхатдан ўтказиш, жарималар, лицензиялаш, турли рухсатномалар олиш ва бошқалар).

Юқори даражадаги коррупция ҳокимият органларида ишлайдиган сиёсатчилар, олий мартабали амалдорларни

қамраб олади ва жуда катта қимматга эга бўлган қарорлар қабул қилиш билан боғлиқ (қонунларни илгари суриш ва қабул қилиш, давлат буюртмалари, мулк шакллари ўзгартириш ва бошқалар). Аксарият ҳолларда коррупция битимидан манфаатдор бўлган иккала томон айна бир давлат ҳокимияти органида ишлайди. Масалан, қуйи турувчи давлат органининг амалдори ўзининг юқори турувчи бошлиғига у пора берувчининг коррупцион ҳаракатларига ҳомийлик қилиши ёки қўшимча маблағлар, ресурслар, ваколатлар бериши учун пора беради.

Ушбу Конвенция коррупцияга қарши курашишда ҳуқуқий ва меъёрий тартибларни мустаҳкамлаш мақсадида барча мамлакатлар томонидан қўлланилиши мумкин бўлган бир қатор стандартлар, чора-тадбирлар ва меъёрларни қамраб олган. Мамлакатимизда коррупцияга қарши кураш самарадорлигини ошириш, айниса, мансабдор шахслар жавобгарлигини кучайтириш, бундай иллатга қарши курашни тизимли ташкил этиш ва самарадорлигини таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 2 февралда қабул қилинган, «Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунининг қоидаларини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-2752-қарори билан тасдиқланган 2017-2018 йилларга мўлжалланган коррупцияга қарши курашиш бўйича Давлат дастури қабул қилинди. Шунингдек, Коррупцияга қарши курашиш бўйича республика идоралараро комиссиясининг таркиби ҳам тасдиқланди ва комиссиянинг асосий вазибалари белгиланди.

Қонунчиликда давлат органларининг ходимлари уларни коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар содир этишга кўндириш мақсадида бирор-бир шахс ўзларига мурожаат этганлигига доир барча ҳоллар тўғрисида, шунингдек давлат органларининг бошқа ходимлари томонидан содир этилган шунга ўхшаш ҳуқуқбузарликларнинг ўзларига маълум

бўлиб қолган ҳар қандай фактлари ҳақида ўз раҳбарини ёки ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларни хабардор этиши шартлилигини белгилангани мансабдор шахсларнинг фаолиятида шаффофлик ва холисликни таъминлаш ҳамда давлат ва жамият олдигаги масъулиятини кучайтиришга хизмат қилади.

1995 йилдан бери Transparency International халқаро ташкилоти томонидан тузиладиган Коррупцияни қабул қилиш индекси эълон қилиб борилади. Коррупцияни қабул қилиш индекси — турли мамлакатларнинг давлат секторида коррупцияни қабул қилиш даражасини баҳоловчи таркибий индексдир. Мазкур индекс натижалари мансабдор шахслар фаолиятини жамоатчилик томонидан назорат қилиш, давлат хизматини кенгайтириш, мансабдор шахсларни вазифага қўйишда сайлов тизимини жорий этиш, мансабдор шахсларга коррупция билан боғлиқ қилмишлар учун жавобгарликни кучайтириш, давлат органлари ва уларнинг мансабдор шахслари фаолиятини баҳолаш механизмларига ҳар томонлама боғлиқ. Зеро, давлатнинг кучи мазкур соҳадаги жиноятларга мурасасиз бўлиш, яъни, доимий равишда миллий қонунчиликни такомиллаштириб боришда кўринади.

Нихолбек ФАНИЕВ,
“Huawei Tech
Investment Tashkent”
юристконсулти

Телекоммуникация хизматларининг тури сифатида почта алоқаси хизматининг ҳуқуқий тартибга солиниши

Мамлакатимизда амалга оширилаётган иқтисодий ислохотларнинг асосий мақсади инсон манфаатлари, уларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари кафолатини таъминлашга хизмат қилади. Сўнгги пайтларда бозор муносабатлари шароитида нафақат товар бозори, балки ишлар ва хизматлар бозори ҳам жадаллик билан ривожланиб бормоқда. 2008 йилдан бошланган жаҳон молиявий-иқтисодий инқироzi ҳам юқоридаги товар, иш, хизмат бозоридаги муаммолар эвазига келиб чиққани сир эмас. Сервис хизмати кўрсатишни ривожлантириш, хизмат кўрсатиш бозорининг ҳуқуқий асосларини яратиш ва такомиллаштириш асосий мақсадлардан бири сифатида баҳоланмоқда.

Юқори технологик телекоммуникация тармоғини ривожлантириш биз учун муҳим стратегик аҳамиятга эга. Бугунги кунда ҳаётимизни компьютер техникаси, ахборот технологиялари, Интернет, мобиль телефон алоқасисиз тасаввур қилиб бўлмайди. Зеро, бугунги кунда юртимизда Интернет тизимидан фойдаланувчилар сафи жадал суръатлар билан кенгайиб бормоқда. Уларнинг сони 6 миллиондан ортиб кетган. Ер юзидан 3.3 млрд. киши мобиль алоқа хизматидан баҳраманд бўлмоқда. Агар, 1987 йилда 35 та мамлакатда мобиль алоқа хизмати мавжуд бўлган бўлса, ҳозирги кунда бундай давлатлар сони 224 тани ташкил этмоқда. Бу йўналишда 2009 йилда 12 та инвестиция лойиҳасини амалга ошириш бошланганди. Замонавий технологиялар базасида “Тошкент – Бухоро” магистраль алоқа линияси кенгайтирилди. Бу линия каналларнинг ўтказувчанлик қобилятини 60 баробар ошириш ва шу тариқа видеотелефон, Интернет ва бошқа кенг тармоқли хизматлар кўрсатиш имконини берди. Шу билан бирга, “Анджон – Ўш”, “Денов – Турсунзода”, ва “Термиз – Ҳайратон”, “Қўнғирот – Бенау” йўналишлари бўйича халқаро алоқа линиялари ишга туширилди.

Ахборот ва коммуникация технологияларининг ривожланиши, сўзлашув ва ахборот етказиш усул

ва воситаларининг кенгайиши кейинги пайтларда жаҳонда рўй бераётган илмий-техникавий тараққиёт ютуқлари сифатида баҳоланмоқда. Мазкур соҳадаги техник ютуқлар ўз навбатида улар натижасида вужудга келаётган ижтимоий-иқтисодий муносабатларни ҳуқуқий тартибга солиш заруратини юзага келтиради. Замонавий ҳуқуқшунослик вужудга келаётган янги муносабатларни тартибга солишда мавжуд анъаналар ва услублардан фойдаланиши бугунги ҳуқуқни қўллаш амалиётининг самарали механизмларидан биридир. Айнан ушбу жиҳатлар телефон алоқаси хизматини ҳуқуқий тартибга солишда ҳам ўз ифодасини топмоқда. Жумладан, телефон алоқаси хизматида янги усулларнинг жорий қилиниши ва хизмат кўрсатишнинг ушбу соҳасидаги сифат ўзгаришлари ҳуқуқий тартиботда ҳам ана шундай такомиллашувни талаб қилади.

Маълумки, телекоммуникация хизматлари Ўзбекистон Республикасининг “Телекоммуникациялар тўғрисида”ги, “Почта алоқаси тўғрисида”ги, “Алоқа тўғрисида”ги Қонунлари билан тартибга солинади. Ўзбекистон Республикасининг “Алоқа тўғрисида”ги Қонунда алоқа тушунчасининг легал таърифини ифодалаш зарур ва ушбу таъриф Қонуннинг 3-моддасида асосий тушунчалар сифатида белгиланиши ҳамда қуйидагича баён этилиши мақсадга мувофиқ:

“Алоқа хизмати — электрон алоқа воситалари ёки почта жўнатмалари орқали ахборотни қабул қилиш, қайта ишлаш, сақлаш, жўнатиш ва етказиш бўйича фаолиятдир”.

Алоқа соҳасидаги хизматлар объектлари ҳам Қонуннинг 2-моддасида қуйидагича белгиланган: алоқа соҳасидаги муносабатларнинг объектлари почта жўнатмаларини қабул қилиб олиш, ташиш ва кўрсатилган жойга етказиб бериш воситаларининг йиғиндиси бўлган почта алоқаси тармоқларидан ҳамда бир ёки бир нечта узатиш турларини: телефон, телеграф, факсимил узатишларни, ҳужжатли хабарларнинг бошқа турлари маълумотларини узатишни, телевидение ва радиоэшиттириш дастурларини трансляция қилишни таъминловчи телекоммуникациялар воситалари йиғиндиси бўлган телекоммуникациялар тармоқларидан иборат.

2002 йил 12 декабрдаги Ўзбекистон Республикасининг “Ахборот эркинлиги принциплари ва кафолатлари тўғрисида”ги Қонуннинг 3-моддасига асосан ахборот бу – манбалари ва тақдим этилиш шаклидан қатъи назар, шахслар, предметлар, фактлар, воқеалар, ҳодисалар ва жараёнлар тўғрисидаги маълумотлардир.

Қонунда ифодаланган объектларни умумлаштириб алоқа соҳасидаги хизматлар объекти – бу ахборот деган хулосага келиш мумкин. Ахборот – бу етказиб бериш шаклидан қатъий назар маълумот (хабар, кўрсаткичлар) лардир. Ўзбекистон Республикасининг 2003 йил 11 декабрдаги “Ахборотлаштириш тўғрисида”ги Қонуни 3-моддасида ахборотлаштиришга оид асосий атамалар ва тушунчаларнинг легал таърифи берилган бўлса-да, лекин ахборот тушунчасининг ифодаси ўз аксини топмаган. Бироқ ахборот турли шаклда ифодаланган маълумотлар, хабарлар ёки муайян кўрсаткичлар сифатида эътироф этилганда, унинг икки муҳим жиҳатини ажратиш мумкин:

— биринчидан, ахборотнинг нарса, ҳодисалар ёки воқеалар ҳақидаги тасаввурнинг ҳосил қилиши;

— иккинчидан, муайян хабарнинг ёки маълумотнинг бирор-бир қатъий шаклда ифодаланишининг талаб этилмаслиги.

Почта алоқаси ҳам алоқа хизматининг бир тури бўлиб, унинг мазмун-моҳияти ва легал таърифи бўйича адабиётларда турли хил баҳс-мунозаралар мавжуд.

Ўзбекистон Республикасининг “Почта алоқаси тўғрисида”ги 2000 йил 31 августдаги қонуни 3-моддасига асосан почта алоқаси – почта жўнатмаларини, шунингдек, пул маблағларининг почта ўтказмаларини жўнатиш (қабул қилиш, ишлов бериш, ташиш, ўтказиш)ни ва етказиб бериш (топшириш)ни таъминловчи техник ва транспорт воситаларининг ягона ишлаб чиқариш-технология мажмуини ўзида мужассамлаштирган алоқа туридир.

Соҳа мутахассиси С.Ю.Прищепа алоқа хизматининг умумий тушунчасини қуйидагича шакллантиради: алоқа хизмати бу белгилар, сигналлар, ёзма матнлар, ифодалар, товушларни алоқа тармоғи орқали қабул қилиш, қайта ишлаш, ўтказиш ва топширишга қаратилган ҳақ эвазига хизмат кўрсатиш шартномаси асосида амалга ошириладиган алоқа операторининг комплекс ҳаракатларидир.

Бундан ташқари, айрим адабиётларда алоқа хизмати алоқа ташкилотини ахборотни юбориш бўйича ишлаб чиқариш фаолиятининг фойдали натижаси сифатида муайян истеъмол қийматига эга маҳсулот эканлиги таъкидланади.

Ушбу фикрларни таҳлил қилиб, шундай хулоса қилиш мумкинки, алоқа хизмати тушунчасига берилган таърифларда асосий эътибор алоқа объектларини, яъни ахборот-

ни унинг у ёки бу турини бир шахсдан қабул қилиш, уни қайта ишлаш, юбориш ёки етказишга қаратилган фаолият эканлигига қаратилади. Албатта “алоқа” сўзи ўзининг луғавий маъносига кўра, икки ёки ундан ортиқ шахснинг ахборот алмашинувини англатади.

Айрим давлатлар қонунчилигида алоқа хизмати тушунчасининг таърифи берилади. Хусусан, Россия Федерациясининг 2003 йил 7 июлдаги “Алоқа тўғрисида”ги Қонунида алоқа хизмати тушунчаси электрон алоқа хабарлари ёки почта жўнатмаларини қабул қилиш, қайта ишлаш, сақлаш, юбориш, етказиш бўйича фаолият сифатида белгиланади.

Бошқа бир мутахассис О.В.Жевнякнинг фикрича, почта алоқаси хизматининг легал таърифида ифодаланган пул маблағларининг почта ўтказмаларини жўнатиш алоқа хизматининг ахборот тусида эканлигига зиддир. Бунда миқдорнинг эҳтиёжи пул жўнатмаларини ўтказиш бўйича ҳаракатларни амалга оширишда ифодаланади. Шу сабабли почта ўтказмалари ва банк ўтказмаларининг табиати бир хил дейиш мумкин. Бинобарин, бунда Қонун банк операцияларини амалга ошириш ҳуқуқини нокредит ташкилотларига юклаган. Фикримизча, О.В.Жевнякнинг мазкур қарашлари соф назарий тусга эга ва алоқа хизмати доирасини чеклашга ҳаракат қилади. Маълумки, бугунги кунда почта жўнатмалари орқали пул маблағларини қабул қилиш ва олиш банкнотларни конвертга солиш ва тегишли манзилга ушбу конвертни топшириш орқали амалга оширилмайди, аксинча, замонавий технологиялар муайян пул маблағларини бир манзилдан иккинчи манзилга кўчирилганлигини ёки почта пул ўтказмаларини жўнатилганлигини хабар қилади ва муайян пул суммалари миқдорга ўша ҳудудда мавжуд бўлган пул маблағлари орқали етказилади. Бунда миқдор жўнатиш учун почтага топширган пул маблағлари шу почтанинг ҳисоб-рақамига ўтказилиши ва почтанинг белгиланган ҳудуддаги бўлимлари ҳисоб-рақамидаги пул суммаларидан олиниши мумкин. Фикримизча, почта алоқаси орқали пул ўтказмаларини амалга ошириш алоқанинг махсус тури сифатида мавжуд бўлиши ва сақланиб қолиши ҳуқуқий нуқтаи назаридан тўғридир. Бироқ бугунги

кунда пул ўтказмаларининг махсус турлари (Вестерн-юнион, Мигом, Буюк ипак йўли ва бошқалар) кенг жорий этилаётганлигини ҳисобга олиб ҳамда банклар пул ўтказмалари бўйича махсус хизматларни таклиф этаётганлигини назарда тутиб, почта пул ўтказмалари амалиётда деярли қўлланилмаётганлигини айтиш мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси томонидан ишлаб чиқилган ва “Ўзстандарт” агентлиги томонидан 2006 йил 12 майдаги 05-15 сон қарор билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси фаолият турлари бўйича хизматларнинг таснифлагичи”да ҳам почта хизмати алоҳида бўлимларда ўз ифодасини топган.

Кези келганда айтиш мумкинки, БМТнинг Стандартлар таснифлагичига мувофиқ, хизматларнинг 600 дан ортиқ тури бир биридан фарқланади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2005 йил 19 майдаги 128-сонли “2010 йилгача почта алоқаси шахобчаларини замонавийлаштириш, ахборот-коммуникация технологиялари негизида хизматларнинг янги турларини жорий этиш ва ривожлантириш дастури тўғрисида”ги қарори тармоқда замонавий ва самарали инфратузилмани шакллантириш, рақобатни ривожлантириш, хизмат турларини кенгайтириш мақсадида қабул қилинган ва унга асосан 2010 йилгача почта алоқаси шахобчаларини замонавийлаштириш, ахборот-коммуникация технологиялари негизида хизматларнинг янги турларини жорий этиш ва ривожлантириш Дастури ишлаб чиқилган. Дастурда почта алоқасининг янги хизмат турлари комплексини жорий этиш мақсадида почта жўнатмаларини етказиб беришни Интернет ёки телефон орқали назорат қилиш тизими, интерактив хизматлар – компьютер технологияларига асосланган сўзлашув пунктларидаги телефон, факсимил алоқа хизматлари, электрон маълумотнома тизими, Интернетдан фойдаланишни кенгайтириш масаласи кун тартибига қўйилган.

“Почта алоқаси тўғрисида”ги Қонуннинг 14-моддасига кўра, оператор ва провайдерлар қуйидагиларга мажбурдир:

почта алоқаси соҳасидаги фаолиятни почта қоидаларига мувофиқ амалга ошириш;
фойдаланувчиларнинг почта алоқаси хизматларидан эркин фойдалана олишини таъминлаш;

почта алоқаси кўрсатаётган хизматлар сифатли бўлишини таъминлаш;

почта жўнатмалари ва пул маблағларининг бутлигини таъминлаш;

почта алоқаси хизматларини кўрсатиш учун зарур бўлган технологик ускуналар, механизациялаштириш, автоматлаштириш ва ахборотлаштириш воситаларига эга бўлиш;

фойдаланувчиларга почта алоқаси хизматларини кўрсатиш шартлари ва тартиби тўғрисидаги, шунингдек, почта алоқаси хизматлари тарифларининг ўзгарганлиги ҳақидаги ахборотни тақдим этиш;

почта алоқаси хизматларининг бажарилмаганлиги ёки лозим даражада бажарилмаганлиги учун фойдаланувчиларга етказилган зарарларни қонун ҳужжатларига мувофиқ қоплаш.

Оператор ва провайдерлар зиммасида қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа мажбуриятлар ҳам бўлиши мумкин.

Таъкидлаш лозимки, бугунги кунда почта алоқаси хизмати давлат монополияси амал қилаётган тармоқлардан бири саналади. Чунки, Ўзбекистон Республикасининг “Давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисида”ги Қонуннинг 4-моддаси 3-қисми 21-бандига кўра, почта алоқаси корхоналари Ўзбекистон Республи-

каси Президентининг қарорига кўра, давлат тасарруфидан чиқарилиши ва хусусийлаштирилиши мумкин. Шу сабабли ҳозирда бу тармоқда хусусий сектор вакиллари фаолият кўрсатишмайди. Зеро, эндиликда ушбу хизматга бўлган аҳоли ва юридик шахсларнинг эҳтиёжи у қадар юқори эмас. Чунки, почта хизматининг кўплаб йўналишлари Интернет тармоғида амалга оширилмоқда. Шу сабабли почта хизматларининг турларини такомиллаштириш эҳтиёжи мавжуд. Ҳозирда почта хизмати томонидан кўрсатилаётган хизматларнинг турларига эътибор қаратадиган бўлсак, Ўзбекистон алоқа ва ахборотлаштириш агентлиги бош директорининг 2011 йил 22 февралдаги 1-сон буйруғига [рўйхат рақами 2219, 2011 йил 18 апрель] илова қилинган Почта алоқаси хизматларини кўрсатиш Қоидаларининг 15-бандида почта хизматларининг қуйидаги турлари белгиланган: почта жўнатмалари ва пул ўтказмаларини, шу жумладан халқаро почта жўнатмалари ва халқаро пул ўтказмаларини жўнатиш ва етказиб бериш (топшириш); тезкор почта жўнатмаларини, шу жумладан халқаро тезкор почта жўнатмаларини жўнатиш ва етказиб бериш (топшириш).

Бунда Ўзбекистон Республикаси ҳудудида адресатга жўнатиш ва етказиб бериш (топшириш) учун қабул қилинадиган почта жўнатмаларининг қуйидаги турлари ички почта жўнатмаларига киради:

а) хатлар (оддий, буюртма, қиймати эълон қилинган);

б) почта варақчалари (оддий, буюртма);
в) бандероллар (оддий, буюртма, қиймати эълон қилинган);

г) секограммалар (оддий, буюртма);
д) посилкалар (одатдаги, қиймати эълон қилинган);

е) майда пакетлар (оддий, буюртма);
ж) тезкор почта жўнатмалари;

з) тегишлича ўрамдаги босма нашрлар.

Умуман олганда, почта алоқа хизматларини янада такомиллаштириш, почта хизматларида инновацион технологиялардан фойдаланиш бугунги кунда алоҳида аҳамият касб этади. Шу боис почта алоқа хизматларини такомиллаштириш, ушбу хизмат турини фойдаланувчилар учун ҳар томонлама мақбул ва қулай қилиш, почта хизматини тартибга солувчи қонунчилик тизимини қайта кўриб чиқиш ва “Почта алоқаси тўғрисида”ги Қонуннинг янги таҳририни қабул қилиш мақсадга мувофиқ. Зеро, амалдаги “Почта алоқаси тўғрисида”ги қонун замонавий коммуникация хизмати усулларини, почта хизматини бошқаришнинг янгича ёндашувларни ифода этмайди. Қолаверса, ушбу қонунда почта хизматлари тезлиги ва сифатини оширишга оид нормаларни киритиш, почта хизматларининг айрим турларини хусусий сектор вакилларига бериш ва бугунги кундаги Интернет ва ижтимоий тармоқлар орқали амалга оширилаётган ахборот алмашувдан фарқли равишда почта хизматининг янги турларини назарда тутиш йўналишида такомиллаштирилиши мақсадга мувофиқдир.

“ИЛМИЙ ИШ УСЛУБЛАРИ”

мавзусидаги семинар-тренингдан

2018 йил 20-22 сентябрь кунлари Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги Юристлар малакасини ошириш марказида “Илмий иш услублари” мавзусида Ўзбекистон Республикасидаги Конрад Аденауэр жамғармаси фонди ваколатхонаси билан ҳамкорликда семинар-тренинг бўлиб ўтди.

Тадбирдан кўзланган асосий мақсад, мамлакатимизда суд-ҳуқуқ соҳасида амалга оширилаётган кенг кўламли ислохотларнинг мазмун-моҳияти ва унинг аҳамиятини тарғиб қилиш ва ушбу ислохотларни амалга ошириш жараёнида Марказ ходимларининг иштирокини атрофлича муҳокама қилишдан иборат.

Семинар-тренингда иштирок этган хорижлик экспертлар Ўзбекистонда кадрлар малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш узлуксиз таълим тизимининг мустақил босқичи эканлигини, юрист кадрлар малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш соҳасида Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги Юристлар малакасини ошириш маркази муҳим ўрин тутганини алоҳида эътироф этишди.

Томас КУНЦЕ, К.Аденауэр жамғармасининг Марказий Осиё бўйича ваколатхонаси раҳбари:

– Ривожланган демократик давлатларнинг тажрибаси ва суд-ҳуқуқ соҳасини ислоҳ қилиш бўйича ўтган давр давомидаги ишларнинг танқидий таҳлили шундан далолат берадики, ҳуқуқшунос олимларнинг давлат бошқарувидаги роли ва аҳамияти янада оширилишини таъминламасдан туриб мамлакатни сиёсий ҳамда иқтисодий янгилаш ва модернизация қилишда муваффақиятга эришиб бўлмайди.

Сўнги йилларда Ўзбекистонда юқори малакали юридик кадрлар тайёрлашга катта эътибор қаратилмоқда. Юридик кадрлар тайёрлаш тизимида тўпланган миллий тажриба ҳар томонлама таҳлил қилиниб, илгор хорижий амалиёт билан уйғунлаштирилса, ижобий натижа беради. Бундай долзарб вазифани амалга оширишда эса, ҳуқуқшунослик соҳасида илмий тадқиқотлар олиб бориш, илмий-назарий йўналишда таклифлар ишлаб чиқиш ва амалдаги соҳа қонунчилигини такомиллаштиришда олимларнинг иштироки муҳим ҳисобланади.

Андрей ЗИБКИН, Нью-Йорк Фанлар академиясининг ҳақиқий аъзоси, Россия Федерацияси Ташқи ишлар вазирлигининг Дипломатия академияси собиқ проректори, иқтисод фанлари доктори, профессор:

– Ривожланган мамлакатлар тажрибасидан маълумки, суд-ҳуқуқ соҳасидаги ислохотларнинг муваффақияти замон талабларига жавоб берадиган юридик кадрлар бўлиб ҳисобланади.

Бугунги семинар-тренинг амалий аҳамияти шундаки, соҳада қилинаётган илмий ишларни самарали ташкил этиш ҳамда олиб бориш, илмий изланишлар услубларини, илмий натижаларни умумлаштириш, натижаларни кенг илмий жамоатчиликка тарқатиш, илмий хулосалар ва таклифларни миллий қонунчиликка киритиш масалалари атрофлича муҳокама қилинди.

Иштирокчилар томонидан замонавий илмий ишларнинг бажарилиши, уни ўтказиш методлари, материаллар манбаларини қидириш ва ишлатиш, илмий ишларни ёзиш қоидалари ҳақида фикр-мулоҳазалар алмашилди.

Ўзбекистон ва Германия ўртасида ҳуқуқшуносликнинг долзарб мавзуларида олимлар ўртасида биргаликда илмий тадқиқотлар олиб бориш, тажриба алмашиш, соҳа ривожини таъминлаш мақсадида муайян ихтисослик бўйича ёш олимларни кадрлар тайёрлаш ва малакасини ошириш, биргаликда илмий изланишлар олиб боришга келишиб олинди.

**“Юрист ахборотномаси.
Вестник юриста.
Lawyer herald”
илмий-амалий журнали**

Муассис: Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги қошидаги Юристлар малакасини ошириш маркази

Таҳрир кенгаши:

Ф. Э. Мухамедов – Юристлар малакасини ошириш маркази директори, таҳрир кенгаши раиси;

А. Х. Саидов – Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий марказ директори, академик, ю.ф.д., таҳрир кенгаши аъзоси;

Х. Б. Бобоев – Ўзбекистон Республикаси фан арбоби, ю.ф.д., профессор, таҳрир кенгаши аъзоси;

А. Б. Ғафуров – Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди раисининг ўринбосари, ю.ф.н., доцент, таҳрир кенгаши аъзоси;

О. Оқюлов – Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши аъзоси, ю.ф.д., профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, таҳрир кенгаши аъзоси;

Т. Е. Каудыров – Қозоғистон Республикаси Олий суди ҳузуридаги Одил судлов академияси ректори, ю.ф.д, профессор, таҳрир кенгаши аъзоси;

Элизер Ривлин – Судьялар тайёрлаш халқаро ташкилоти президенти, Исроил Олий суди собиқ судьяси, таҳрир кенгаши аъзоси.

Таҳрир ҳайъати:

Х. Т. Маматов – юридик фанлар доктори, доцент, таҳрир ҳайъати аъзоси;

М. М. Мамасиддиқов – Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси Ҳарбий-техника институти бошлиғи ўринбосари, ю.ф.д., профессор, таҳрир ҳайъати аъзоси;

Л. А. Саидова – Юристлар малакасини ошириш маркази Халқаро ҳуқуқ ва инсон ҳуқуқлари кафедраси мудири, ю.ф.д., таҳрир ҳайъати аъзоси;

Б. И. Исмоилов – Юристлар малакасини ошириш маркази Давлат-ҳуқуқий фанлар кафедраси мудири, ю.ф.д., таҳрир ҳайъати аъзоси;

Ғ. Алимов – Юристлар малакасини ошириш маркази Жиноий-ҳуқуқий фанлар кафедраси мудири, ю.ф.н., доцент, таҳрир ҳайъати аъзоси;

Ш. Файзиев – Юристлар малакасини ошириш маркази Фуқаровий-ҳуқуқий фанлар кафедраси мудири, юридик фанлар доктори, профессор, таҳрир ҳайъати аъзоси;

У. Аюбов – Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, ю.ф.н., таҳрир ҳайъати аъзоси;

А. Мўминов – Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети ЮНЕСКОнинг Халқаро ҳуқуқ ва инсон ҳуқуқлари кафедраси мудири, ю.ф.н., доцент, таҳрир ҳайъати аъзоси.

Бош муҳаррир:
Бобокул ТОШЕВ

**Ижодий гуруҳ
Муҳаррир:**
Мавлуда ПЎЛАТОВА

Саҳифаловчи дизайнер:
Шокиржон АЛИБЕКОВ

Мусахҳих:
Комилжон НИЁЗОВ

Манзил: 100052, Тошкент шаҳри,
Мирзо Улуғбек тумани,
Катта Дархон кўчаси, 6-уй

Ўзбекистон Республикаси
Матбуот ва ахборот агентлигидан
12.03.2018 йилда 0963-рақам
билан рўйхатдан ўтган.

Бир йилда тўрт марта чоп этилади. Журналда эълон қилинган материаллардан фойдаланилганда, манба қайд этилиши керак.

Босишга 02.10.2018 да
рухсат берилди.
Бичими 60/84 1/8, 12 босма табак
Буюртма №
Адади 600

Х.Т “PRINT. UZ”
босмахонасида чоп этилди
Босмахона манзили: 100015,
Тошкент шаҳри, Миробод кўчаси,
41/2-уй

МУНДАРИЖА

Ф. МУХАМЕДОВ, Инсон ҳуқуқ ва эркинликларини амалда таъминлаш Ўзбекистон тараққиётининг янги босқичи бош ғояси.....	4-7
У. Қ. Мингбоев, Суд-ҳуқуқ ислохотларидан кўзланган асосий мақсад – инсон ҳуқуқларини таъминлаш.....	8-14
Коррупция – тараққиёт таҳдиди.....	15-20
И.Р. Мавланов, Трансформация экономической дипломатии Узбекистана и его правового обеспечения.....	21-28
Р. ТАШБАЕВ, Вопросы совершенствования института прекращения уголовного в деле в аспекте либерализации уголовного и уголовно-процессуального законодательства Республики Узбекистан.....	29-31
Х. МАМАТОВ, Давлат идоралари фаолияти устидан самарали жамоатчилик назорати механизмлари: амалиёт ва уни янада такомиллаштириш масалалари.....	32-39
Ш. ФАЙЗИЕВ, Жамоатчилик назорати тўғрисидаги қонун: асосий йўналишлари ва амалиётга қўллаш масалалари.....	40-44
О. МУҲАММАДЖОНОВ, юридик фанлар доктори Ҳуқуқий педагогика: касбий маҳорат ва ахлоқий фазилатлар уйғунлиги.....	45-50
Б. ИСРОИЛОВ, Коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар учун юридик шахслар жавобгарлигини белгилашнинг долзарб масалалари.....	51-57
Г. АЛИМОВ, Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги мамлакатларида коррупцион қилмишлар учун юридик шахсларнинг жавобгарлигининг айрим хусусиятлари.....	58-61
С.А.Ишанходжаев, Ўзбекистоннинг меҳнат миграцияни тартибга солишга оид икки ҳамда кўп томонлама ҳамкорлиги.....	62-67
Л. АСАТОВ , Буюк ҳуқуқшунос убайдулла хўжаев ҳақида унутилган ва унутилмаган ҳақиқатлар.....	68-69
Б. ЖЎРАЕВ, Ёшларнинг сиёсий – ҳуқуқий саводхонлигини юксалтириш масалалари.....	70-73
Б. ТОШЕВ, Мансабдор шахсларнинг коррупция бўйича жавобгарлигини белгилашда миллий йўналишларни такомиллаштириш...	74-79
Н. ГАНИЕВ, Телекоммуникация хизматларининг тури сифатида почта алоқаси хизматининг ҳуқуқий тартибга солиниши.....	80-84
“Илмий иш услублари”.....	85-86